

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

**1896-1906 YILLARI ARASINDA MUT KAZASI'NIN NÜFUS YAPISI VE NÜFUS
HAREKETLERİ**

Seyhan BAŞARAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2008

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

**1896-1906 YILLARI ARASINDA MUT KAZASI'NIN NÜFUS YAPISI VE NÜFUS
HAREKETLERİ**

Seyhan BAŞARAN

Danışman: Prof. Dr. A. Nükhet ADIYEKE

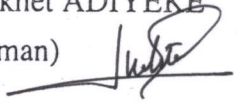

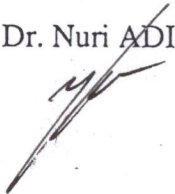
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2008

Tez Kabul Sayfası

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Seyhan Başaran tarafından hazırlanan 1896-1906 Yılları Arasında Mut Kazası'nın Nüfus Yapısı ve Nüfus Hareketleri başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı	Başarısız		
<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	Başkan	Prof. Dr. A. Nükhet ADIYEKE (Danışman) 
<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	Üye	Doç. Dr. Yaşar ERJEM 
<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	Üye	Yrd. Doç. Dr. Nuri ADIYEKE 

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylım.

19/9/2008


Prof. Dr. A. Nükhet ADIYEKE
Enstitü Müdürü


ÖNSÖZ

İçel sancağına bağlı olan Mut kazası ile ilgili birçok önemli ve aydınlatıcı çalışma yapılmasına karşın, XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarına ait Mut kazasının nüfusu ile ilgili yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlamak mümkün olmamıştır. Bu nedenle belirtilen tarihsel dönemle ilgili Mut kazasının demografik özelliklerini ortaya koyan tarihsel bir çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Mut kazası nüfusu modern öncesi dönemde vergi yazımı defterlerinin verilerine dayandırılmaktaydı. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise modern anlamda nüfus sayımları yapılmaya başlanmıştır. Çalışmamızın konusu olan tarihsel süreç ve bölge için kayda geçirilmiş “esas nüfus defterleri” ve “vukuat defterleri”, Mut kazasının 1896-1906 yılları arasındaki demografik hareketlerini inceleme olanağı sağlamıştır.

Mut kazasının demografik özelliklerini hem tarihsel hem de sosyolojik yöntemleri kullanarak analizini yaptığımız için bu açıdan çalışmamız ilk ve tek örnektir. Çalışmamızın özgünlüğü onu değerli kılarken, çalışma boyunca bu anlamda bize örnek teşkil edebilecek araştırmaların olmaması yazım aşamasını zorlaştırmıştır. Yerli Müştevitia, Yabancı Eras, ve Vukûat defterleri ile nüfus atik defterlerinin kayıtlarının incelenmesi ilk defa bu çalışmada yer almıştır. Osmanlı devletinin nüfusu ile ilgili pek çok önemli çalışma yapılmasına karşın, nüfus defterleri kullanılarak yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlayamadık.

Bu nedenle çalışmamızın tarihsel döneme ve bölgeye ilişkin literatürde önemli bir boşluğu doldurduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca çalışmamızın incelenen dönem ve bölgeye ilişkin ilk ve tek örnek olması sebebiyle eksikleri bulunabileceğini de belirtmek gerekmektedir.

Çalışmamız üç yılı aşkın bir sürenin ürünüdür. Bu süre içerisinde yoğun iş temposuna rağmen, benden desteğini ve katkılarını hiçbir zaman esirgemeyen aynı zamanda iş disiplini ve titizliği ile her zaman yol gösterici olan hocam ve tez danışmanım sayın Prof. Dr. A. Nükhet ADIYEKE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmada bana çok değerli zamanını ayırıp, her türlü sorumu yanıtlayan ve bana çalışma boyunca destek olan hocam, Yrd. Doç. Dr. Nuri ADIYEKE'ye teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam boyunca bana sosyolojik yöntem ve SPSS programını nasıl kullanmam ve yorumlamam gerektiğini bıkmadan usanmadan büyük bir sabırla gösteren ayrıca kendi bölümünün yoğun iş temposuna rağmen kendisine her gittiğimde bana çok değerli zamanını ayıran sayın Doç. Dr. Yaşar ERJEM'e teşekkürü bir borç bilirim.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım hocalarım sayın Prof. Dr. Fevzi DEMİR, Prof. Dr. Şerife YORULMAZ'a, Yrd. Doç. Dr. Efrumiye ERTEKİN ve Okutman Mehtap ÇELİK'e teşekkürlerimi sunarım.

Elinin altında çok kıymetli belgelerin varlığından söz edip, bu konuda çalışmamı telkin eden ve Mut İlçe Nüfus Müdürlüğü arşivinin kapılarını bana açan sevgili ağabeyim ve Mut İlçe Nüfus Müdürü Savaş BAŞARAN'a ve tüm personeline en içten şükranlarımı sunarım. Bunun yanında tezimle ilgili gerekli kaynakları almamda bana yardımcı olan Mersin Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Tez çalışmam boyunca desteklerini gördüğüm Sayın Yurdagül ERKAN'a ve Mut Belediye Başkanı Selahattin ARSLAN ile değerli eşi Münevver ARSLAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Çalışma esnasında yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım Çiğdem Duman TURUNÇ'a, Melike KARA'ya, Songül ULUTAŞ'a ve Cafer YALÇIN'a teşekkürlerimi sunarım.

Tüm üniversite eğitimim süresince bana maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili ablam ve eşi Akgül ve Necmeddin MANAP'a, ağabeyim Cihan BAŞARAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışmamın zorlu süreçlerinde bana rahat bir çalışma ortamı sağlayan ve büyük bir sabırla yanımda olan anneme, babama, biricik ablam Serap BAŞARAN'a, SPSS verilerini girmemde bana yardımcı olan yeğenim Şelal İLHAN'a sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Seyhan BAŞARAN

2008.

ÖZET

1896–1906 YILLARI ARASINDA MUT KAZASI'NIN NÜFUS YAPISI VE NÜFUS HAREKETLERİ

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Mut kazasının bağlı olduğu İçel sancağı Adana Vilâyeti sınırları içinde yer almıştır. 1891 yılında İçel Sancağının kazaları Mut, Silifke, Anamur, Ermenek, Gülnar'dan meydana gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. yüzyıldan önce kaydedilmiş olan tahrir defterleri demografik bir amaçla tutulmamıştır. Bu tahrirlerde esas tutulan birim, vergiyi ödeyecek olan hane birimiydi. Bu nedenle genel olarak bir demografik bilgiyi tam anlamıyla verememiştir. XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda modern anlamda nüfus sayımları yapılmaya başlanmıştır. Bu amaçla 1881 yılında Sicill-i Nüfus Nizamnamesi padişah tarafından resmen ilan edilmiştir. Bu nizamnameye göre, artık kadınlar da sayılmaya başlanmıştır. Nizamnameye göre sayım, kazalarda kurulan komitelerce yapılmıştır. Sayım sırasında tutulmuş olan kayıtlarda, kişinin adı, lakabı, baba adı ve adresi, yaşı, dini, mesleği, statüsü, fiziki özellikleri, sivil statüsü konusunda bilgiler yer almıştır.

1896-1906 yılları arasında Mut kazasının nüfusu yukarıda adı geçen nizamnameye göre kaydedilmiştir. Bu amaçla kaydedilen nüfus defterleri arasında Yerli Müştevitia defterleri, Yabancı Eras defterleri, Nakil defterleri ve Vukuât defterleri yer almıştır. Bu defterlerde yer alan demografik veriler doğrultusunda Mut kazasının nüfus yapısı ve nüfus hareketleri incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: İçel Sancağı, Mut, Nüfus, Nüfus Hareketleri.

ABSTRACT

THE STRUCTURE OF POPULATION AND POPULATION MOVEMENTS OF THE COUNTY OF MUT BETWEEN THE YEARS 1896-1906

Ahead towards the ends of the 19th century, İçel subdivision was within the boundaries of Adana Province. In 1891, İçel subdivision had been constituted from the counties of Mut, Silifke, Silifke, Anamur, Ermenek and Gülnar bound to the province.

During the era of the Ottoman Empire the population census books registered before the 19th were not kept for a demographic purpose. The unit on which these population books were based on was the taxpaying household unit. Therefore, generally no demographic information is given in the in the proper sense. In the 19th century, modern census had started in the Ottoman Empire. For this very purpose, the Population Registration Law was officially announced by the Sultan in 1881. According to this Law, women also were included in the population census. Pursuant to the said Law, the census was performed by the committees set up at the counties. In the records kept during the census, particulars concerning the individuals such as name, nickname, father's name and address, age, religion, profession, status, physical characteristics and civil status were included.

The population census of Mut county in the period between 1896-1906 were registered in accordance with the abovementioned Law. Among the registered birth records, Domestic Müştevitia books, Foreign Eras books, Transfer books and Events books were also included for this purpose. In accordance with the demographic data included in these books the population structure and population movements of Mut county are investigated.

Keywords: İçel Subdivision, Mut, Population, Population Movements

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ	I
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
TABLO VE GRAFİK LİSTESİ	X
EKLER LİSTESİ	XIII
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: 1896-1906 YILLARI ARASINDA MUT KAZASI	15
I. 1. Mut'un Tarihi Coğrafyası	15
I. 2. Mut Adının Kökeni	16
I. 3. Mut Kazasının Tarihsel Gelişimi	18
I. 4. Osmanlı Döneminde Mut Kazası	20
I. 5. Mut Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı	23
1. 5. 1. Ticaret ve Sanayi	30
1. 5. 2. Mut Kaza Merkezi ve Merkeze Bağlı Köyler	32
I. 6. İçel Sancağı İçinde Mut Kazası'nın Demografik Özellikleri	35
I. 6. 1. XIX. Yüzyıl öncesi Mut Kazası'nın Demografik Özellikleri	35
I. 6. 2. XIX. Yüzyılda Mut Kazası'nın Demografik Yapısı	41

II. BÖLÜM: 1896-1906 YILLARI ARASINDA MUT KAZASI'NIN NÜFUS YAPISI VE NÜFUS HAREKETLERİ	46
II. 1. 1896-1906 Yılları Arasında Mut Kaza Merkezinin Nüfus Yapısı ve Özellikleri	46
II. 1. 2. Mut Kaza Merkezinin Sosyo-Ekonomik Yapısı	59
II. 2. 1896-1906 Yılları Arasında Mut'un Karyelerinin Nüfus Yapısı ve Nüfus Özellikleri	69
II. 2. 1. Mut Kaza Merkezine Bağlı Karyelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı	75
II. 3. 1896-1906 Yılları Arasında Mut Kazasının Ölüm Oranları	82
III. BÖLÜM: 1896-1906 YILLARI ARASINDA MUT KAZASI'NIN ETNİK VE DİNİ ŞEKİLLENMELERİ	84
III. 1. Millet Sistemi	84
III. 1. 1. Müslümanlar	87
III. 1. 2. Rum Milleti	89
III. 1. 3. Ermeni Milleti	94
III. 1. 4. Tahtacılar	96
III. 1. 5. Kıptiler	99
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	109
EKLER	117

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t	: Adı geçen tez
Bkz.	: Bakınız
BOA	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	:Cilt
Çev.	:Çeviren
DH.SN. M.	: Dahiliye Nezareti Sicill-i Nüfus İdare-i Umumiyesi
Der.	: Derleyen
Edit.	: Editör.
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
M.	: Miladi
No:	: Numara
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan sayfaya
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TMT	: Temettuat
TVYY	: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
KAAM	: Kilikya Arkeolojisini Araştırma Merkezi

YA	: Yurt Ansiklopedisi
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan
YED	: Yabancı Eras Defterleri
YEM	: Yerli Müştevitia Defterleri

TABLOLAR VE GRAFİK LİSTESİ

Tablo 1. 1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezine bağlı karyeler	34
Tablo 2. 1651-1757 yılları arasında İçel Sancağı Avarız Haneleri	37
Tablo 3. XV. yüzyılda Mut kazası şehir yerleşmesinin tahmini nüfusu	38
Tablo 4. XVI. yüzyılda Mut kaza merkezine bağlı köylerin tahmini nüfusu	40
Tablo 5. İçel Sancağı Nüfusu (27 Mart 1838-10 Eylül 1838)	42
Tablo 6. İçel Sancağı nüfusu, sene 1831	43
Tablo 7. Mut kazası nüfusu	43
Tablo 8. Nüfus-u umuminin miktarı	49
Tablo 9. Yabancı Sicilin Hülasası	50-51
Tablo 10. Mut kaza merkezinin 1896-1906 yılları arasında yaşayan yabancıların yaş dağılımı	52
Tablo 11. Mut kaza merkezinde 1896-1906 yılları arasında yaşayan yabancıların cinsiyet dağılımı	53
Tablo 12. 1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı hane halkının medeni durumu	53
Tablo 13. Mut kaza merkezinde yaşayan hane halkının fiziksel özelliklerinden “boy” oranları	56
Tablo 14. Yabancı hane halkının fiziksel özelliklerinden “göz rengi” oranları	57
Tablo 15. Yabancı hane halkının fiziksel özelliklerinden “ten rengi” oranları	57
Tablo 16. Yabancı hane halkının fiziksel görünümü	58

Tablo 17. Hane halkının mesleklere göre dağılımı	60
Tablo 18. Yabancı hane halkının askerlik durumu	61
Tablo 19. Yabancı hane halkının okuma-yazma oranları	62
Tablo 20. Yabancı hane halkının dini dağılım durumu	63
Tablo 21. Yabancı hane halkının yaşadığı mekanın yüzdeler dağılımı	64
Tablo 22. Yabancıların kaza merkezine göç nedenleri	65
Tablo 23. Yabancıların idari olarak göç ettikleri birim	66
Tablo 24. Mut kaza merkezine en fazla göç veren şehir	66-67
Tablo 25. Yabancıların doğum yeri oranları	68
Tablo 26. Mut'un karyelerinde yaşayan hane halkının yaş dağılımı	70
Tablo 27. Mut kaza merkezine bağlı karyelerin 1896-1906 yılları arasında yaşayan hane halkının cinsiyet dağılımı	71
Tablo 28. 1896-1906 yılları arasında Mut'un karyelerinin medeni durumu	72
Tablo 29. Mut kaza merkezine bağlı karyelerde yaşayan hane halkının fiziksel özelliklerinden "boy" oranları	73
Tablo 30. Hane halkının fiziksel özelliklerinden "göz rengi" oranları	74
Tablo 31. Hane halkının fiziksel özelliklerinden "ten rengi" oranlarının dağılımı	73
Tablo 32. Hane halkının fiziksel görünümü oranları	74
Tablo 33. Hane halkının mesleklere göre dağılımı	76
Tablo 34. Hane halkının askerlik durumu	77
Tablo 35. Hane halkının okuma yazma oranları	78
Tablo 36. Hane halkının dini dağılım durumu	78
Tablo 37. Hane halkının yaşadığı mekanın yüzdeler dağılımı	79
Tablo 38. Hane halkının karyelere göç nedenleri	79

Tablo 39. Hane halkının idari olarak göç ettiği birim	80
Tablo 40. Karyelere en fazla göç veren şehir	81
Tablo 41. Hane halkının doğum yeri oranları	82
Tablo 42. 1896-1906 yılları arasında Mut kazasındaki vefat eden kişilerin ölüm nedeni	82
Tablo 43. 1891-1913 yılları arasında Mut kazası nüfusu	87
Tablo 44. Rum nüfusunun yaş dağılımı	90
Tablo 45. Rum nüfusunun mesleklere göre dağılımı	91
Tablo 46. Kıpti nüfusunun yaş dağılımı	99
Tablo 47. Kıpti taifesinin sosyal hareketliliği	100
Tablo 48. Kıpti taifesinin doğum yeri oranları	101
Tablo 49. Çingene taifesinin meslek dağılımı	102
Grafik 1. Rum nüfusunun göç nedenleri	92
Grafik 2. Rum nüfusunun geldiği şehir	93
Grafik 3. Kıpti taifesinin doğum yeri oranları	101

EKLER LİSTESİ

- EK I.** Sicil-i Nüfus Nizamnamesine göre tezkere örneği
- EK II.** Sicil-i Nüfus Nizamnamesi örnek sayfa
- EK III.** Çalışmada kullanılan nüfus defteri. Örnek sayfa
- EK IV.** Vukuat Defteri'ne göre Mut'un Mahalleleri
- EK V.** Yerli Müştevitia Defteri, Nüfus-u umuminin Miktarı
- EK VI.** Yabancı Eras Defteri, Yabancı nüfusun hülasası

GİRİŞ

En genel biçimiyle kent; “İnsanların bir yerde yoğun olarak yaşamaları” şeklinde tanımlanabilir.¹ Bir kenti tanımlamak için iki öge gereklidir. Bunlardan birisi demografik öge diğeri ise ekonomik ögedir. Bir yerleşimin kent olarak belirlenebilmesi için oturan insan sayısının belirli bir düzeyde olması, bunun yanında ekonomik faaliyet olarak, toprağın işlenmesi, ticaretin, üretimin kıra göre daha üst seviyede olması gerekir. Yukarıda yapılan kent tanımında, bu tanımın aynı zamanda “modern devletin” yapılarına cevap vermesi gerekmektedir.² Osmanlı İmparatorluğu, XIX. yüzyılda Tanzimat ile beraber her alanda değişim ve dönüşüme uğramıştır. Bu değişim ve dönüşümler insani yerleşme alanlarına da yansımıştır. Bu alanlardaki, özellikle kent ve kasaba birimlerinde, meydana gelen değişim dikkat çekmektedir.

Kent ile kentleşme paralel bir biçimde ivme kazanmıştır. Kentleşme kavramı dar anlamda demografik özelliklerin değişimiyle tanımlanabilir. Demografik özelliklerin yanısıra, toplumdaki sosyal ve ekonomik yapının dönüşümü, kentin devinimini sağlayan kır yerleşim biriminin bu dönüşümle beraber aldığı yeni durum, XIX. yüzyılda kentlerin özelliklerini belirlemiştir.

Açık pazarın XIX. yüzyılda Osmanlı coğrafyasında etkili olması, parasal dolaşımın kent ve kır alanında etkisi özellikle kasaba ve kıyı dönüştürmüştür. “Çevreselleşmeyle” beraber Osmanlı’da kentin kasaba ile olan bağı, etki alanı yeni bir ilişki ağını beraberinde getirmiştir. Çevreselleşmenin etkisiyle kasabalar ilk başta yakın çevresinin daha sonra ise

¹ Charles Keith Maisels, *Uygarlığın Doğuşu, Yakındoğu’da Avcılık ve Toplayıcılıktan Tarıma, Kentlere ve Devlete Geçiş*, Çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara 1999, s. 222.

² Mehmet Ali Kılıçbay, *Şehirler ve Kentler*, İmge Yayınevi, Ankara 2000, s. 153.

Avrupa'nın bir parçası olmuştur.³ Osmanlı kentleri ile ilgili çalışmasında Faroqhi, bir yerleşim biriminin kent ya da kasaba olarak tanımlanabilmesi için bazı işlevsel özellikleri taşıması gerektiğini belirtmiştir; “İdari düzey açısından yerleşimde bir sancakbeyi ya da en azından bir kadı bulunmalıdır. Pazar etkinlikleri, ilgili vergilerin varlığıyla kanıtlanmalıdır.”⁴ Kasabanın ekonomik olarak faaliyeti ve üretime katkı payı olarak kente yeni açılımlar sağlaması, kasabanın dönüşümünde en önemli etken olmuştur. Tuncer Baykara'ya göre kasaba;

Nüfus bakımından kalabalık, fakat herhangi bir idari merkez olmayan iskan yerlerine denmektedir. Bir yörede zamanla idari merkez olan yerleşme yeri küçülüyor, fakat yol üzerindeki birisi büyüebiliyordu. Böyle, sonradan büyüyen yerleşmeler hep kasaba itibar edilmiştir. XIX. yüzyılda ise köy ile şehir arası bir anlamı ortaya çıkmıştır.⁵

Kentler ve kasabalar, “kendiliğinden-spontan” oluşan ve “kurulan” kentler olmak üzere iki grupta toplanabilir. Birincisi; yerleşim biriminin bir topluluğun ihtiyaçlarını karşılaması bakımından kendiliğinden oluşan kasabalar daha sonraki süreçlerde karşımıza kent olarak çıkabilmekte ya da kasaba olarak bir şehir merkezi şeklinde varlığını sürdürebilmektedir. İkincisi ise, bir kaç evin bulunduğu veya herhangi bir şeyin olmadığı yerlerde bir kasabanın ve kentin yükseldiği görülebilmektedir. Bu kent grubuna giren yerleşme birimleri “kurulan” kentlerdir.⁶ Bu kurulan kentler arasında Mut'ta yer almaktadır.

Romalılar döneminde, Anadolu'da, Konya ve çevresinde bulunan toplulukları inceleyen Mitchell'e göre; Mut kazası, Roma İmparatoru Augustus'un dağlık Kilikya'da

³ Nuri Adıyeke; “Çevreselleşme” kavramını XIX. yüzyıldaki ekonomik dönüşümler çerçevesinde Milas Kazası'nın etki alanları ve Avrupa ile olan ekonomik ilişkileri için kullanmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Nuri Adıyeke, *XIX. Yüzyılda Milas'ın Sosyal, Demografik, Ekonomik ve Kültürel Gelişimi*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1994, s.s. 1-2.

⁴ Suraya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993, s.s. 12-13.

⁵ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 86, Ankara 1988, s. 41.

⁶ Kendiliğinden oluşan kentler ile kurulan kentler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Edit. R. B. Serjeant, *İslam Kenti*, Çev. Elif Topçugil, Ağaç Yayınları, İstanbul 1992, s. 122.

“Pax Romana” (Roma Barışı) politikasını uygulamak için oluşturmuş olduğu kolonilerinden biri olup, emekli askerleri yerleştirmek için kurulmuştur.⁷ Bu özelliği ile Mut şehri, “kurulan” kentlere güzel bir örnek teşkil eder.

Tezimizin ana başlığını oluşturan nüfus kavramı ve nüfusu kendisine konu edinen nüfus bilimi (demografya); tarih, sosyoloji, iktisat gibi bilim dalları tarafından kendi amaçları ve yöntemleri doğrultusunda kullanılmıştır.

Bir ülkede yaşayan insanların nitelik ve nicelik cinsinden değerini inceleyen bilim dalına nüfus bilim denir.⁸ Faruk Kocacık nüfus bilimini: “Nüfus ile toplumsal yapı arasındaki ilişkilerin sayısal çözümlemesini yaparak inceleyen bilim dalı” olarak tanımlamıştır.⁹ Demografi Yunanca “demos”; halk, nüfus ve “graphein”; yazmak, çizmek kelimelerinden meydana gelmiştir.¹⁰ Demografi de diğer sosyal bilimler gibi bireyi yani insanı merkeze koymuştur. Demografi, nüfusun yapısını, kadın-erkek, çocuk oranını ve nüfusun hareketliliğini, doğum-ölüm oranlarını, göç, yerleşme, meslek, eğitim düzeyi, evlenme-boşanma oranlarını inceler. Bir toplumda yaşayan insanların çevreleri ile olan ilişkilerini ve yeryüzünde nüfusun dağılımını konu alan nüfus coğrafyası, demografi ile yakın bir ilişki içerisindedir. Nüfus coğrafyası çeşitli istatistiki bilgiler çıkartarak nüfusun dağılımını ve nüfusun yoğunluğunu tespit etmeye çalışır.¹¹

Nüfusa ilişkin süregelen görüşler, sosyal-siyasal ve iktisadi teorilerin çıkış noktasını belirler. Mesela, toplumsal olayların sebebini nüfusun hacmi ve göç gibi demografik olaylara bağlayan sosyolojik kuramcılar için nüfus çok önemli bir kavramdır. Eski çağlardan günümüze kadar gelişen tarihsel çizgide nüfus konusu ile pek çok bilim

⁷ Stephen Mitchell, “Iconium and Ninica, Two Double Communities in Roaman Asia Minor”, s.s. 427-429.

⁸ Demografi ile ilgili çeşitli tanımlar için bkz. Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, C. 1 (A-D), Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, s. 287; *Meydan Larousse*, C. 9, Meydan Yayınları, İstanbul 1990, s.s. 438-443.

⁹ Faruk Kocacık, *Toplum Bilim Ders Notları*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 2000, s. 161.

¹⁰ A.g.e., s. 161.

¹¹ Nüfus coğrafyası konusu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Ertuğrul Erdoğan- Doğan Aydın, *Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Doğan Yayıncılık, Ankara 2003, s.s. 15-17.

adamı, din adamı, istatistikçi, filozof ve yazar ilgilenmiştir. Nüfusu merkeze alan demografi okulunun en önemli temsilcisi Adolphe Coste'dir. Coste, her çeşit toplumsal olayın açıklamasında demografya ögesini görmüştür.¹² Araştırma konusu olarak demografi ilk kez 1662 yılında İngiliz İstatistikçi John Graunt tarafından incelenmiştir.¹³ Graunt, “ölüm ve evlenme kayıtlarını inceleyerek, doğumdaki cinsiyet oranı, doğum ve ölümlerin nüfusa göre sıklığı, doğumların evlenmelere oranı, kente göç gibi çeşitli demografik konuları incelemiş ve şematik bir hayat tablosu meydana getirmiştir.”¹⁴ Graunt, bu çalışmada ölüm oranlarını ölüm nedenlerine göre sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma hastalıkların istatistikleri alanında da önemli bir yer tutar¹⁵.

XIX. yüzyılda nüfus konusu ile ilgili ilk önemli çalışmayı Malthus yapmıştır. Malthus, doğanın kaynakları ile nüfus arasında sürekli bir dengesizliğin olduğunu, bunun için nüfus artış oranının mümkün olduğu kadar az seviyede tutulması gerektiğini savunmuş ve insanların geç evlenmesi, mümkün olduğunca geç çocuk sahibi olunmasını tavsiye etmiştir. Malthus, yiyeceklerin aritmetik bir dizi şeklinde büyüdüğünü nüfusun ise geometrik olarak büyüdüğünü ifade etmiştir. Buna göre nüfusun sürekli olarak bir denetime tabi tutulmasını öngörmektedir.¹⁶ Demografi kavramını ilk kullanan Fransız bilim adamı Achille Guillard'dır. Guillard, demografi kavramını 1885'de yazmış olduğu eseri “*Éléments de statistiques humaines ou démographie comparée*”de (İnsan İstatistiği Öğeleri ya da Karşılaştırmalı Nüfus Bilim) kullanmıştır. Demografinin amacı, güncel yapı ve hareketliliği tespit etmeye çalışmak ve gelecekteki demografik yapı ile ilgili

¹² Nurettin Şazi Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989, s.s. 81-105.

¹³ *Ana Britannica*, Cilt 10, Ana Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 176.

¹⁴ Sevil Cerit, “Türkiye’de Tarihi Demografinin Konumu”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, sayı 2, Ankara 1985, s. 106.

¹⁵ J.Graunt, *Natural And Political Observations Mentioned In A Following Index, And Made Upon The Bills Of Mortality, With Reference To Government, Religion, Trade, Growth, Air, Diseases And The Several Changes Of The Said City*, (Ölüm Kayıtları Üzerine Doğal ve Siyasal Gözlemler) 1662.

¹⁶ Malthus bu görüşlerini 1798’de yazmış olduğu makalesinde ifade etmiştir: *An Essay On The Principle Of Population* (Nüfus İlkeleri Üzerine Bir Deneme), Printed For J. Johnson, In St. Paul’s Church Yard, London 1798.

tahminlerde bulunmaktır. “Demografinin geçmişle ilgilenen kısmına tarihi demografi” denilmiştir.¹⁷ XIX. yüzyılın ortalarında tarihi demografi alanında çalışmalar başlamıştır. Özellikle bu dönemde yapılmış olan nüfus sayımları geçmiş dönemlerdeki nüfus bilgisine ulaşma konusunda pek çok tarihçi, istatistikçi ve tıp alanında çalışan kişilerin ilgisini uyandırmıştır. Bu ilgi özellikle 1950’li yıllarda artmıştır. Dünyanın nüfus konusu üzerine artmakta olan bu ilgisi yeni çalışmaların yapılmasına olanak sağlamıştır. Bu çalışmayı yapanlardan birisi de Louis Henry’dir. Henry, kilise kayıtlarını kohort analizi şeklinde düzenlemiştir.¹⁸

Avrupa’da, XIX. yüzyıldan önce demografinin veri kaynaklarını, kilise kayıtlarında yer alan doğum-ölüm ve evlenme olayları ile soylu ailelerin tarihleri meydana getirmiştir. Osmanlı Devleti’nde XIX. yüzyıldan önceki dönemlerde demografinin veri kaynaklarını tapu tahrir defterleri, çeşitli vergi defterleri, vakıf kayıtları, mezar taşları, hanedan tarihleri oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra XIX. yüzyıl sonrası veri kaynakları için devlet eliyle yapılmış olan sayımlar ve istatistikler de dahil olmuştur. Bu bilgiler tarihsel süreklilik açısından geçmiş dönemden günümüze kadar süregelen olan değişimleri analiz etme imkanı sağlamıştır.

XIX. yüzyıldan önce kaydedilmiş olan tahrir defterleri demografik bir amaçla tutulmamıştır. Devletin arazi, kişi ve gelir verilerini tespit için yaptığı sayım ve yazımlardır. Bu tahrirlerde esas tutulan birim, vergiyi ödeyecek olan hane birimidir. Bu nedenle genel olarak bir demografik bilgiyi tam anlamıyla verememektedir. XIX. yüzyıldan sonra demografiye kaynak veri sağlayan şey ise imparatorluğun yapmış olduğu nüfus sayımlarıdır. 1831 yılında yapılan ilk resmi nüfus sayımı ise her ne kadar kadınları

¹⁷ Cerit, a.g.m., s. 105.

¹⁸ Kohort analizi: Kohort: Belli özelliklere sahip insanların oluşturduğu topluluktur. Günümüzde tıp alanında kullanılan kohort analizi; belirli bir zaman dilimi içerisinde tanı konulan ve kayda alınan hastalardır. Daha fazla bilgi için bkz. http://www.toraks.org.tr/mse-ppt-pdf/Kenan%20_Kose2.pdf, Erişim Tarihi, 26. 3. 2007.

kapsamadıysa da temel amacı vergi ve askerlik yükümlüsü Osmanlı vatandaşlarının tespitini sağlamaktı. Enver Ziya Karal'dan itibaren genel olarak kabul edilen bu iki amaç dışında “tahrirlerin yapılmasının amacı Osmanlı'nın kendi söyleminde daha geniş yerlere oturtulabilir. 1855 ve 1856 yıllarında Tahrir-i Nüfusa Dair İlan Olunan Varaka-yı Mahsusa'da bu amaç açık bir şekilde belirtilmiştir.”¹⁹ Bu belgede, tahrirlerin yapılmasındaki amaç, sadece vergi ve askerlik yükümlüsü Osmanlı vatandaşlarının tespiti ile sınırlandırılmamış, aynı zamanda idari alana ait düzenlemeleri de kapsamıştır. Osmanlı'da modern öncesi dönemde vergiye tabi birim hane veya avarız hanesiydi. Ekonomik olarak tanımlanan hanede erkek reisin eviydi ve bu nedenle kadınlar sayılmamıştı. Bu sayımda sadece erkekler sayıldığı için demografik veri açısından bir eksiklik bulunmaktadır.²⁰ 1844-46 temettuat sayımları nüfusun hane sayısını ve meslek dağılımını gösterdiği için nüfus sayımı olarak da kullanılmıştır.²¹ 1885 ve 1907 yılında yapılan sayımlar, 1856 yılındaki Varaka-yı Mahsusa'nın öngördüğü şekilde yapılmıştır. Yapılmış olan bu iki sayım, “vergilendirme ve askere alma dışındaki amaçlarla, İmparatorluk çapında yapılan ilk nüfus sayımlarıdır.” Bu iki sayımın bir diğer özelliği de ilk defa kadınlara ilişkin bilgilerin kaydedilmiş olmasıdır. Ayrıca, sayımlarda herkese ait demografik ve sosyal bilgiler yer almıştır.²²

¹⁹ Özellikle bu varaka-yı mahsusada askeri ve mali düzenlemeler dışında idari alana ait düzenlemeler de yer almıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Adıyeke a.g.e., s. 115.

²⁰ 1831 nüfus sayımları için bkz., *Enver Ziya Karal, Osmanlı İmparatorluğu'nun İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yay., Ankara 1997; ve ayrıca bkz. Nuri Akbayan, “Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, 1985, s.s. 1238-1248.

²¹ Adıyeke, Milas kasabası için kayıtları tutulmuş olan temettuat ve nüfus defteri verilerini karşılaştırdığında elde edilen rakamları aşağı yukarı aynı bulmuştur. Daha fazla bilgi için bkz. Adıyeke, a.g.e., s.123.

²² Alan Duben ve Cem Behar, *İstanbul Haneleri, Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880-1940*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 26.

Avrupa Devletleri ile Osmanlı Devleti düzenli ve sistematik nüfus sayımı yapmaya on dokuzuncu yüzyılda başlamıştır.²³ Osmanlı Devleti, 1878 yılından itibaren düzenli bir şekilde modern istatistiğe değer vermeye başlamıştır. 1881 yılında ayrıca Sicill-i Nüfus Nizamnamesi padişah tarafından resmen ilan edilmiştir. Bu nizamnameye göre artık kadınlar da sayılmaya başlanmıştır. Nizamnameye göre sayım, kazalarda kurulan komitelerce yapılmıştır. Sayım sırasında tutulmuş olan kayıtlarda, kişinin adı, lakabı, baba adı ve adresi, yaşı, dini, mesleği, statüsü, fiziki özellikleri, sivil statüsü konusunda bilgiler yer almıştır.²⁴

Şura-yı Devlet, 1874 yılında yapılmış olan sayımlarda her Osmanlı vatandaşına hükümetle olan ilişkisini yürütebilmesi için bir tezkere verilmesini öngörmüştür.²⁵ 1881 yılında nüfus sayımıyla ilgili olarak, sayım ve kayıt düzenine ilişkin her şey “Nüfus Defterleri Yönetmeliği”nde bir araya getirilmiştir. Bu yönetmeliğe ilişkin bütün bilgiler Sicill-i Nüfus Nizamnamesi’nde yer almıştır.²⁶ Şura-yı Devlet’in yayınlamış olduğu nüfus sayımı ve kayıt yönetmeliği, 9 bölümlük 50 maddeden oluşmuştur. 8 bölümlük ilk 38 madde, kayıt düzeninin oluşturulmasına ayrılmıştır. Geriye kalan 12 madde “geçici yönetmelik” (ahkâmı muvakkate) ile ilgilidir.²⁷

Çalışmamızın ana veri kaynakları olan nüfus defterleri verilerinin sicile nasıl geçirilmesi gerektiği bu yönetmelikte belirtilmiştir. Sayım, her kazada kurulan kurullar tarafından yürütülecekti. Her kurul, kaza idare meclisi ve belediye meclisinden birer üye, bir nüfus memuru ve bir yedek askeri memurdan (redif) oluşuyordu. Müslüman olmayan dini toplulukların mevcut olduğu kazalarda, çoğunluğa sahip olan gayrimüslim cemaatten

²³ Kemal H.Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, Çev. Dilek Özdemir, İmge Kitabevi, İstanbul 2006, s. 397.

²⁴ Karpat, a.g.e., s.s. 416-417., ve ayrıca bkz. Cerit, a.g.m., s. 109.

²⁵ Tezkere örneği için bkz. Ek 1.

²⁶ Karpat, Osmanlı Nüfusu ..., s. 72. ve nizamname örneği için bkz Ek 2.

²⁷ Karpat, Osmanlı Nüfusu ..., s. 71.

ek bir üye seçilmiştir. Bu üyelere başka, nüfus kâtibi ve yardımcısı da bulunmaktadır. Deftere kaydedilen bilgiler, cevaplayanın adı ve lakabı, babasının adı, adresi, yaşı, mesleği ya da görevi, seçmenlik statüsü, fiziksel sakatlıkları ve medeni haliyle ilgili bilgileri kapsamıştı. Vergi tayini için gayrimüslimler, ayrı bir deftere kaydedilmişlerdir. Defterlere kaydedilen bilgiler, soruları yanıtlayan ilgili kişi tarafından sağlanmalıydı. Eğer deftere kaydedilen kişi hane dışında bir yerdeyse yasaların öngördüğü çerçevede 21 yaşını doldurmuş iki kişinin şahidliğiyle kaydedilebilmiştir. Kaza merkezi, köy veya mahallede elde edilen bilgilerin doğru, eksiksiz ve güvenilir olduğunu, muhtar, imam ya da cemaat kurulu onaylamıştır. “Kazadaki nüfus memuru, sayımın bitiminden sonraki üç ay içinde bütün kaza sakinlerinin bir listesini çıkarıp üç ay içerisinde vilayet merkezine göndermek zorundaydı.”²⁸

Çalışmamızda kullandığımız nüfus defterlerinde kayıtları tutan kâtip, pek çok hane kayıtlarında kişinin askerlik görevini yerine getirip getirmediğini tespit edebilmek için, kişinin tezkeresine bakmıştır. Fakat, tezkere hazır değilse yetkin olan iki kişinin şahidliğiyle kişinin askerlik durumuna dair bilgi kâtip tarafından yazılabilmektedir. Bu konu ile ilgili geniş bilgiler çalışmamızın ikinci bölümünde yer almıştır.

Çalışmamızda kullandığımız nüfus defterlerinde kadınlar da kaydedilmiştir. Fakat kadınların hiçbir fiziksel özelliği belirtilmemiştir. “Geleneksel mülk ve nüfus sayımlarının içiçe yapıldığı yazımlarda çocuklar ve kadınlar yazılmamıştır. Kadın ve çocukların kapalı ekonomi içinde küçük üretimle uğraşması”²⁹ bunun nedenlerinden biridir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı’nın yapmış olduğu nüfus sayımlarında, Osmanlı’nın kadına olan bakışının değiştiği görülür. Özellikle bu değişimde Tazimat düzenlemeleri ile Osmanlı devletinin İslami geleneklerinden ayrılmasının önemi büyüktür. Osmanlı’nın kadına olan

²⁸ Karpat, a.g.e., s.s. 69-71.

²⁹ Adıyeke, a.g.e., s. 116.

bakışının değiştiğini gösteren en güzel örnek ise 1856 yılında çıkarılmış olan nizamnamedir. Bu nizamnamede ilk etapta erkek nüfusun yazılacağı fakat daha sonraki zamanlarda kadınların da yazılacağı bildirilmiştir. Bu doğrultuda 1864 yılında yapılmış olan düzenlemelerde “nüfus-u inas”ın yazılması istenmiştir. Nizamnameye göre “nüfus-u inas dahi muayene olunmaksızın mahremlerinin ihbarı üzerine hane ve sinn”leri yazılacaktır.³⁰

Çalışmamızın ilk bölümünde, Mut kazası ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Mut’un tarihi coğrafyası, demografik olarak özellikleri, kazanın sosyo-ekonomik yapısı ve köyleri hakkında bilgiler verilmiş, bu bilgiler verilirken Mut kazasının İçel Sancağı içerisindeki konumu ele alınmıştır.

İkinci bölümde, 1896-1906 yılları arasında Mut kazasının nüfus verilerinin kaydedilmiş olduğu Yabancı Eras, Yerli Müştevitia, Nakil ve Vukuat Defterleri’nden elde edilen verilerin SPSS programıyla analiz edilmesi sonucunda ortaya çıkan durum, çeşitli boyutlarıyla sunularak yorumlanmıştır. Ayrıca, Mut kazasının nüfus oranının tespit edilebilmesi için salnamelerden de yararlanılmıştır. Bundan başka Dahiliye Nezareti’ne bağlı Sicill-i Nüfus İdaresi’ne ait belgeler de kullanılmıştır.

Üçüncü bölümde, Mut kazasının etnik ve dini şekillenmeleri incelenmiştir. Osmanlı cemaat/millet kategorizasyonuna göre 1896-1906 yılları arasında Mut kazasında bulunan etnik ve dini grupların özellikleri ele alınmıştır.

Çalışmamızda temel problemimiz, 1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezi ve kaza merkezine bağlı köylerdeki demografik hareketleri inceleyerek, on yıllık zaman diliminde Mut kazasının sosyo-ekonomik ve kültürel genel bir tablosunu çizmek ve elde edilen veriler doğrultusunda bölge ile ilgili istatistikî bilgiler çıkarmaktır.

³⁰ Takvim-i Vekayi defa 748, 2 Mayıs 1280 (M.1864)’den aktaran Adıyeke, a.g.e., s. 116.

Mersin'in kıyı şeridi dışında kalan ve Antikçağ'dan günümüze kadar İç Anadolu'yu Akdeniz'e bağlayan bir kapı konumunda olan Mut kazasının geçirmiş olduğu demografik, sosyo-ekonomik faaliyetleri tespit etmeye çalışmaktır. Araştırma konusu, 1896-1906 yılları arasındaki dönem olarak sınırlandırılmıştır. Mut nüfusu ile ilgili olarak yapılmış olan çalışmalarda bu tarihsel dönemin çalışılmaması ve elimizde bulunan "vukuat defterleri"nin bu tarihsel süreci aydınlatması sebebiyle böyle bir sınırlama yapılmıştır. Coğrafi açıdan ise Mut kaza merkezi ve Mut kaza merkezine bağlı olan köylerle sınırlandırılmıştır. Mut kaza merkezi: Kale Mahallesi, Şih Mahallesi, Hamidiye Mahallesi'nden oluşur. Merkeze bağlı köyler ise: Palantepe Karyesi,³¹ Elbeyli Karyesi, Kale Köy Karyesi, Absud Karyesi, Perakende Karyesi, Karabelalı Karyesi, Genç Ali Karyesi, Masara Karyesi, Kıpti Kariyesi, Barabanlı Karyesi, Çivi Karyesi, Dere Karyesi, Köselerli Karyesi, Beğceğiz Karyesidir.³²

Çalışma konumuzun Mut merkez coğrafyası ile sınırlandırılmasındaki amaç; Akdeniz Bölgesi'nin iç kesimlerinde yer alan bir kazanın ele alınması ve incelenmesidir. Çalışmamız 1896-1906 yılları arasındaki tarihsel dönemi kapsamaktadır. Bu sınırlandırmalar doğrultusunda, isimleri yukarıda anılan sekiz adet defter incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Tablo 43 gösteriyor ki bizim elimizdeki defterler mevcut bütün nüfusun yaklaşık 1/3'nün kayıtlarıdır. Yapılan analizler de elimizdeki bu 1/3 defterlerinin analizleri olacaktır. Bizim burada bulduğumuz sonuçlar da diğer 2/3 için geçerli kabul edilmelidir diyemeyiz.

Çalışmamızın veri kaynağını oluşturan nüfus defterlerinden ilki, Yabancı Eras Defterleri'dir.³³ Bu defterler, dışardan gelen yabancı kişilerin ve çoğunlukla devlet memurlarının, işi gereği gelen gayrimüslimlerin ve evlilik yoluyla kaza merkezine yerleşen

³¹ Karye kelimesinin karşılığı, köydür. Devellioğlu, a.g.e., s. 491.

³² Yukarıda köylerin bir kısmı verilmiştir. Köylerin tam listesi, Mut kazası köyleri bölümünde verilmiştir.

³³ Eras kelimesinin anlamını taradığımız sözlüklerin hiçbirinde rastlayamadık.

kişilerin kayıtlarının tutulduğu defterlerdir.³⁴ Sayımı yapan katip tarafından, hane reisi başta olmak üzere, hanede yaşayan diğer kişilerin kayıtlarının ayrı ayrı tutulduğu defterlerdir.

Çalışmamızda kullandığımız bir diğer defter türü ise, Vukuât Defterleri'dir.³⁵ Vukuât Defterleri'nde hane içerisinde bulunan kişinin doğum, evlilik, askerlik, göç, ölüm nedeni gibi konularda kayıtlarının, sayımı yapan nüfus memuru tarafından tutulduğu defterlerdir.

Çalışmamızda kullandığımız bir diğer defter türü ise Yerli Müştevitia Defterleri'dir.³⁶ Bu defterler özellikle Mut kaza merkezine bağlı köylerin nüfus verilerini içermektedir. Bu defterlerde de hane reisi başta olmak üzere hanenin diğer fertlerinin ayrı ayrı kaydedildiği defterlerdir.

Çalışmamızda kullandığımız bir diğer defter türü ise Nakil Defterleri'dir. Bu defterlerde Mut kaza merkezi ile merkeze bağlı olan köylerin gidiş-geliş nedenleri yazılmıştır. Bu defterler yüzyılın başında tutulan ve elimize çok az örneğinin ulaştığı "Jurnal Defterleri"nin farklılaşmış bir halidir.³⁷ Çünkü, Jurnal defterlerinde tüm bu bilgiler tek defterde toplanmıştır. Nüfus sayımlarının ve nüfus kontrolünün gelişmesine paralel süreç içinde, yüzyılın sonunda farklı olayların ve hareketliliklerin farklı defterlere kaydedildiği anlaşılmaktadır.

Çalışmamızda veri toplama teknikleri olarak arşiv, kütüphane ve sözlü tarih çalışması temel alınmıştır. Arşiv belgelerimizin büyük çoğunluğu Mut Nüfus Müdürlüğü'nün arşivinde bulunan sekiz adet "vukuat defteri" ve "nüfus atik defterleri"

³⁴ Nüfus defterleri örnekleri için bkz. Ek 3

³⁵ Vukuât; vâki ve hadis olan haller, geçen mecralar. Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1996, s. 1496. Devellioğlu'nun eserinde ise; olanlar, olan bitenler. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993., s. 1152.

³⁶ Müştevitia kelimesinin anlamını taradığımız sözlüklerin hiçbirinde rastlayamadık.

³⁷ Jurnal Defteri örneği için bkz., Edit. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, *Kastamonu Jurnal Defteri (1252-1253/1836-1837)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1998.

oluşturmaktadır. Araştırma konusuyla ilgili Mut Nüfus Müdürlüğü'nün arşivinde bulunan sekiz tane “vukat defteri ve nüfus atik defterleri” verileri incelenmiştir.

Çalışmamızda adı geçen defterlerden başka Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yer alan Dahiliye Nezareti Sicill-i Nüfus İdare-i Umumiyesi belgeleri ve Adana Vilayet Salnameleri ile Konya Vilayet Salnameleri de bulunmaktadır. Bunun dışına bir çok araştırma ve inceleme eser de çalışmanın kaynakları arasında yer almıştır.

Çalışmamızda tarihsel bir dönem incelendiği için tarihsel yöntem temel alınmıştır. Tarihsel yöntem; “Tarihsel olayları, tarihsel bilgi kaynaklarından yararlanarak inceleme yöntemidir.”³⁸ Tarihsel yöntemin dört aşaması vardır: “Birinci aşama, tarihsel belgeleri inceleyerek, araştırılan olay hakkında gerekli verileri toplamak, ikinci aşama, bu verileri sınıflandırarak bunlar arasındaki ilişkileri incelemek, üçüncü aşama, ortaya çıkan sonuçları birleştirmek, dördüncü aşama, elde edilen bulguları genelleştirmek.”³⁹ Ayrıca defterlerden elde edilen bilgilerden veri analizi sağlamak için sosyolojik yöntem kullanılmıştır. Sosyal olaylar ve olgular insanlar arası etkileşimin sonucunda ortaklaşa meydana gelir. Sosyolojik yöntem; “sosyal yaşamı ortaklaşa algılama tarzıdır.”⁴⁰ Sosyolojinin konusu olan “her sosyal olay ya da olgunun aynı zamanda tarihsel bir nitelik taşıyor olması”⁴¹ çalışmamızda sosyolojik yöntemi kullanmamıza zemin hazırlamıştır. Tezimizde, nüfusa ait sosyo-ekonomik özellikler niceliksel olarak analize tabi tutulmuştur. Sosyolojik yöntem çerçevesinde veri analizini yapabilmek için SPSS programı kullanılmıştır. Bu programdan veri elde edebilmek için çalışmamızda kullandığımız nüfus defterlerinde kaydedilmiş olan kişilere ait bilgiler tek tek rakamlarla kodlanmıştır. Kodlanan rakamlar, değişkenler tespit edildikten sonra, SPSS programına işlenerek analize tabi tutulmuştur. Nicel verilerin

³⁸ Sezgin Kızılcılık ve Yaşar Erjem, *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*, Saray Kitabevleri, İzmir 1996, s. 540.

³⁹ Tarihsel yöntemi, Vico, Herder, Hegel, Dilthey gibi filozofların yanı sıra Weber, Comte, Marx, Mills gibi birçok sosyolog kullanmıştır. Kızılcılık ve Erjem, a.g.e., s.s. 541-542.

⁴⁰ Kızılcılık ve Erjem, a.g.e., s. 519.

⁴¹ Kızılcılık ve Erjem, a.g.e., s. 541.

analizinde özellikle değişkenlere ait yüzdelerik dağılımlar tablolar halinde sunularak yorumlanmıştır. Yorumlamalarda literatür de göz önüne alınmıştır.

Çalışmamızın konusuna ve dönemine ilişkin arşiv belgeleri başta olmak üzere şimdiye kadar incelenmemiş bir tarihsel dönem ve Mut kazasının demografik özellikleri tanımlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız aşağıda belirtilen soru ve önermeler doğrultusunda şekillenmiştir:

- Mut Roma döneminden günümüze kadar İç Anadolu ile Orta Akdeniz limanları arasında önemli bir geçiş merkezidir.
- Mut kazasının coğrafi konumu, toplumsal yapı ve nüfus açısından değerlendirilmiştir.
- Osmanlı toplumsal yapısı içerisinde Mut nasıl bir yer tutmuştur?
- Mut'un sahip olduğu coğrafya ile nüfusun, üretim ilişkilerini ve sanayi iş kollarını nasıl etkilemiştir?
- Mut kazasında yaşayan nüfusun antropolojik özellikleri tespit edilebilir mi?
- Mut kaza merkezi ve merkeze bağlı köylerin nüfus hacmi, ekonomik-sosyal ve etnik-dini şekillenmelerini tespit etmek mümkün müdür?
- 1896-1906 yılları arasında Mut kazasının tahmini bir nüfus istatistiği yapılabilir mi?
- 1896-1906 yılları arasında Mut kazası ve merkeze bağlı köylerin etnik-dini aidiyetlerinin oranı çıkartılabilir mi?
- Mut kaza merkezi ve merkeze bağlı köylerde yaşayan halkın kadın-erkek yüzdelerik oranına ulaşılabilir mi?

- Mut kaza merkezi ve merkeze bağlı köylerde on yıllık zaman dilimi içerisinde meydana gelen doğum-ölüm, evlilik, göç gibi olguların hangi özellikleri taşıdığına dair istatistiki bilgilere ulaşılabilir mi?

I. BÖLÜM: 1896–1906 YILLARI ARASINDA MUT KAZASI

I. 1 Mut'un Tarihi Coğrafyası

Mut, Antikçağ'dan günümüze değin, İç Anadolu'yu Akdeniz'e bağlayan önemli bir geçit olan Göksu deltası üzerinde kurulmuş olup, Mersin'in on ilçesinden birisidir. Mut Kasabası denizden 80 km. mesafede ve orta Torosların yani Taşaeli plâtosunun genişliği az olan bir ovası üzerinde bulunmaktadır. Mut İlçesi doğuda Silifke, kuzeyde Karaman, batıda Ermenak, güneyde Gülnar ilçeleri ile çevrilidir. Mersin'in Mut ve Çamlıyayla ilçelerinin Akdeniz'e kıyısı yoktur. "Kalykadnos"⁴² nehrinin kenarında kurulan Mut, Konya ve Karaman gibi denize kıyısı olmayan kentleri kıyı şeridinde bağlayan önemli bir ulaşım ağı üzerinde bulunmaktadır. Tarihsel süreklilik çizgisi paralelinde Konya ve Karaman gibi coğrafi konum itibariyle iç kesimlerde kurulan bu illerin ticari olarak denize ve özellikle Kıbrıs'a ulaşmalarının tek geçiş kapısının Mut kasabası olması onu önemli bir ticari geçit haline getirmiştir.

Deltasında Mut kasabasının yer aldığı Göksu Irmağı, Ermenak ve bucak kışladan gelen kolların birleşmesinden sonra meydana gelmiştir.⁴³ Göksu ırmağının çıkış noktası Boğa Dağı'nın doğu yamaçlarıdır. Göne ve Davdas adıyla meydana gelen ve Ermenak kasabası yakınında birleşen büyük ve küçük su adıyla anılan Göksu, Mut kazasından "Çoruk suyunu"⁴⁴ aldıktan sonra Silifke üzerinden Akdeniz'e dökülür.

⁴² Antik çağda Göksu deltası "Kalykadnos" olarak adlandırılmıştır. M. Gough, "Claudiopolis", The Princeton Encyclopedia of Classical Sites Edit: Richard Stillwell, Princeton -New Jersey 1976. s. 227.

⁴³ İçel İl Yıllığı-1967, s. 37.

⁴⁴ İçel İl Yıllığı-1967, s. 37.

Göksu Nehri'nin güzergahında olan yerleşim birimlerinin tarımsal faaliyetleri üzerindeki etkisi ve kereste taşımacılığında bölge sakinlerine sağladığı faydalar 1318 (M.1901-1902) tarihli Adana Vilâyeti Sâlnamesi'nde belirtilmiştir.⁴⁵

Orta Toroslar üzerinde yer alan Mut kasabasının başlıca yükseklikleri; Kızıldağ, Avlama Dağı, Büyük Eyre Dağı, Mağras Dağı, Adras Dağı, Kestel Dağı Meleşiren Dağı'dır. Mut kasabasının yükseklik bakımından ikinci derecede yer alan dağları da mevcuttur.⁴⁶

Mut kaza merkezi denizden uzak ve alçak bir bölgede olmasına rağmen Göksu ırmağının etkisiyle Akdeniz iklimi hakimdir. Akdeniz iklimi hakim olmasına rağmen yazın Mut merkezde yaylaların serinletici etkisi görülmez ve hissedilen iklim değerleri daha serttir. Mut kaza merkezinde kış mevsiminde yağışlar genellikle yağmur şeklindedir. Mut'un kuzeyinde ve doğusunda yer alan dağlarda kar yağışı hakimdir.⁴⁷

Akdeniz ikliminin hakim bitki örtüsü olan maki, Mut kaza merkezi ve çevresinde çok az ölçüde görülmektedir. Mut bölgesinde daha çok kızılçam ormanları hakimdir.⁴⁸

1. 2. Mut Adının Kökeni

S. Mackay ve Pierre A. Mackay'ın Mut ve çevresindeki kitabeleri inceleyerek yapmış oldukları çalışmaya göre, Mut kazasının çok eski bir yerleşim bölgesi olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁹

Mut kazası, Roma İmparatoru Augustus'un dağlık Kilikya'da "Pax Romana" (Roma Barışı) politikasını uygulamak için oluşturmuş olduğu kolonilerinden biri olup,

⁴⁵ *Sâlname-i Vilâyeti Adana 1318.*, s.s. 245-246.

⁴⁶ *İçel İl Yıllığı-1967*, s. 37. ve Ensar Köse ve Doğan Atlay, *Mut, Claudiopolis*, Mut Belediyesi Kültür Yayınları, Mut 2005, s. 34.

⁴⁷ *İçel İl Yıllığı-1967*, s. 37.

⁴⁸ Mehmet Kurt, *Tarih Boyunca Mut*, Ankara 2003, s.s. 49-50.

⁴⁹ Theodora S. Mackay, Pierre A. Mackay, "Inscriptions From Rough Cilicia Easy Of The Calycadnos" *Anatolian Studies* 19, Ankara 1969, s.s. 139- 142.

emekli askerleri yerleştirmek için kurulmuştur. Şehrin ismi başlangıçta “Colonia Iulis Augusta Felix Ninica” iken İmparator Cladius döneminde (M.S. 41-45) Mut’un şehir statüsü kazanmasıyla İmparatorun adına ithafen “Claudiopolis” olmuştur.⁵⁰

Adını imparator Cladius’tan alan Mut, ilk dönemlerde askeri koloni olarak kurulmuşken daha sonraki dönemde piskoposluk bölgesi olmuştur. Modern anlamda Mut kenti esas kimliğini 1800’de kazanmıştır. Mut kentinin Antikçağ dönemine ait kalıntıları XIX. yüzyılda yapılan epigrafik çalışmalar sonucunda gün ışığına çıkarılmıştır.⁵¹

Mut kazası ile ilgili yapılmış olan çalışmalarda, Mut kazasının adı ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Hellenistik dönemde bağımsız bir krallık olarak varlığını koruyan Olba Krallığı’nın sınırları içinde Mut kazası da vardır. Mut’a bu özelliğinden dolayı “Olba” adı verilmiştir.⁵² Bu adlandırmadan başka Mut için; “Yenika”⁵³, “Muts”⁵⁴, “Dar-ı Mevt”⁵⁵ gibi adlar kullanılmıştır.

⁵⁰ Stephen Mitchell, “Iconium and Ninica, Two Double Communities in Roman Asia Minor”, *Historian* Band 28, 1979. s. 407.

⁵¹ Daha fazla bilgi için bkz. Stillwell, a.g.e., s. 141.

⁵² Sami, Tuğlacı ve Şikari Mut’un adını Hellenistik dönemde “Olba” olarak adlandırıldığını belirtmişlerdir. Şemseddin Sami, *Kâmûsu’l-A’lâm*, Cilt 6 Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 4485; P. Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul s. 253; Şikari, *Karamannâme, Zamanın Kahramanı Karamanilerin Tarihi*, Haz. Metin Sözen, Necdet Sakaoglu, Karaman Valiliği Yayınları, Karaman 2005, s.s. 106-107. “Olba” sözcüğünün değişik kullanımları için bkz. Murat Durukan, “İlkçağ ve Erken Hristiyanlık Kaynaklarında Olba Sözcüğünün Değişik Kullanımları” *Olba* C.8, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları, Mersin 1999. s.s. 60-69. Ramsay’ın eserinde, Hierocles’de III.listede ve Latince listede, Claudiopolis ve Olba beraber anılmaktadır. Bu da bize Mut için Olba adının kullanıldığını gösteren önemli bir belgedir. W.M. Ramsay, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, MEB, İstanbul 1960, s.s. 509-510.

⁵³ “Yenika”(Yenişehir) isminin İlkçağ Uygarlığı olan Hititler döneminde Mut için kullanıldığı iddia edilmiştir. Fakat bu bilgiyi doğrulayacak halihazırda bir belge mevcut değildir. Daha fazla bilgi için bkz. Mustafa Necati Çıplak, *İçel Tarihi (Tarihi-Turistik Zenginlikleriyle)*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1968. s. 381; ve ayrıca bkz. *İçel Antolojisi*, Edit. Kerim Yund, Sait Uğur, “Mut Kazasının Tarihi Ahvalı”, Ankara, 1952. s. 54.; ve Doğan Atlay, “Mut Adı Üzerine”, *Çılık*, sayı 1, Mut 2007. s.5.

⁵⁴ “Muts” isminin Büyük İskender’den sonra Silifke’ye hakim olan Seleukosların komutanı Muts’tan geldiği de iddia edilmektedir. Bu iddialar için bkz. Zeki Teoman, *İçel Mektubu*, İçel Matbaası, Mersin 1952. s. 18. ve Çıplak, a.g.e., s. 381. ve Yund, a.g.e., s. 54. ve Ali Demirtaş, *Mersin İli Yakın Çevre İncelemeleri*, Mersin 2004. s. 300. ve Köse ile Altay, a.g.e., s. 32.

⁵⁵ Evliya Çelebi; Karamanoğlu Yakup Şah’ın Mut’u almaya çalışırken çok sayıda adamını kaybettiği için buraya “ölüm kapısı” anlamına gelen “dar-ı mevt” ismi verildiğini ve Mut isminin Mevt’ten geldiği belirtmiştir. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)*, C. 9, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul 1935. s.s. 316-317.

I. 3. Mut Kazası'nın Tarihsel Gelişimi

Mut ve çevresini kapsayan topraklarda M.Ö. XVII. yüzyılda Hititlerin ve Kizuvatna Krallığı'nın egemenliği hüküm sürmüştür.⁵⁶ Mut kazasının içinde bulunduğu coğrafi bölge Antik dönemden günümüze kadar pek çok etnik topluluğun ev sahipliğini yapmıştır. Mut gibi önemli bir geçit noktasında yer alan bölgenin tarihi, en belirgin biçimiyle ticaretin yoğun olarak başladığı dönemde dikkat çekmektedir. Hititler, Mut ve Silifke ovalarının içinde yer aldığı Göksu Vadisi'ni kullanarak Akdeniz'e ulaşma imkanı bulmuştur.⁵⁷ Özellikle Geç Tunç Çağı'nda Kilikia ticaretinde önemli bir yer tutan "Ura Limanı", Hititlerin, Mısırlılarla ve Kıbrıs'la olan ticaretlerinde kilit bir konumda yer alır.⁵⁸ Hititler, egemenlik sahasında bulunan Ura Limanı'na ulaşmak için Mut güzergahını kullanmışlardır. Bu veriler ışığında Silifke, Mut ve çevresinin Hititlerin egemenliği altında olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹

Hitit İmparatorluğu dağıldıktan sonra bölgede Geç Hitit Prenslikleri hüküm sürmüştür. Daha sonra ise bölgeye Asurlular hakim olmuştur. Asurlular "Antitorosların" başladığı dağlık yöreye "Hilakku" Adana ve İçel bölgesini içine alan Ovalık Kilikya'yı "Que" adıyla anılan coğrafi bölgelere ayırmıştır. Bu coğrafi bölümlenmede Mut Hilakku adı verilen Dağlık Kilikya bölgesinde yer almıştır.⁶⁰ Geç Hitit Prensliklerinin hakimiyetine M.Ö. VII. yüzyılda Persler son vermiştir. Kilikya'daki Pers egemenliği M.Ö. 333 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra bölgeye Makedonya Kralı Büyük İskender hakim olmuştur. Büyük İskender Kilikya topraklarına Balakros adlı kişiyi tayin etmişti.

⁵⁶ "İçel Maddesi" *Yurt Ansiklopedisi*, C. V, İstanbul 1982. s. 3634.

⁵⁷ Kurt, a.g.e., s. 70.

⁵⁸ Hititlerin uluslararası ticaretinde önemli bir yer tutan Ura Limanı'nın sınırları için Yağcı; Kalykadnos Vadisi, Silifke, Olba Teritoryumu, Kelenderis gibi yerleşim bölgelerinden söz etmiştir. Remzi Yağcı, "M.Ö.III.-II. Binde Kilikia'da Ticaret", *Olba, II* (Özel sayı C. I) I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları, Mersin, 1999. s.s. 23-24. ve bkz. Ahmet Ünal, "Hititler, Akdeniz ve Liman Kenti Ura", *Olba VII* (Özel Sayı), KAAM, Mersin 2003, s.s. 13-34.

⁵⁹ "İçel Maddesi" *YA*, C. V, İstanbul 1982, s. 3634; Kurt, a.g.e., s. 69; Yağcı, a.g.m., s. 23.

⁶⁰ *YA*, 3636, Kurt, a.g.e., s. 71.

İskender'in ölümünden sonra imparatorluğun toprakları dört komutan arasında paylaştırıldı. Kilikya bölgesine Seleukos adlı komutan egemen olmuştur. Mut ve çevresi dahil olmak üzere Dağlık Kilikya'da Olba Krallığı Seleukosların egemenliği altında yarı bağımsız olarak yaşamıştı.⁶¹ M.Ö. 188'de Kilikya kıyılarında korsanların yol açtığı kargaşaya Romalılar son vermiştir.⁶² M.Ö. 101'de Kilikya bölgesi Roma vilayeti haline gelmiştir. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Kilikya bölgesi dahil bütün Anadolu Bizans egemenliği altına girmiştir. Mut, Adana ve İçel bölgelerini çevreleyen alanda Tarsus merkez olmak üzere "idari themalara" ayrılmıştı.⁶³ Bizans, M.S. 622'de bölgeye hakim olmak isteyen Sasaniler'e karşı büyük mücadeleler vermiştir. Buna karşın Sasaniler VIII. yüzyıla kadar Kilikya bölgesine hakim olmuştur. XI. yüzyılda Bizanslılar tekrar bölgeye hakim olmuşlardır. Bölgeye daha önce Abbasiler döneminde yerleştirilen Türkmen boyları yerine, Bizans İmparatorluğu, ordusuyla birlikte Ermeni ailelerini yerleştirmiştir.⁶⁴ Kilikya, Anadolu Selçuklu Devleti'ne kadar Bizans yönetiminde kalmıştır. Mut ve çevresi Süleyman Şah tarafından 1082-1083 yılları arasında Bizans yönetiminden alınmıştır. Bizanslılar ve Abbasilerin çekişmesine sahne olan Kilikya Selçukluların hakimiyeti altına girdi. Haçlı seferleri başladığı sırada Kilikya bölgesinde Ermeni Krallığı kurulmuştur. 1129'larda Mut ve çevresi Ermenilerin elindeydi. Mut 1154 yılında tekrar Selçukluların hakimiyetine girmiştir. 1225 tarihine gelindiğinde Ermeni Krallığı Selçuklular'a tabi olmuştur. Selçuklular yöreye hakim olduktan sonra, uç yörelerde bulunan Türkmen boylarını iç bölgelere yerleştirmiştir.⁶⁵

⁶¹ Daha fazla bilgi için bkz. Mustafa H. Sayar, "Antik Kilikya'da Şehirleşme" *XII.Tarih Kongresi*, C. I, Ankara 1999, s.s. 197-198.

⁶² Kilikya'nın stratejik önemi ve bölgedeki korsanlık faaliyetleri için bkz. Murat Durukan, "Antik Dönemde Mersin Coğrafyasının Jeostratejik ve Politik Önemi", *Tarih İçinde Mersin, Kolokyum II*, Mersin Üniversitesi Yayınları, Mersin 2005.

⁶³ Kurt, a.g.e., s. 85.

⁶⁴ Ostrogorsky, A., *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1995, s.s. 265-266.

⁶⁵ Kurt, a.g.e., s.s. 91-92.

XII. yüzyılda Orta Asya'dan Anadolu'ya yoğun bir Türk göçü olmuştur. Anadolu'ya göç ile gelen Türk boyları arasında Karamanoğulları da vardır. XIII. yüzyılda Türklerin bu yöredeki sayıca fazlalığı ve etkinliği Ermenileri rahatsız etmiştir. Kilikya'da Ermenilerin baskısı artınca Selçuklular Dağlık Kilikya'ya Mut, Larende ve Ermenak'a Karamanoğulları'nı yerleştirmiştir. Bölgede varolan Ermeni üstünlüğüne Memluk-Karamanoğulları ittifakı sona erdirmiştir.⁶⁶

Kilikya'da etkin olmak isteyen Selçuklular ve Karamanoğulları, Mut ve çevresini yönetimleri altında tutmaya çalışmışlardır. Bu yönetimler döneminde Mut büyük bir dönüşüm yaşamıştır. 1487 yılında Mut çevresi Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altına girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nu kurulduğu tarihten bu yana en çok uğraştıran beylik Karamanoğulları olmuştur. Karamanoğulları'nın merkezinin Mut'a yakın olması, bu coğrafyayı önemli hale getirmiştir. Bu özelliğinden dolayı Mut, Osmanlı yönetimi tarafından üç kez alınmak istenmiştir. II. Bayezit döneminde Karamanoğulları Beyliği'ne son verilmesiyle Mut ve çevresi Osmanlı idaresi altına girmiştir.⁶⁷

I. 4. Osmanlı Dönemi'nde Mut Kazası

1476 yılında, Fatih Sultan Mehmet döneminde bir vilayet düzenlemesi yapılmıştır. Bu vilayet düzenlemesi sırasında Karaman Vilayeti kurulmuştur. Mut Karaman Vilayeti'ne bağlı İçel Sancağı beyliklerinden birisi olmuştur. II. Beyazıt bu bölgeyi egemenliği altına aldıktan sonra, buralarda idari düzenlemeler yapmıştır. Mut, Ermenak, Gülnar ve Silifke'nin dahil olduğu İçel Sancağı kurulmuştur. İçel bölgesi, Selenti (Gazipaşa), Ermenak, Silifke, Gülnar, Karataş ve Mut olmak üzere altı idari bölgeye ayrılmıştır. Mut, bu idari yapılanmada üç kazaya ayrılmıştır. Bu kazalar, Mut, Sinanlı, Sarıkavak'tır.

⁶⁶ Sait Uğur, *İçel Tarihi*, C. I, Yeni Mersin, Mersin 1943. s. 6; Kurt, a.g.e., s. s. 91-92.

⁶⁷ Neşri Atlay, *Mut Tarihi*, Mut Belediyesi Kültür Yayınları, Mut 2006, s. 38.

Osmanlı idari yapısına uygun olarak, Mut, İçel Sancağı'na bağlı bir kaza idaresi olarak teşkilatlanmıştır. Bu idari teşkilatlanmada Mut kaza müdürleri tarafından yönetilmiştir.⁶⁸

Mut kazasında 1868 yılında Osmanlı idaresi tarafından yapılmış olan düzenlemelere göre; İçel Sancağı'nın Mut kazası toprakları üzerinde bulunan Sarıkavak, Sinanlı ve Mut olmak üzere yeni bir Mut kazası oluşturulmuştur. Sarıkavak köyleriyle birlikte Mut kazasına bağlı bir nahiye olarak teşkilatlanmıştır. 1878 tarihine gelindiğinde Mut kazası, kaymakamlık haline getirildi.⁶⁹

İçel coğrafyası, Osmanlı egemenliğine girdiği XV. yüzyılda Karaman vilayetine bağlı bir sancak olarak teşkilatlanmıştır. İçel sancağının Karaman dahil iç bölgelerle olan ilişkisini önemli bir geçit güzergahında bulunan Mut kazası sağlamıştır. Mut, Gülnar, Ermenek ve Karataş kazalarından meydana gelen İçel sancağının merkezi Ermenek'tir. 1500 yılında tutulan Tahrir Defterleri'ne göre İçel sancağının kaza sayısı 9 tanedir. Silifke bu tarihlerde Mut'a bağlı bir nahiye olarak kaydedilmiştir. 1555 yılında Silifke kaza olarak düzenlenmiştir. Silifke'den başka 1522'de Gülnar'a bağlı Selendi, 1584 yılında Selendi'ye bağlı Anamur nâhiyeleri de kaza olarak düzenlenmiştir.⁷⁰ 1571 yılında Kıbrıs Adası'nın alınmasıyla İçel sancağı, Karaman vilayetinden ayrılıp, Kıbrıs vilayetine bağlanmıştır. Kıbrıs'ın alınmasıyla beraber İçel sancağının ada ile olan ilişkisi yoğunlaşmıştır.⁷¹

Mut kazası, XVI. yüzyılda Mut ve Silifke nahiyelerinden oluşan bir kasaba görünümündedir. Silifke'nin 1555 yılında kaza statüsüne çıkartılması ile Mut kazasının sınırlarını daraltmıştır. 1584 yılında ise Sinanlı kazasının teşkilatlanmasıyla Mut kazasının sınır genişliği daha da daralmıştır. Aynı dönemde Bozdağan Yörükleri'nin yaşadığı

⁶⁸ Kurt, a.g.e., s. 110.

⁶⁹ Kurt, a.g.e., s. 111.

⁷⁰ Çelik, a.g.e., s.s. 32-39.

⁷¹ Daha fazla bilgi için bkz. Nuri Adıyeke, "Osmanlı Döneminde İçel'in Merkez Kaymaları, Etki Alanı Değişimleri ve Mersin Kenti'nin Doğuşu" *Tarih İçinde Mersin, Kolokyum*, Mersin Üniversitesi Yayınları, Mersin 2002. s. 83.

yerleşim bölgesine kaza statüsü verilmiştir. Toplam 48 köyün Sinanlı kazasıyla birlikte ayrılması ve teşkilatlanması Mut kazasının sınır genişliği daralmasının anlaşılması açısından fikir vermektedir.⁷²

XVIII. yüzyılda İçel sancağı Adana Vilayeti'ne bağlanmıştır. Vilayet olarak teşkilatlanan Kıbrıs, 1670'de bu statüyü kaybetmiştir. Kıbrıs'ın vilayet statüsünü kaybetmesiyle beraber İçel sancağının Adana Vilayeti'ne bağlandığı söylenebilir.⁷³ 1777-1787 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin yönetsel örgütlenmesini içeren arşiv belgesine göre İçel sancağı bu tarihlerde Anadolu Vilâyeti'ne bağlanmıştır.⁷⁴ Müşirliklerin 1836 yılında kurulmasıyla beraber Konya, Akşehir, Beyşehir, Niğde, ve Aksaray sancakları "Redif-i Mansure Konya Müşirliği" adıyla birleştirilmiştir. Karaman Valisi Hacı Ali Paşa müşir tayin edilmiştir. Bu nedenle İçel sancağı Konya Vilâyeti'ne bağlanmıştır. 1864 yılından sonra İçel sancağı tekrar Adana Vilâyeti'ne bağlanmıştır. Çukurova bölgesinde 1867 yılında Fırka-i Islahiye düzenlemeleri çerçevesinde İçel sancağı Adana'ya bağlanmıştır. Osmanlı merkezi yönetiminin bölgeyi denetim altına almak amacıyla oluşturduğu Fırka-i Islahiye adlı özel bir askeri birliğin başına dördüncü Ordu Müşiri Derviş Paşa, teftiş memurluğuna ise Cevdet Paşa getirilmiştir. Bölgede düzenli bir şekilde tarım yapılabilmesi için, yörede bulunan Türkmen, Yörük ve benzeri aşiretlerin yerleşik hayata geçirilmesi gerekli görülmüştür. İşte bu noktada Fırka-i Islahiye birliği devreye girmiş ve başarılı olmuştur.⁷⁵

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti için büyük dönüşümlerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Osmanlı'nın bu değişimleri idari alanında kendisini 1864 Vilâyet

⁷² Çelik, a.g.e., s.s. 32-39

⁷³ Adıyeke , a.g.m., s. 83.

⁷⁴ İçel sancağının Anadolu Vilayeti'ne bağlandığını Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan Maliyeden Müdevver Defterler'den No:9550'dan öğrenebilmekteyiz. YA, s. 3639.

⁷⁵ Daha fazla bilgi için bkz. Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara 1997. s.s. 367-369. ve bkz. YA, s. 3639.

Nizamnâmesiyle göstermiştir. Bu düzenlemelere göre, eyalet (vilâyet), sancak (liva), kaza, nahiye ve köyler idari alanda yönetim birimleri olmuştur.⁷⁶

XIX. yüzyılın sonlarında Mut kazasının bağlı olduğu İçel sancağı Adana Vilâyetine bağlıydı. 1870 yılından sonra İçel sancağının idari, iktisadi, sosyo-kültürel alanında görülen değişimleri salnâmelerden öğrenebilmekteyiz. Adana Vilâyet Salnâmelerinden ilki 1870 yılına aittir. Adana Vilayeti Salnamesine göre 1870'lerin başında İçel sancağı; Anamur, Gülnar, Ermenek, *Mut* ve sancak merkezi olan Silifke kazalarından oluşmaktaydı. Mut kazası, Merkez, Sinanlı, Sarıkavak, ve Evkaf nâhiyelerinden ibaretti.⁷⁷

XIX. yüzyıl başlarında Mersin küçük bir köydür. Bu küçük köy büyük bir gelişme göstererek, 1852 tarihinde nahiye olarak kaydedilmiş olup, Adana Vilâyeti'nin Tarsus kazasına bağlanmıştır. 1864 Vilâyet Nizamnamesi'nden sonra Mersin, kaza olarak örgütlenmiştir.⁷⁸ Kazanın merkezi Mersin olmak üzere, Gökçeli, Kalınlı ve Elvanlı nâhiyelerinden oluşmuştur.⁷⁹ Adı geçen nâhiyeler Tarsus'tan ayrılıp Mersin kazasına bağlanmıştır. 1888 yılında Mersin hızla büyüyen ve gelişen bir sancağa yükselmiştir. 1891 tarihli salnamede *Mut*, Silifke, Anamur, Ermenek, Gülnar olmak üzere İçel sancağının kazaları kaydedilmiştir.⁸⁰

I. 5. Mut Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı

Mut, Adana Vilayeti'nin İçel Sancağı'na bağlı kaza merkezi bir kenttir. Arazisi dağlık, taşlık ve ormanlıktır. Bu nedenle verimli toprakları azdır. Üretimi, ihtiyacını karşılayacak kadardır.⁸¹ Mut şehrinin bağları ve ormanları daha fazladır. Bu da yörede

⁷⁶ Çadırcı, a.g.e., s.s. 210-241.

⁷⁷ *Salnâme-i Vilâyeti Adana sene 1289* (M. 1872), s.s. 99-113.1872 tarihli salnâmede yer alan bilgiler diğer tarihli salnâmelerde de yinelenmektedir. *Salnâme-i Vilâyeti Adana sene 1290* (M. 1873), s.s. 92- 110. *Salnâme-i Vilâyeti Adana sene 1293* (M. 1876), s.s. 113-132.

⁷⁸ Bu konudaki gelişmeler ve tartışmalar için bkz. İbrahim Oğuz, *Mersin Kentinin Kuruluş Öyküsü*, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası, Mersin 2006. s.s. 16-27.

⁷⁹ *Salnâme-i Vilâyeti Adana sene 1294* (M. 1877), s.172 ve bkz, Nuri, Nühket Adıyeke, a.g.m., s. 70.

⁸⁰ *Salnâme-i Vilâyeti Adana sene 1318* (M. 1901), s. 174.

⁸¹ Şemsettin Sami, a.g.e., s. 4485.

yaşayanların ekonomik faaliyetlerini belirlemiştir. Antik dönemde Kilikya ile ilgili araştırma yüren Mustafa Hamdi'ye göre;

Claudiopolis antik kentinin lokalize edildiği Mut ilçe merkezi civarında bulunmuş olan bir sunağın yazıtından Zeus Karpotrophos'a adanmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu kültün varlığı bölgede özellikle bahçe tarımının Roma İmparatorluk devrinde de yaygın olduğunu ve çiftçilerin meyvelerinin bol olması için güzel meyveler getiren Zeus'a adakta bulduklarını düşündürmektedir.⁸²

Mut kurulduğu bölgenin coğrafi özelliğinden dolayı dağlık ve taşlık bir yapı arz eder. Buna rağmen tahıl, bağcılık meyvecilik, sebzeçilik gibi bahçe tarımının yörede yaygın olmasının en önemli nedeni Göksu Deltası'dır.

Mut kasabasının Osmanlı yönetimine katıldığı XV. ve XVI. yüzyıldaki genel sosyo-ekonomik tablosu Tahrir Defterleri'nden elde edilen veriler doğrultusunda tespit edilebilmektedir.

Belirli bir yerleşim birimini anlatan ve bu biriminin merkezini betimleyen yerleşim bölgeleri, şehir, kasaba ya da nefis olarak adlandırılmaktadır. 1555 yılına ait Tahrir Defter'inde Mut kasabası "Nefs-i Mut" olarak kaydedilmiştir.⁸³

XVI. yüzyılda İçel sancağında "nefis" olarak defterlere kaydedilmiş bölgelerde tarıma dayalı üretim etkinliğinin yanı sıra tarım dışı faaliyetlerin de etkili olduğu tespit edilebilmektedir. Dönemin koşullarında küçük sanayi işletmeleri sayılan, boyahâne, sabunhâne, tahunhâne, gibi işletmeler Mut kasabasında da bulunmaktadır.

Mut ve Silifke'nin XVI. yüzyılda küçük bir şehir ya da kasaba olduğu söylenebilir.⁸⁴ Silifke'de 1584'te İçel sancakbeyi otururdu. Şehrin iki tane kalesi ve bu kalenin etrafında vakıfların açmış olduğu iş yerleri mevcuttu. Aynı tarihlerde Mut

⁸² Mustafa Hamdi, "Kilikya'da Tanrılar ve Kültler", *Olba III*, Mersin 1999. s.s. 131-154

⁸³ XVI. yüzyılda Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağını araştıran Şenol Çelik'e göre; XVI. yüzyıl boyunca tutulan Tahrir Defterlerinde "çift, bennâk ve caba resmi kaydedilmeyen nefis-i Mut, ve 1584'ten sonra nefis-i Silifke'nin şehir ya da kasaba olarak" değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çelik, a.g.e., s. 73.

⁸⁴ Çelik, a.g.e., s. 74.

kasabasının da bir tane kalesi ve kalenin etrafında vakıfların açmış olduğu iş yerleri vardı.⁸⁵ Faroqhi, XVI. yüzyılda bir yerleşim biriminin kentleşme oranını tespit edebilmek için, sadece o bölgenin nüfus yoğunluğuna değil aynı zamanda vakıf gibi kurumlarının işlevsel özelliklerinin ekonomik yapıya yansımalarının da önemli olduğunu vurgulamıştır.⁸⁶ XVI. yüzyılda Mut ve Silifke'nin nüfus yoğunluğunun az olmasına rağmen pazar payının genişliği, vakıf ve tarihsel yapılarının işlevselliği nedeniyle gelişmiş bir kasaba olduğu söylenebilir. Bu nedenle XVI. yüzyıl kentleşmesi için Faroqhi; “sayılara değil, işleve dayanan tanımların yapılması gerektiğini” belirtmiş ve Silifke'nin bu tanıma dair güzel bir örnek teşkil ettiğini vurgulamıştır.⁸⁷

XVI. yüzyılda Mut ve köylerinin iktisadi şekli tıvardır. Mut kazasının bazı köylerinin gelirleri ise vakıflar tarafından tassaruf edilmektedir. İçel sancağında zirai üretimde buğday ve arpa yaygındır. Yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Mut kazası dahil olmak üzere İçel sancağında zirai ürünlerde çeşitlenmeler görülmüştür. Bu da üretimde artışlara yol açmıştır. İçel sancağının buğday üretiminin yarısından fazlasını “Silifke nahiyesi”⁸⁸ ile Mut kazası karşılamıştır. İçel sancağının buğday üretiminin % 53,49'unu bu iki yerleşim birimi sağlamaktaydı. 1518 yılında Mut kazasının öşüründe düşüşler olmasına rağmen, toplamdaki üretim oranı % 51,40'dır. XVI. yüzyıl boyunca buğday üretiminde Mut ilk sırada, Gülnar kazası ise ikinci sırada yer almıştır. Mut kazasında buğdayın 1518 yılındaki, öşür miktarı kile olarak değeri 20.254'tür. Bu miktarın İçel sancak toplamına yüzde 37,14'tür. 1518 ile 1584 yılları arasında, öşür miktarı 60.831 kiledir. Mut kazasının

⁸⁵ Daha fazla bilgi için bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri İle Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Âbideleri*, Baha Matbaa, İstanbul 1967, s.s. 733-744.

⁸⁶ Faroqhi, a.g.e., s.12.

⁸⁷ Faroqhi, Anadolu'daki kentleşmeyi konu alan çalışmasında; kentleri kent yapan yapıların fonksiyonuna dikkat çekmiştir. Faroqhi, bunu yaparken de Silifke'nin XVI. yüzyıldaki şehir formunu örnek göstermiştir. Şehrin kaleleri, vakıfları ve işyerleri, kentleşme için temel işlevsel yapılar olduğunu vurgulamıştır. Faroqhi, a.g.e., s. 12.

⁸⁸ Silifke bu tarihlerde nahiyeler olarak teşkilatlanmıştı. Mut kazası, XVI. yüzyılın ilk yarısında Mut ve Silifke nâhiyelerinden meydana gelmiştir. Silifke nahiyesinin 1555'te kaza olarak teşkilatlanması, Mut kazasının sınırlarını küçültmüştür. Çelik, a.g.e., s. 138.

1518-1584 yılları arasındaki arpa üretiminin kile cinsinden miktarı 32.661'dir.⁸⁹ XIX. yüzyılda buğday ve arpa ziraatı İçel sancağında yoğun bir şekilde yapılmıştır.⁹⁰ XIX. yüzyılda Mut kazasının genel ekonomik tablosu 1844 yılında tutulan temettuat defterlerinden öğrenilebilmektedir.⁹¹ Temettuat defterlerinden elde edilen veriler doğrultusunda erbab-ı ziraatle uğraşan hane sayısı diğer meslek gruplarına göre daha fazladır bu da XIX. yüzyılda da yöre halkının birinci derecede geçim kaynağının hububat üretimi olduğunu kanıtlamıştır. İçel sancağı ve Mut kazasının hububat üretimleri karşılaştırıldığında Mut kazasının XIX. yüzyıldaki sosyo-ekonomik yapısıyla ilgili genel bir çerçeve çizilebilmektedir.

1844 yılında temettuat defterlerine göre Mut kazasının köylerinden alınan buğday ürününün kile olarak değeri ve öşrün kuruş olarak değeri şöyledir: Mut'un genel olarak hane sayısı 366, alınan öşrün kile olarak değeri 303, alınan öşrün kıymetinin kuruş olarak değeri 4.943, ziraatı yapan hane sayısı ise 154'tür. Arpa üretimi ise: Mut'un toplamdaki hane sayısı 324, alınan öşrün kile olarak değeri 260, alınan öşrün kuruş cinsinden geliri 1.657, ziraatı yapan hane sayısı ise 117'dir.⁹² XIX. yüzyılda İçel sancağında hububat üretiminin kile olarak değeri ise şöyledir: Buğdaydan 52.780 (keyl-i asitane⁹³), arpa 46.300 kile, burçak 1.650 kile, darı 3.850 kiledir.⁹⁴ Mut kazası İçel sancağı içerisinde hububat üretiminde önemli bir yere sahiptir. Mesela, İçel sancağı genelinde buğdaydan alınan öşür miktarı keyl-i asitane türünden 52.780 iken, Mut'un buğday üretiminin öşür miktarı 4.943

⁸⁹ Çelik, a.g.e., s.s. 276-278.

⁹⁰ İbrahim Bozkurt, *Salnamelerde Mersin*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001. s. 90.

⁹¹ Mut kazası ile ilgili Temettuat defterlerini, Ensar Köse ve Doğan Atlay taramıştır. Köse ve Atlay, a.g.e., s. 407.

⁹² 1844 yılı Mut kazasının buğday üretimini gösteren veriler şu köylerden elde edilmiştir: Barabanlı, Çaltı, Çukur, Hacı Hüseyinli, Elbeyli, Kıravga, Göcek, Masara, Selamlı, Şeyh, Yörekan Cemaati. Köse, Atlay, a.g.e., s. 439-440.

⁹³ Hububat ölçęi anlamında kullanılan bir terimdir. Keyl-i asitane İstanbul kilesidir. İstanbul kilesi zahirenin cinsine göre 18-20 okka, ortalama 25 kilodur. M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul 1993, s. 281; Bozkurt, a.g.e., s. 91.

⁹⁴ 1286 (1870) Halep Vilayeti Salnamesi'den aktaran, Bozkurt, a.g.e., s. 90.

kiledir. XIX. yüzyılda kazada bu ürünlerden başka çavdar, darı, mahlut, burçak, mercimek, nohut yetiştirilmiştir.⁹⁵

İçel sancağının coğrafi yapısı nedeniyle hububat ekiminin olmadığı yerleşim bölgelerinde bağcılığın da halk arasında yaygın olduğu söylenebilir. Özellikle Mut ve çevresi bağcılık için uygun bir coğrafyadır. XVI. yüzyıl boyunca İçel sancağında bağcılığın en yoğun olduğu kaza Mut kazasıdır. Mut'un yerleşim birimlerinin 84'ünde bağcılık yapılıyordu. Yine aynı yüzyılda bağcılıktan elde edilen öşür miktarı akçe olarak değeri 40.663' tür. Sancak genelinde sahip olduğu pay ise % 59,19'dur.⁹⁶ Mut kazasında, XVI. yüzyılda yapılan meyvecilik, sancak genelinde birinci paya sahiptir. On bir yerleşim bölgesinden elde edilen öşür miktarının akçe olarak değeri 1.619'dur. Mut'un İçel sancağındaki toplam öşür oranı ise % 44,12'dir.⁹⁷

Mut kazasında hububat, meyvecilik ve bağcılık dışında çeltik üretimi de yapılmıştır. 1300'lerde Anadolu'da besin değeri yüksek olan çeltik üretimi yaygınlaşmıştır. Çeltik ürününün özelliğinden dolayı suyu bol olan bölgelerde ekimi yapılmıştır. Mut ve Silifke kazasından geçen Göksu Nehri kıyısında aynı dönemde çeltik ekimi yoğunlaşmıştı. Özellikle XVI. yüzyılda çeltik üretiminin yaygınlaşmasına devlet destek vermiştir. Çeltik ekiminin zor ve bol su gerektiriyor olması nedeniyle, bu ürünün ekimiyle uğraşan çeltikçilere devlet vergi muafiyeti getirmiştir. Ömer Lûtfi Barkan'ın XV ve XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun zirai iktisadı ile ilgili yaptığı çalışmasına göre; "Mud kazasında vâkı' olan nehirlerin çeltükçüleri resmi çift ve resmi ganem ve avarız virmezler. Baki rüsûmların bittemam virirler. Elllerinde raiyet toprağı olursa yerin tahammülü mikdarı

⁹⁵ Daha fazla bilgi için bkz. Çelik, a.g.e., s.s. 275-283.

⁹⁶ Çelik, a.g.e., s. 299-300. ve Kurt, a.g.e., s. 54.

⁹⁷ Çelik, a.g.e., s. 299-300. ve Kurt, a.g.e., s. 54.

resim ve avarız vireler.”⁹⁸ Anamur ve Selendi kadılıklarına, Mut kazasında uygulanan hükümlerin bu kazalarda da çeltik ziraatıyla uğraşan çiftçiler için de geçerli olduğu belirtilmiştir.⁹⁹ XIX. yüzyılda da çeltik ziraatı Mut kazasında önemli bir geçim kaynağı olmuştur.¹⁰⁰ Mut kazasında buğday, arpa ve çeltik ziraatı dışında meyvecilik ve sebzeçilikte yaygındır.

Mut kazasında XV. ve XIX. yüzyıllarda sanayi bitki ekimi pamuk, keten, susam ürünleriyle sınırlıydı. Sanayi bitki ziraatı İçel sancağı genelinde de bu üç ürün üzerinde yoğunlaşmıştır.¹⁰¹

XVI. yüzyılda önemli bir sanayi ürünü olan pamuğun Sinanlı, Mut ve çevresinde bulunan bölgelerde ziraatı yapılmıştır. İçel sancağı dahilinde Mut kazasının pamuk üretimindeki payı azımsanamayacak derecededir. Gülnar kazasıyla birlikte XVI. yüzyılda İçel sancağının pamuk üretiminden elde edilen gelirlerin yarısına yakını Mut kazası karşılamıştır. XVI. yüzyılda Mut kazasının 59 köyünde pamuk ziraatı yapılmaktaydı. Pamuk üretimi sancak gelirlerinin % 55,78’ni karşılamıştır. Bu durum XVI. yüzyılın son dönemlerinde değişmedi.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Amerikan İç Savaşı nedeniyle Avrupa’ya Amerika’dan pamuk akışı durmuştur. Özellikle İngiltere bu durum karşısında yeni pazar arayışına girmiştir. İngiltere’ye pamuk akışını sağlayacak merkezlerin ilki, Çukurova coğrafyası olmuştur. Çukurova, XIX. yüzyılda Osmanlı’nın kapitalizme açılan bölgesi

⁹⁸ Kanunu ahvali çeltükciyânı–livâ- i mezbûr: Ömer Lûtfi Barkan, *XV. ve XVI.inci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları*, C. 1., Kanunlar, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul 1943, s. 54.

⁹⁹ Barkan, a.g.e., s. 54.

¹⁰⁰ Barabanlı köyünde 6 haneden 3’ünde pirinç tarımı yapılmıştır. 1844 temettuat defterlerindeki öşürleri 15 kiledir. Selamlı köyünde ise 2 hanede çeltik ziraatı yapılmıştır. Öşürleri ise 10 kiledir. Bunlardan başka Mut’un Şih Mahallesinde de çeltik ziraatı yapılmıştır. Köse ve Atlay, a.g.e., s. 440.

¹⁰¹ Bozkurt, a.g.t., s. 93.

olmuştur.¹⁰² XIX. yüzyılda Mut kazasında pamuk ziraatı yoğunluğunu korumuştur. Mut kazasında “17 köyde 446 dönüm arazide” pamuk ziraatı yapılmıştır. Pamuk ziraatından elde edilen gelir; 34.060 kuruştur.¹⁰³

Mut kazasında yetiştirilen sanayi bitkilerinden bir diğeri ise susamdır. Susam ekiminin en yoğun olduğu köy Elbeyli’dir. Bu köyün 11 hanesinde susam ekimi yapılmakta olup 1844’de 32 kile oşür verilmiştir. Masara ve Hacı Hüseyinli köyünde sadece 1 hanede susam ziraatı yapılmıştır. Barabanlı 6 haneli olup 4’ünde susam ziraatı yapılmıştır. Bu köy, 1844 yılında 19 kile oşür vermiştir. 6 haneli Selamlı köyünün 5 hanesinde susam ekimi yapılmıştır. Şih Mahallesi’nde de susam ziraatı yapılmıştır. Sanayi bitkilerinden olan tütün yetiştiriciliği ise Selamlı köyünde yapılmıştır.¹⁰⁴

XIX. yüzyılda bağcılık ziraatı Mut kazasının coğrafi özelliklerinden dolayı önemli bir geçim kaynağı olmuştur. Mut kazası köylerinde her bir dönüm bağdan 90-100 kuruş vergi verilmiştir. XIX. yüzyılda bahçe ziraatı, Mut kazasında yapılmakla beraber geliri bağcılıktan elde edilen gelire göre daha azdır. 1844 temettü defterlerine göre bahçecilikten elde edilen gelirin akçe türünden değeri 1.545’tir.¹⁰⁵ XIX. yüzyılda Mut kazasında zeytincilik ekimi gün geçtikçe değer kazanan bir uğraş olmuştur. Özellikle devletin zeytinciliğe önem vermesi bunda etkili olmuştur.

XVI. yüzyılda İçel sancağının coğrafi yapısı gereği ziraata pek fazla uygun olmaması ve yöre halkının alışmış olduğu yaşam şekli hayvancılığın yaygın olmasına

¹⁰² Daha fazla bilgi için bkz. Nükhet ve Nuri Adıyeke, “Modernleşmenin Doğurduğu Kent: Mersin” *Sırtı Dağ Yüzü Deniz*, YKY, İstanbul 2004, 69-70; ve Bozkurt, a.g.e., s.s. 93-94.

¹⁰³ Pamuk ziraatı yapılan köyler: Şih ve Kale Mahallesi, Barabanlı, Cerit, Fakırca, Genceli, Hacı Hüseyinli, Elbeyli, Karabelalı, Karadiken, Kargıcak, Kıravga, Göcek, Masara, Mirahor, Perakende, Selamlı. Temettü defterlerine göre bu yerleşim birimlerinin genel hane sayısı 443, Bahçe sayısı 446, 1844 yılı akçe olarak geliri 34.060, ziraatı yapan hane sayısı, 203, hanelerin akçe olarak ortalaması 76, 88’dir. Daha fazla bilgi için bkz. Köse ve Atlay, a.g.e., s. 442.

¹⁰⁴ Köse ve Atlay, a.g.e., s. 440.

¹⁰⁵ Mut kazasının 1844 yılı temettü defterlerine göre Bağcılık ziraatını, Cerit, Çortak, Çukur, Kıravga, Yörükan Cemaati yapmıştır. Bu köylerin genel hane sayısı 202, bağın dönümü 112, 1844 yılı akçe türünden geliri 12.020, bağcılık ziraatını yapan hane sayısı 62, hane ortalamasının akçe olarak karşılığı 59,50’dir. Daha fazla bilgi için bkz. Köse ve Atlay, a.g.e., s. 441.

neden olmuştur. Özellikle halkın yaylak ve kışlak olarak yaşamalarından dolayı hayvancılık İçel sancağının tüm köylerinde yapılmıştır.¹⁰⁶ XVI. yüzyılda Mut kazasında yaygın olarak koyun ve keçi gibi küçük baş hayvancılık yaygındı. 1500-1584 yılları arasında Mut kazasının toplam koyun ve keçi sayısı 409.870'dır. Ödenen öşür miktarı akçe türünden değeri 204.935'tir.¹⁰⁷

XIX. yüzyılda da Mut kazasında küçük baş hayvancılık büyük baş hayvancılığa göre daha yaygındır. Mut kazasına ait 1844 yılı temettü defterlerinde yapılan hayvancılıkla ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur. Mut'ta arıcılık çok yaygın olmasa da belirli köylerde ve Kıravga, Kırkyalan, Yörükân Cemaati'nde yapılmıştır.¹⁰⁸

1. 5. 1 Ticaret ve Sanayi

Venedik egemenliğindeki Kıbrıs'ın Anadolu ile ticari ilişkileri çok fazla değildir. Ada'nın Osmanlılarca fethinden sonra bu durum değişmiştir. Anadolu ve Suriye Osmanlı sınırları dahilinde bulunduğundan Payas, Trablusşam (Suriye), ve Anadolu'dan asker, göçmen, ve ihtiyaç maddeleri getirilebiliyordu. "Askeri açıdan Kıbrıs İstanbul'a 'köşegen yol' diye tanınan anayol ile bağlıydı. Başkentten çıkan bir yolcu bu yolu Konya'ya kadar izleyebilirdi. Buradan adaya giden en kısa yol ise tahkim edilmiş kentler olan Larende (Karaman), Ilısıra (Yollarbaşı) ve Mut üzerinden Silifke'ye varırdı."¹⁰⁹ Kıbrıs ve Anadolu arasındaki iç ve dış ticaretin yol güzergahında bulunan Mut kazası önemli bir geçiş yolu üzerindedir.¹¹⁰ Faroqhi'ye göre, Mut kazasının da dahil olduğu İçel sancağının pamuk

¹⁰⁶ Çelik, a.g.e., s.s. 316-317.

¹⁰⁷ Çelik, a.g.e., s. 317.

¹⁰⁸ 1844 yılı temettü defterlerine göre Mut'ta arıcılık: Kıravga, Kırkyalan, Yörükân Cemaat'nde toplam hane sayısı 116'dır. Arı kovanı sayısı 87'dir. Arı kovanının hane ortalaması 0,74'tür. 1844 yılı gelirleri kuruş olarak değeri, 435'tir.

¹⁰⁹ Faroqhi, a.g.e., s.s. 106-107.

¹¹⁰ Faroqhi, a.g.e., s.s. 106-107.

imalatı XVI. yüzyılda Hamit sancağının pamuk imalatından daha yüksek bir seviyededir.

Faroqhi, bu savını şu şekilde belirtmiştir:

Kanuni Sultan Süleyman döneminin son yıllarına doğru Akdeniz kıyısı Hamit sancağından daha önemli bir pamuklu imalat merkezi olmuştur. Bunun nedeni herhalde gerekli pamuğun yörede yetiştirilmesi, Isparta ve Burdur'daki iplik eğiricileri ve dokumacıların ise hammaddelerini daha uzaktan getirmek zorunda olmalarıydı. Gülnar, Silifke, Karataş, Mut ve Selendi (bugünkü Gazipaşa) kazalarını kapsayan İçel sancağı bogası damgası için 1558'de mültezim adaylarının üç yıllık iltizam için 700.000 ile akçe teklif etmesiyle başlayan artırmada teklifler 1.100.000 akçeye (yılda 366.667) kadar çıktı.¹¹¹

Faroqhi, diğer unsurların eşit olduğu varsayımı ile İçel sancağının pamuklu üretimi Hamit sancağının pamuklu üretiminin iki katı olduğunu söylemiştir.¹¹²

XVI. yüzyılda Mut kaza merkezinde 1 âsiyâb, 1 tahunhane, boyahane ve sabunhane gibi küçük sanayi kuruluşları görülmektedir.¹¹³

Mut kazasında asiyyab gibi küçük kuruluşların sayısı XVI. yüzyılda 286 tanedir. Âsiyâb ve tahunhane Arapça kökenli kelimeler olup, “su değirmeni” anlamına gelmektedir.¹¹⁴ Bu değirmenler tahılları öğüterek un haline getiren değirmenlerdir. Tahunhaneler daha çok yağ elde etmek amacıyla açılmış olan kuruluşlardır. XVI. yüzyılda Mut kazasında toplam tahunhane sayısı 45 tanedir. XVI. yüzyılda İçel sancağında ve Mut kazasında dokuma sanayinde kumaşların boyanması için açılmış olan boyahaneler dönemin önemli bir sanayi kuruluşudur. XVI. yüzyılda Mut kazasında bulunan toplam boyahane sayısı 6'dır.¹¹⁵

¹¹¹ 1522-1528 yılları arasında Hamit sancağına bağlı Keçiborlu'nun bogası damgası 9500, Gönen'in 12. 300, Isparta'nın ise 3000 akçadır. Bogası: “ince pamuklu dokuma yapımı.” Daha fazla bilgi için bkz. Zeki Arıkan, *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No 52, İzmir 1988, s.s. 115-116.

¹¹² Faroqhi, a.g.e., s. 165.

¹¹³ Çelik, a.g.e., s. 260.

¹¹⁴ Devellioğlu, a.g.e., s. 44. ve 1023.

¹¹⁵ Daha fazla bilgi için bkz. Çelik, a.g.e., s.s. 331-336.

I. 5. 2. Mut Kaza Merkezi ve Merkeze Bağlı Köyler

XVI. yüzyılda İçel sancağına bağlı köylerin büyük çoğunluğu Mut kazası ve Silifke bölgesinde yoğunlaşmıştır.¹¹⁶ XVI. yüzyılda Mut kazası köylerinin sayısında fazla bir artış olmamıştır. “1500 yılında 142 olan köy sayısı 1518 yılında % 8,45 oranında artış ile 160 olmuştur. Bu sayı 1555 yılında ise Sinanlı kazası ile birlikte 167 olmuştur.” 1584 yılında bu köylerin 48’i Sinanlı kazasına bağlıdır. Mut, 1500-1584 yılları arasında İçel sancağı köylerinin “% 44,42’sine” sahiptir.¹¹⁷

Köyler idari olarak 1500-1518 yılları arasında Mut kazasının Mut nahiyesine 1555 yılında Mut kazasına, 1584 yılında ise Mut ve Sinanlı kazalarına bağlıdır.

17 Mart 1839–10 Eylül 1839 (1 Muharrem 1255-1 Recep 1255) yılı Nüfus Yoklama Defterleri’nde Mut kazasının köyleri şunlardır: Absud, Balabanlı, Çaltılı, Çivi, Fakırca, Genceli, Göcek Cemaati, Güme, Hacı Hüseyinli, Karakaya, Kırkyalan, Masara, Mirahor, Oyladin, Perakende, Şeyh köyü.¹¹⁸

1840 yılına ait Temettü defterlerine göre Mut kazasının köyleri şunlardır; Barabanlı, Cerit, Çaltı, Çivi, Çortak, Çukur, Elbeyli, Eleksi, Evren (Kıptıyan-ı İslam), Evren (Yerli Cengan), Evren (Yerli Kıptıyan-ı İslam-ı Tahtacıyan), Fakırca, Genceli, Göcek, Güme, Hacı Hüseyinli, Kale, Karabelalı, Karadiken, Kargıcak, Kıravga, Kırkyalan, Masara, Mirahor, Navdalı, Oyladin, Perakende, Selamlı, Suçatı, Şeyh, Yörükan Cemaati’dir. Mut kazasına ait Temettü Defterleri’nin eksik olması, kazanın sahip olduğu

¹¹⁶ Çelik, a.g.e., s. 40

¹¹⁷ Çelik, a.g.e., s. 40.

¹¹⁸ BOA, ML.CRD., nr.146, s. 2-6.

toplam köy sayısını tespitini zorlaştırmıştır.¹¹⁹ Şemsettin Sami'ye göre; XIX. yüzyıl sonunda "Mut kazası 74 kariyeden mürekkeptir."¹²⁰

1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezi, Kale, Şıh ve Hamidiye Mahallelerinden meydana gelmiştir. Şıh ve Hamidiye Mahallesi adını 1870 (H. 1286) yılında Mut kaza merkezi nüfus kayıtlarının tutulduğu Nüfus defterlerinde görmekteyiz.¹²¹

Mut ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacılar, XVI. yüzyıldan itibaren, Mut kazasının en eski mahallesinin Pınarbaşı Mahallesi olduğu yönündeki görüşlerinde hemfikirlerdir.¹²² İçel sancağını çalışan Çelik'e göre, Mut kasabasının en eski mahallesi Pınarbaşı Mahallesi'dir.¹²³ Fakat tezimizde kullandığımız Nüfus Defterleri'nde Pınarbaşı Mahallesi'nin herhangi bir kaydına rastlayamadık. Pınarbaşı Mahallesi adını 1896-1906 yılları arasında nüfus katipleri tarafından tutulmuş olan vukuat ve eras defterlerinde göremedik. Bu mahallenin adını 1927 yılında yapılan Cumhuriyet Dönemi'nin ilk nüfus sayımından sonra görmekteyiz.¹²⁴

Elimizdeki nüfus defterlerine dayanarak Kale Mahallesi'nin Nefs-i Mut'un en eski mahallesi olduğu söylenebilir. Kalenin etrafında kurulan Kale Mahallesi'nin tarihi geçmiş kale ile paralel gelişmiştir. 1890 yılından itibaren Göksu Vadisi ve Dağlık Kiliky'a da araştırmalar yapan Alishan, "Bir tepenin üzerinde kalenin harabelerinin yükseldiğini ve kale kulelerinin bulunduğunu" belirtmiştir.¹²⁵ Roma Dönemi'nde "Colonia Iulia Augusta

¹¹⁹ Köylerin kayıtlarının bulunduğu defterler: BOA, ML. VRD.TMT., nr. 10498, BOA, ML. VRD. TMT., nr. 10571, BOA, ML. VRD. TMT., nr. 10528, BOA, ML. VRD. TMT., nr. 10527. Ayrıca bkz. Köse ve Atlay, a.g.e., s. 367.

¹²⁰ Sami, a.g.e., s. 4485; ve bkz. Tuğlacı, a.g.e., s. 253.

¹²¹ *Yabancı Eras Defteri*, s. 26.

¹²² Pınarbaşı Mahallesinin Mut'un en eski mahallesi olduğunu söyleyen ilk kişi, Neşri Atlay'dır. Atlay'ın yazmış olduğu "Mut Tarihi" kitabı, bilimsel metot yönünden eksikliği bulunan bir kitaptır. Doğduğu yörenin tarihini araştıran ve yazan Neşri Atlay'ın eseri bu özelliğine rağmen değerli bilgiler içermektedir.

¹²³ Çelik, a.g.e., s. 85.

¹²⁴ *Vukuat Defteri 9*, Ek 4.

¹²⁵ Sisouan ou Armeno-Cilicie, Description Géographique et Historique, Venice 1899, s. 336'dan aktaran; Kurt, a.g.e., s.s. 34-35.

Felix Ninica¹²⁶ adı verilen Mut, kale ile birlikte örgütlenmiş bir yerleşim birimi özelliği taşımıştır.

1896-1906 yılları arasında incelediğimiz defterlerden tespit ettiğimiz Mut kazasının 66 köyü aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1. 1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezine bağlı karyeler(köyler)

Absud	Palantepe
Perakende	Karabelalı
Yapıntı	Kızarca Kıpti
Köselerli	Su Çatı
Karadikenli	Beci
Yalnızcabağ	Çatakbağ
Torla	Hacı İlbeyli
Sarıkavak	Hisar
Kışla	Kürkçü
Dere	Çukur
Hacı Ahmetli	Çömelek
Narlı	Cerid
Kıravga	Barabağan
Güme	Aleksi
Kırkyalan	Çortak
Karadöneli	Kıpti
Fakırca	Hacı İlyaslı
Genç Ali	Çivi
Tekeli	Penbeli
Tuğrul	Kayabaşlı
Şakşe	Selamlı
Malye	Alaçam
Değirmenbaşı	Mirahor
Masara	Kelçeköy
Evran	Ziyaeddin
İlbeyli	Oyladin
Kuma Çukuru	Kavaközü
Osmanlı	Beğceğiz
Dağpazarı	Çeltik
Yerebakan	Bozdoğan
Malhoca	Kertmen
Yeni İsa	Kıpti
Hocalı	Buyuntu

Kaynak: Yabancı Eras Defteri, s. 1., ve Vukuat Defteri, 1, 9.

¹²⁶ Friedrich Hild und Hansgerd Hellenkemper, "Klaudiupolis" Kilikien und Isaurien, Österreichische Akademie Der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Band 5, Wien 1990, s.s. 307-308.

I. 6. İçel Sancağı İçinde Mut Kazası'nın Demografik Özellikleri

I. 6.1. XIX. Yüzyıl Öncesi Mut Kazası'nın Demografik Özellikleri

Osmanlı Devlet idaresinin temelini oluşturan tımar sisteminin zorunlu sonucu olarak XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren imparatorluğun tamamında sayımlar ve yazımlar yapılmıştır. Bu sayımlar ve yazımların temel amacı imparatorluğun bütününde asker ve vergi potansiyelini tespit edebilmektir. Asker ve vergi amacıyla yapılan bu sayımlar ile yazımlarda temel birim olarak “hane” alınmıştır. Vergi mükellefi olan hane, “bennak, mücerred ile vergi mükellefi olmayan muhassıl, hatip, imam, âmâ, malul, pir-i fani” gibi kişileri içine almaktaydı. Bu kayıtların tutulduğu defterler ise Tapu Tahrir Defterleri'dir. Bu defterlerde, vergi mükellefi olan Müslümanlar ve gayr-i müslimlerin kayıtları tutulmuştur.¹²⁷ Tapu Tahrir Defterleri'nin hane biriminde sadece erkekler sayılmıştır. Bu sayımlar XVI. yüzyıl boyunca düzenli bir şekilde yazılmıştır. XVII. yüzyılda tımar sistemi bozulunca, vergilerin toplanması için değişik uygulamalara geçilmiştir. Bu nedenle tahrirler düzenli bir şekilde tutulamamıştır. XVII. ve XVIII. yüzyılda tahrir sayımları düzenli bir şekilde tutulmadığından bu dönemlerle ilgili yeterince bilgi bulunmamaktadır.

XVI. yüzyılda tutulmuş olan Tapu Tahrir Defterleri, imparatorluğun nüfusu ile ilgili önemli bilgiler sağlamaktadır. Mut kazasının bağlı olduğu İçel sancağının XVI. yüzyıldaki nüfus durumu, Tapu Tahrir Defterleri'ndeki sayım ve yoklamalarla tespit edilebilmektedir.

¹²⁷ Yusuf Halaçoğlu, “Osmanlı Döneminde Türkiye'nin Nüfus Yapısı Ve Aşiretler”, *Tarih Boyunca Anadolu'da Türk Nüfus Ve Kültür Yapısı (Tebliğler)*, Yay. Haz. Yücel Halaçoğlu, Milliyetçilik ve Milliyetçilik Tarihi Araştırmaları V. İlmî Kongresi, 26-27 Mayıs 1995, Ankara, s. 40.

İçel sancağının XVI. yüzyıl boyunca tahmini nüfusu şu şekildedir: 1500'lerde toplam nüfusu 81.256'dır. 1518'de ise toplam nüfusu 117.656'dır. Bu dönemde artış oranı % 38,55'tir. 1555 yılına ait toplam nüfus 164.206'dır. Artış oranı ise % 45,84'tür. 1584 yılında ise sancağın genel nüfus toplamı 203.014'tür. Artış oranı ise % 22,26'dır.¹²⁸

1500 ile 1584 yılları arasında İçel sancağının tahmini nüfusu % 147,08 oranında artmıştır. Bu dönemde yıllık artış oranı % 1,15'tir. Bu 84 yıllık dönemin, 1500-1518 tarihleri arasındaki 18 yıllık ilk dilimindeki nüfus artışı % 38,55'tir. Bu dönemde nüfusun yıllık artış oranı % 2,14'tür. 1518-1555 tarihleri arasındaki 37 yıllık ikinci dönemde nüfus, % 45,84 oranında artarken yıllık artış oranı % 1,23 olmuştur. 1555-1584 tarihleri arasındaki 29 yıllık üçüncü dönemde ise artış oranı % 22,26, yıllık artış da % 0,76 olarak gerçekleşmiştir.¹²⁹

İmparatorluğun genelinde XV. ve XVII. yüzyılda yapılan tahrir ve sayımların temel amacı vergiyi ödeyen haneleri tespit etmektir. Bu nedenden sayımlardan elde edilen veriler nüfusla ilgili kesin bilgiler taşımamıştır. Bu tahrir ve sayımlarda kişiler hakkında bilgi yazılmamıştır. Herhangi bir bölgenin nüfusunu tespit edebilmek için kesin tahminler yerine, dolaylı tahminler yapılmıştır.¹³⁰

Mut kazasının XVII. ve XVIII. yüzyıldaki nüfusu hakkındaki genel bilgiler Hâne-i Avarız Defterleri'nde bulunmaktadır. Avâriz Defterleri, devletin olağanüstü hallerde yapacağı masrafları karşılamak amacıyla halktan alınan vergilerin kayıtlarının tutulduğu defterlerdir. Halktan alınan vergiler "avâriz-ı divaniyye" adı verilen defterlere kaydedilmiştir.¹³¹ Hâne-i Avâriz Defterleri'nde tutulan kayıtlar aracılığıyla, XVII. ve XVIII. yüzyılları arasındaki dönemin nüfusu ile ilgili tahmini sonuçlar çıkartılabilmektedir.

¹²⁸ Çelik, a.g.e., s.s. 179- 180.

¹²⁹ Çelik, a.g.e., s. 180.

¹³⁰ Yay. Haz. Cem Behar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927*, Tarihi İstatistikler Dizisi, C. 2, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2003, s. XVIII.

¹³¹ Ömer Lütfi Barkan, "Avâriz", *İslam Ansiklopedisi*, C. II, MEB, İstanbul 1993, s. 13.

Avâriz vergileri, bir bölgenin gelir düzeyine göre 4 ile 10 hâneye karşılık 1 avâriz hanesi gelecek şekilde hesaplanmıştır. Ömer Lûtfi Barkan'ın tahrir defterlerine uygulamış olduğu yöntemi avâriz defterleri için de kullanmak mümkündür. Bu yöntemle göre avâriz defterlerinin hâne sayısı hesaplanarak, daha sonra ise 5 rakamıyla çarpılarak tahmini nüfus oranı bulunabilmektedir.¹³²

1651-1757 yılları arasında avâriz vergilerinin tutulduğu defterler incelendiğinde İçel sancağı kazalarının avâriz haneleri 1651 yılında toplam 201 hane, 1711 yılında 302, 1753 yılında 289, 1757 yılında ise toplam 285 hânedir.¹³³ Aşağıdaki tabloda 1651-1757 yıllarında İçel sancağı kazalarına ait avâriz haneleri yer almaktadır:

Tablo 2. 1651-1757 Yılları Arasında İçel Sancağı Avâriz Haneleri

Kazalar	1651 Yılı Avâriz Hânesi	1711 Yılı Avâriz Hânesi	1753 Yılı Avâriz Hânesi	1757 Yılı Avâriz Hânesi
Anamur ve Mamuriye	15	28	25	25
Bozdoğan	5	2	2	2
Ermenak ve Nevahi	44	67	67	67
Gülнар	22	30	20	21
Karataş ve Avgadi	20	30	30	30
Küre	3	5	5	0
Mut	10	17	17	17
Sarıkavak	10	22	22	22
Selendi	38	34	34	34
Silifke	20	41	41	41
Sinanlı	10	22	22	22
Zeyne	4	4	4	4
Toplam	201	302	289	285

Kaynak: Köse ve Atlay, a.g.e., s. 360.

Tablodaki veriler doğrultusunda XVII. yüzyılda en az nüfusa sahip kaza Bozdoğan'dır. XVI. yüzyıldan itibaren nüfusu artış gösteren Ermenak ve Nevahi kazaları XVIII. yüzyılda da İçel sancağının en kalabalık nüfus oranına sahiptir. Ermenak kazası,

¹³² Köse, Atlay, a.g.e., s. 359.

¹³³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi kataloglarında Maliyeden Müdevver Defterlerinde XVII. ve XVIII. yüzyıl boyunca tutulan kayıtların tarihi 1641 ile 1778 tarihleri arasındadır.

1584 yılında, İçel sancağı nüfusunun % 11,76'sına sahiptir.¹³⁴ 1651-1757 yılları arasında bu oran % 23,50'ye çıkmıştır.

1584 yılında Sinanlı, Sarıkavak, ve Zeyne'nin Mut'tan ayrılarak kaza olarak teşkilatlanması 1651-1757 yılları arasında Mut kazasının nüfus oranının düşüşüne neden olmuştur. 1584 yılında Mut kazası nüfusunun İçel sancağındaki oranı % 14,46'dır. 1651-1757 yılları arasında bu oran % 5,96'ya düşmüştür.¹³⁵

Çelik'e göre XVI. yüzyılda "Mut şehri bugünkü yerinde olup tek bir mahalleden meydana gelen bir kasaba hüviyetindedir."¹³⁶ XVI. yüzyılda Mut kazası ile birlikte Silifke, Selendi küçük bir kasaba görünümündedir. Mut kazasının dahil olduğu İçel sancağı imparatorluğun canlı olan ticaret yolları üzerinde değildi. XIX. yüzyılda Mersin kenti ile birlikte önem kazanan Mersin Limanı bölge için önemli bir ticari hareketliliğe neden olmuştur.¹³⁷

XVI. yüzyılda İçel sancağının beş kazasından biri olan Mut kazasının şehir yerleşmesinin tahmini nüfus ve nüfus artış oranı şu şekildedir¹³⁸:

Tablo 3. XV. Yüzyılda Mut Kazasının Şehir Yerleşmesinin Tahmini Nüfusu

Yıllar		1500	1518	1522	1555	1584
Şehirli	Hane	205	165	175	245	435
	Mücerred ve Caba	6	19	21	13	85
	Muaf	10	10	10	45	60
Çeltikçi	Hane	75	95	95	65	65
	Mücerred	5	70	7	5	7
Kaza Toplamı		301	296	308	373	652
Artış Oranı %			-1,66	4,05	21,10	74,79

Kaynak: Çelik a.g.e., s. 88

¹³⁴ Çelik, a.g.e., s. 143-144.

¹³⁵ Köse ve Atlay, a.g.e., s. 361.

¹³⁶ Şenol Çelik, a.g.e., s. 85.

¹³⁷ Daha fazla bilgi için bkz. Nükhet ve Nuri Adıyeke, "Modernleşmenin Doğurduğu Kent..." s.s. 69-70. ve Bozkurt, a.g.e. s.s. 66-89.

¹³⁸ Çelik, Mut şehrinin nahmini nüfusunu verirken, her bir haneyi Ömer Lütfi Barkan'ın kabul ettiği 5 Rakamıyla çarparak bulmuştur. Fakat mücerred(bekar) ve Caba için bu hesap yapılmamıştır.

1500 yılında Mut kazasının hane sayısı 205'tir. 1518'de 165, 1522'de 175, 1555'de 245 ve 1584 yılında ise 435' tir. 1500 yılında Mücerred ve cabaların toplamı 6, 1518'de 19, 1522'de 21, 1555'te 13, 1584 ise bu sayı 85'tir. Şehirli nüfusun muaf kesimini oluşturanların 1500 yılında sayısı 10, 1518'de 10, 1522'de 10, 1555'te 45, 1584'te 60'tır. Çeltikçi nüfusun oranına gelince 1500'de hane sayısı 75, 1518'de 95, 1522'de 95, 1555'te 65, 1584 ise 65'tir. Çeltikçilerden bekarların toplam sayısı 1500'de 5, 1518'de 70, 1522'de 7, 1555'te 5, 1584'te ise 7'dir. Mut şehrinin 1500 yılında toplam hane sayısı 30, 1518'de 296, 1522'de 308, 1555'te 373, 1584'te ise 652'dir. Mut kaza merkezinin XVI. yüzyıl başında nüfus artış oranı düşüktür. XVI. yüzyılın sonlarına doğru ise kaza merkezinin nüfus artış oranının yükselişe geçtiği görülmektedir.¹³⁹

XVI. yüzyılın başlarında Mut kaza merkezinde yaşayan şehirli halkın yanında Çeltikçiler de yaşamaktadır. Çeltik tarımıyla uğraşan nüfusun bu kesimi 1500 yılında düşüşe geçmiştir. Çeltik tarımıyla uğraşan bu kişiler çeltik ekiminin zahmetli olmasından dolayı çift, caba, ganem ve avarız vergilerinden muaf tutulmuşlardır.¹⁴⁰ Çeltikçilerin Mut kazasının köylerine yerleşmeleri nedeniyle bu dönemde kaza merkezinde nüfusları azalmıştır. Mut kazasında halk yazın yaylalara çıktıkları için merkez kazada nüfusun yoğunluğunda yazın düşüş görülmüştür.

Mut kazasının XVI. yüzyıldaki bekar nüfusu dikkat çekicidir. Bekar nüfusun oranında görülen artış sadece Mut kazasıyla sınırlı kalmamış, İçel sancağının genelinde

¹³⁹ Daha fazla bilgi için bkz. Çelik, a.g.e., s. 96. Çelik, Tahrir defterlerine dayanarak Mut kazasının tahmini nüfusu ve tahmini artış oranı ile ilgili bilgiler verirken, Ömer Lütfi Barkan'ın uygulamış olduğu yöntemi kullanmıştır. Barkan bir hanede yaşayan kişi sayısını tespit edebilmek için 5 katsayısını kullanmıştır. Tahrir defterlerine dayanarak Osmanlı İmparatorluğu'nun herhangi bir bölgesinin nüfusu üzerinde çalışan tarihçiler Barkan'ın yöntemini kullanmıştır. Barkan, bir bölgenin tahmini nüfusunu, hane halkı büyüklüğü olan 5 katsayısı ile çarparak bulmaya çalışmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, C. 9, 1953, s.s. 10-12.

¹⁴⁰ Ömer Lütfi Barkan, *XV. ve XVI. İnci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai ekonominin Hukuki ve Mali Esasları*, C. 1., Kanunlar, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul 1943, s. 54.

görülen bir durum olmuştur.¹⁴¹ XVI. yüzyıl boyunca Mut kaza merkezinde görülen bekar nüfus artışı köylerde de aynı özellikleri göstermiştir. İçel bölgesinde bu tarihlerde iç karışıklıklar olması nedeniyle bekar erkeklerin evlenmesi gecikmiştir. İçel tahrir defterlerinde bekar nüfus için “babası yanında kalıp kisb ü kara kadir olan ile olmayan (kâr getiren bir iş sahibi) ayırımı” yapılmıştır. İçel tahrir defterlerinde iş sahibi olanlar caba, olmayanlar ise müccered şeklinde gösterilmiştir. Mut kazasının bekar nüfus sayısı 1500 yılında 11, 1518’de 89, 1522 yılında 28, 1555’te 18, 1584’te ise 92’ye yükselmiştir.¹⁴²

Mut kazası 1500’lerde Mut ve Silifke nahiyelerinden meydana gelmiştir. 1555 yılında Silifke’nin Mut kazasından ayrılarak kaza olarak teşkilatlanmasından sonra Mut kazasının sınırları daralmıştır. Mut kaza merkezine bağlı yerleşim yerlerinin XVI. yüzyıldaki nüfus durumu şu şekildedir:

Tablo.4 XVI. Yüzyılda Mut Kaza Merkezine Bağlı Köylerin Tahmini Nüfusu

Yıllar	1500	1518	1555	1584
Hane	15.735	19.435	29.420	28.965
Müccered (Bekar)	508	1.031	1.615	6.184
Muaf	630	835	790	985
Sipahizade, Mütেকaid Sipahi	443	828	1.079	1.767
Çeltikçi	1.573	2.360	2.931	2.446
Toplam	18.889	24.489	35.835	40.347
Artış Oranı		29,965	46,33	12,59

Kaynak: Çelik a.g.e., s.151.

1500 yılında Mut köylerinin hane sayısı 15.735, 1518’de 19.435, 1555’te 29.420, 1584 ise 28.965’tir. Bekarların 1500 yılında sayısı 508, 1518’de 1.031, 1555’te 1.615, 1584 ise 6.184’tür. Mut köylerinde bulunan muafaların sayısı 1500 yılında 630, 1518’de 835, 1555’te 790, 1584’te ise 985’tir. 1500 yılında sipahizade ve mütেকaid sipahilerin

¹⁴¹ Çelik, a.g.e., s. 97.

¹⁴² Çelik, a.g.e., s.169

sayısı 443, 1518’de 828, 1555’te 1.079, 1584’te ise 2.446’dır. Çeltikçilerin 1500 yılında sayısı 1.573, 1518’de 2.360, 1555’te 2.931, 1584 ise 2.446’dır. 1500 yılında Mut kazasına bağlı köylerde toplam nüfus 18.889, 1518’de 24.489, 1555 yılında 35,835 ve 1584 yılında ise 40.437’dir.¹⁴³ Mut kazasına bağlı olan köylerin nüfus durumu incelendiğinde XVI. yüzyıl boyunca köylerin hane sayısına doğru orantılı olarak, nüfusunun da arttığı görülmüştür. Köylerin 1584 yılındaki hane sayısındaki düşüşüne rağmen, nüfus artış oranlarının artışı dikkate değerdir. 1584 yılında görülen nüfus artış oranının yüksekliği sadece İçel sancağı ile sınırlı değildir.¹⁴⁴ Mut ve kazalarında da durum aynıdır. XVI. yüzyıl boyunca İçel sancağının genelinde bulunan köy yerleşmelerinde hane sayısı artmıştır.¹⁴⁵

I. 6. 2. XIX. Yüzyılda Mut Kazası’nın Demografik Yapısı

İmparatorluğun genelinde 1831 yılında yapılan ilk nüfus sayımında 1 yaşından 100 yaşına kadar olan erkeklerin tamamı yazılmaya çalışılmıştır. 14 ile 40 yaşına kadar olan erkeklerden askerlik görevini yerine getirecek koşullara sahip olanlar kaydedilmiştir.¹⁴⁶

Nüfus sayımının nasıl yapılacağına dair eğitim alan memurlar imparatorluğun her eyalet ve sancağına gönderilmiştir. Anılan memurlar, imparatorluğun şehir ve kasabalarında da yapmış olduğu sayım sonuçlarını kaydetmiş ve İstanbul’a göndermişlerdir.¹⁴⁷

1831 yılında yapılan nüfus sayımının sonuçlarına göre, İçel sancağına bağlı 12 kazanın toplam nüfusu 31.103’tür.¹⁴⁸ Osmanlı Devleti, genel nüfus sayımından sonra yeni

¹⁴³ Mut kazasına bağlı köylerin hane sayısı ve köylerin toplam tahmini nüfusu için bkz. Çelik, a.g.e., s.s. 143-148.

¹⁴⁴ 1500-1584 yılları arasında İçel sancağının kır nüfusu için bkz. Çelik, a.g.e., s. 179.

¹⁴⁵ Daha fazla bilgi için bkz. Çelik a.g.e. aynı yer.

¹⁴⁶ Daha fazla bilgi için bkz. Mahir Aydın, “Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri”, *II. Mahmud ve Reformları Semineri, Bildiriler*, İstanbul 1990, s.s. 81-106

¹⁴⁷ Aydın, s.s. 81-106 ve bkz. Ertan Ünal “Bir Zamanlar Sakalsızları Adamdan Saymazlardı”, *Yıllarboyu Tarih*, Sayı 10, İstanbul Ekim 1980, s.s. 30-33.

¹⁴⁸ Enver Ziya Karal, a.g.e., s.s. 115-116. ve ayrıca bkz. Köse ve Atlay, a.g.e., s. 363.

doğan, ölen, gelen, giden kişilerin tespiti için altı ayda bir nüfus yoklamaları yapmıştır. İçel sancağının 27 Mart 1838-10 Eylül 1938 tarihleri arasını kapsayan altı aylık dönemde nüfus bilgileri şu şekildedir:

Tablo 5. İçel Sancağı Nüfusu (27 Mart 1838-10 Eylül 1838)

Kazalar	Yerleşik Halk			Yörükler			
	Doğan	Ölen	Giden	Doğan	Ölen	Giden	Gelen
Anamur	214	62	38	0	30	21	10
Cebel	83	12	11	0	4	0	1
Ermenek	84	33	32	0	9	4	4
Evkaf	32	6	7	0	1	0	1
Gülнар	259	70	64	0	18	10	11
Karataş	43	5	6	0	0	0	0
Mut	50	13	9	0	58	36	21
Nevahi	154	20	28	0	0	0	0
Sarıkavak	98	13	27	0	2	2	0
Selendi	204	45	34	0	45	34	10
Silifke	65	15	8	0	1	0	0
Sinanlı	53	17	9	0	0	0	0
Zeyne	32	11	6	0	9	2	4
Toplam	1.371	322	279	0	177	109	62

Kaynak:BOA, ML. CRD., nr.101, sayfa 2-3'ten aktaran Köse ve Atlay, a.g.e., s. 364.

İçel Sancağı'nın altı aylık nüfus verileri incelendiğinde Mut kazasında doğan kişi sayısının diğer kazalara göre oranı düşüktür. Bundan başka Mut kazasından göç eden Yörüklerin oranı dikkat çekicidir. Diğer kazalarda yaşayan Yörükler'in göç oranı Mut kazası'na göre biraz daha düşüktür.

1840 yılında imparatorluk genelinde tutulan Temettü Defterleri verilerine göre Mut kazasının toplam hane sayısı 663, tahmini toplam nüfusu ise 3.315'tir.¹⁴⁹

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti, modern anlamda nüfus sayımları yapmaya başlamıştır. Karal'a göre 1831 sayımı, "Rumeli ve Anadolu'da toprak yazımı vesilesile olmayarak yapılan ilk nüfus sayımıdır".¹⁵⁰

¹⁴⁹ 1844 yılı Temettü Defteri'nden aktaran, Köse ve Atlay, a.g.e., s.367.

¹⁵⁰ Enver Ziya Karal, a.g.e., s. 10.

1831 yılında Osmanlı Devleti genel nüfus sayımına göre İçel Sancağı'nın nüfusu aşağıdaki tabloda verilmiştir.¹⁵¹

Tablo 6. İçel Sancağı Nüfusu, sene 1831

Kasaba ve Köyler (Müslüman)	Yörükler (Göçebeler-Müslüman)	Reaya ¹⁵²	Çingeneler (Müslüman ve Hıristiyan)	Yahudiler	Ermeniler	Toplam
20.567	10.076	270	481	0	0	31.394

Kaynak: Karal, a.g.e., s.115.

Osmanlı Devleti'nin 1831 yılında yapmış olduğu ilk genel nüfus sayımı sonucunda Adana Eyaleti'ne bağlı İçel Sancağı'nın toplam 12 kazasındaki nüfusu 31.391 kişidir. Adana Eyaleti'nin toplam nüfusu ise 91.850'dir.¹⁵³ Osmanlı Devleti'nin 1831 sayımında İçel Sancağı'na bağlı kazaların nüfus verileri ayrıca verilmediği için, Mut kazasının aynı tarihlerde nüfus oranını tespit etmek zorlaşmıştır. Ancak, salnamelerden yararlanarak sonraki yıllarda Mut'a ilişkin ayrıntılı bilgileri bulmak mümkündür.

1872-1893 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu sayımlarda, İçel Sancağı'na bağlı Mut kazasının nüfusu aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7. Mut Kazasının Nüfusu

Kazalar	1872	1877	1891	1893	1898
Silifke	4.006	10.468	24.860	24.860	28.138
Mut	7.500	6.594	12.003	12.003	12.659
Ermenak	10.646	8.992	22.887	22.887	27.986
Gülнар	11.628	11.803	24.091	24.091	26.964
Anamur	10.646	8.992	22.887	22.887	27.986

Kaynak: Salnâme-i Vilayeti Adana, 1289, s.s. 99-113, 1294, s.s.108-129, 1308, s.s. 211-212, 1316, s.s.198-228; ve Karpat, a.g.e., s.164.

¹⁵¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara 1943, s.115; ve bkz. Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu ...s. 153*.

¹⁵² Reaya terimi, 19. yüzyılda genel olarak resmi anlamda Hıristiyanlar için kullanılıyordu. Buna karşılık geçmişte din farkı gözetmeksizin tüm çiftçiler (cultivators) için kullanılıyordu. Daha fazla bilgi için bkz. Karpat, a.g.e., s. 154.

¹⁵³ Karpat, a.g.e., s. 153.

1872 yılı Adana Vilayeti Salnamesi'ne göre, Mut kazasının hane sayısı 1.473'tür. Bu hanelerde toplam 7.500 nüfus yaşamaktadır.¹⁵⁴ 1877 yılında ise Mut kazasının toplam nüfusu 6.594'tür. Bu nüfustan 6.590 Müslüman, geriye kalan 4 kişi ise Hıristiyan'dır.¹⁵⁵ 1891 yılında Mut kazasının toplam nüfusu 12.003'tür. 1891 yılında Mut kazasında 11.972 kişi Müslüman, 31 kişi ise Hıristiyan'dır.¹⁵⁶ Mut kazasında 1893 yılında 12.003 kişi yaşamaktadır. 1893 yılında Mut kazasında yaşayan kişilerin 5.979'unu Müslüman kadınlar ve 5.993'ünü Müslüman erkekler oluşturmuştur. Rum kadın sayısı 7, Rum erkek sayısı ise 24'tür. 1893 tarihinde sadece Rum Milleti nüfusu Mut kazasında kaydedilmiştir.¹⁵⁷ 1898 yılında Mut kaza merkezinde 12.659 kişi yaşamaktadır. Bunlardan 12.647'si Müslüman geriye kalan 12 kişi ise Hıristiyan'dır.¹⁵⁸

1877 yılında İçel Sancağı'nın Silifke ve Gülnar dışında kalan kazalarının nüfusunda bir azalma görülmüştür. 1877-78'de Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilgiye uğraması ve kaybedilen insan sayısının fazla olması, Mut, Ermenak ve Anamur kazalarının nüfusunun da bu savaştan etkilenmiş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.¹⁵⁹

1891 yılında Mut kazası ile birlikte İçel Sancağı'nın genelinde ve Osmanlı Devleti'nin sınırları dahilinde bulunan yerleşim bölgelerinde nüfus artışı görülmüştür. Osmanlı Devleti ve İçel Sancağı genelinde görülen nüfus artışlarının nedeni ilk defa kadınların da Sicil-i Nüfus Nizamnamesi'ne göre nüfus sayımlarında kaydedilmiş

¹⁵⁴ *Salnâme-i Vilayeti Adana, 1289*, s.s. 99-113.

¹⁵⁵ *Salnâme-i Vilayeti Adana, 1294*, s.s.108-129.

¹⁵⁶ *Salnâme-i Vilayeti Adana, 1308*, s.s. 211-212.

¹⁵⁷ Karpat, a.g.e., s. 164.

¹⁵⁸ *Salnâme-i Vilayeti Adana, 1316*, s.s. 198-228.

¹⁵⁹ 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda imparatorluğun genelinde kaybedilen insan sayısının fazla olması, genel nüfus sayımlarına da yansımıştır. Karpat, a.g.e., s.s. 118-119.

olmasıdır. ¹⁶⁰ Kamus'ul Alam'a göre, Mut kazasının 1891 yılındaki nüfusu 15.368'dir. Bu dönemde Mut kaza merkezinin nüfusu ise 865 kişidir.

¹⁶⁰ Cerit, a.g.m, s.109. ve Kemal H.Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, Çev. Dilek Özdemir, İmge Kitabevi, İstanbul 2006, s.s. 416-417.

II. BÖLÜM: 1896–1906 YILLARI ARASINDA MUT KAZASI'NIN NÜFUS YAPISI VE NÜFUS HAREKETLERİ

1831 yılında yapılan ilk Osmanlı Devleti nüfus sayımından sonra, Osmanlı merkezi yönetimi, her eyalet ve sancakta Defter Nazırlıkları'nı kurmuştur. Bu nazırlıkların başında Defter Nazırları yer almıştır. Nazırların başlıca görevleri, kendi şehirlerinde ve bağlı, kasaba ile köylerde doğanları, ölenleri, başka yerlere gidenleri ve başka yerlerden gelenleri günü gününe nüfus defterlerine kaydetmektir.¹⁶¹

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Mut kazasının bağlı olduğu İçel Sancağı Adana Vilâyeti sınırları içinde yer almaktaydı. 1890 yılında Mut Nüfus Dairesi kurulmuştu. Mut Nüfus Dairesi'nde Abdülkadir Efendi memur olarak, Ahmet Şükrü Efendi ise katip olarak görev yapmıştı.¹⁶²

II. 1. 1896-1906 Yılları Arasında Mut Kaza Merkezinin Nüfus Yapısı ve Özellikleri

Mut Kaza merkezi nüfusu Yerli Müştevitia defterleri ile Yabancı Eras defterlerinden alınan bilgilerle değerlendirilmiştir. Ancak karşı karşıya kaldığımız önemli bir sorun kaza merkezinde yaşayan yerli nüfusun kimlik verilerine ayrıntılı olarak ulaşamamamızdır. Bu nedenle kaza merkezinde yaşayan nüfusun nitelikleri yabancı eras defterlerindeki verilerle değerlendirilmiştir.

¹⁶¹ Musa Çadırcı, *a.g.e.*, s.s. 44-46.

¹⁶² *Adana Vilayeti Salnamesi, sene 1308*, s. 128.

1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezi üç mahalleden meydana gelmiştir. Bu mahalleler Kale, Şih ve Hamidiye Mahalleleridir. 1896-1906 yılları arasında YED ve YMD defterlerine göre Mut kaza merkezinde kaydı tutulan hane sayısı 278'dir. Çalışmamızda kullandığımız defterlerde 253 tane hane kaydını bulabildik. Çalışmamız için kullandığımız nüfus defterlerinin bazı sayfalarında görülen yıpranma ve kopma sonucunda 25 hanelik yerli nüfusa ait YMD'nin sayfa aralığını bulamadık.

XIX. yüzyılda hane olarak kabul edilen bir Osmanlı ailesinde ortalama olarak kaç kişinin yaşadığı hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Ömer Lütfi Barkan, Osmanlı Tahrir Defterleri'ne dayanarak ortalama bir haneyi anne, baba ve üç çocuktan oluşan 5 rakamı ile açıklamıştır. Barkan'ın bir hane için düşündüğü 5 rakamını daha sonraki pek çok araştırmacı benimsemiştir. Barkan, gibi Halil İncelik İstanbul'daki bir hane için 3-4 rakamını, Bursa için ise 9 rakamını kullanmıştır. Bernard Lewis ise 5 ile 8 rakamını öngörmüştür. "XIX. yüzyılda Balkanlar'dan ve Kafkasya'dan Anadolu'ya göçenlere ait listelerde hane katsayısı ortalaması 4,11 ile 4,17 arasında değişmektedir."¹⁶³ Behar ve Duben, 1906/7 yılında İstanbul'daki bir hane için öngördükleri ortalama nüfus 4,2' idi. 1907'de İstanbul'da "tipik hane çekirdek aileler" içerirdi. Bu hanelerin ortalama nüfusu 3,6'dır.¹⁶⁴ Adıyeke'ye göre; "Milas kasabasında hane başına düşen nüfus ortalaması 4,27'dir."¹⁶⁵ Adıyeke, bulmuş olduğu bu ortalamanın XIX. yüzyılda Anadolu'nun değişik bölgelerinde araştırma yapan Göyünç'ün 105 örnek ortalamasına uyduğunu ve Göyünç'ün bu tespiti ile hanedeki ortalama nüfus sayısını 4,17 olarak saptadığını belirtmiştir.¹⁶⁶ 1904/7 yılları arasında Mut kaza merkezinde hane başına düşen ortalama nüfus 2,58'dir. Aynı tarihlerde Mut'a bağlı karyelerde (köylerde) ise hane başına düşen ortalama nüfus

¹⁶³ Nejat Göyünç, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler", *Türkler*, Edit. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye yayımları, C.10, Ankara 2002, s. 236.

¹⁶⁴ Duben ve Behar, *a.g.e.*, s.s. 61-64.

¹⁶⁵ Nuri Adıyeke, *a.g. t.*, s. 124.

¹⁶⁶ Adıyeke, *a.g.e.*, s.124.

4,78'dir. 1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde yer alan hanelerin tamamına yakını çekirdek aile yapısındadır. Aynı tarihlerde Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'da ise geniş haneli aile yapısı çoğunlukta idi. "1907'de İstanbul'da tüm Müslüman hanelerin yüzde 60'ı geniş aile yapısındaydı, yani eve katkıda bulunabilen, evli olmayan, dul veya eşi evde oturmeyen başka bir akraba veya akrabalarından oluşuyordu."¹⁶⁷

1896-1906 yılları arasında yapılmış olan sayımlarda hanede oturmuş olan kişilerden, hane reisi, nüfus defterlerinde hanenin ilk sırasına yazılmıştır. Aile üyelerinin geçimini sağlamış olan hane reisi bu özelliğinden dolayı sayımda ilk sırada yazılmıştır. Bir hanede kadının eşi ölmüşse, hane reisliği aile üyelerinden en büyük erkek çocuğa geçer ve bu erkek çocuk 12-18 yaş grubunda yer almak zorundadır. 10 yaşından küçük erkek çocuğa sahip kadın kendi hanesinin reisi olarak sayımlarda defterlere yazılmıştır.¹⁶⁸

Osmanlı Devleti, 1881 yılında Sicill-i Nüfus Nizamnamesi'ni ilan etmiştir. Bu nizamnameye göre artık kadınlar da sayılmaya başlanmıştır. Nizamnameye göre sayım, kazalarda kurulan komitelerce yapılmıştı. Sayım sırasında tutulmuş olan kayıtlarda, kişinin adı, lakabı, baba adı ve adresi, yaşı, dini, mesleği, statüsü, fiziki özellikleri, sivil statüsü konusunda bilgiler yer almıştır. Bilgiler ilgili kişinin bizzat kendisi tarafından verilirdi; fakat yasal durumlarda tanınan bazı istisnalarda orada bulunmayan kişinin tayin edeceği yirmi bir yaşını geçmiş iki şahit eşliğinde üçüncü bir kişi bu bilgileri verebilirdi. "Bu hüküm büyük bir olasılıkla kadınların sayım komitelerinin karşısına çıkmamasını sağlamak için konulmuştu, zira kadınlar ilk kez sayılacak ve kaydedilecekti." Geleneksel toplumlarda kadınların hane dışındaki bir başka erkekle iletişime geçmesi pek hoş karşılanmayan bir durumdur.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Alan ve Behar, a.g.e., s. 68.

¹⁶⁸ YED, YMD, bkz. Duben ve Behar, a.g.e., s.s. 75-79.

¹⁶⁹ Karpat, a.g.e., s.s. 416-417.

1896-1906 yılları arasında Sicill-i Nüfus Nizamnamesi yürürlükte olmasına rağmen, Mut kazasında ve karyelerinde (köylerinde), nüfus sayımı sırasında kaydı tutulmuş olan kadınlarla ilgili hiçbir fiziksel ve mesleki özellik yazılmamıştır. Ancak, Mut'un karyelerinin demografik bilgilerinin kayıtlı olduğu nüfus defterlerini incelerken ilginç bir bilgi dikkatimizi çekmiştir. 1905 yılında Mut'un Çukur karyesinin 3 numaralı hanesinde kayıtlı olan Kara Mustafa'nın zevcesi Fatma'nın mesleği hanesinde "terzi" yazılmıştır.¹⁷⁰ 1896-1906 yılları arasında çalışmamızın veri kaynaklarını oluşturan nüfus defterlerini incelerken, kadınların meslekleri ile ilgili bu örnekten başka bir bilgiye rastlayamadık.

1904/7 yılları arasında Mut kazasında ve köylerinde yaşayan yerli halkın kayıtlarının tutulmuş olduğu Yerli Müştevitia defterlerine göre nüfus bilgileri aşağıda verilmiştir.

Tablo 8. Nüfus-u Umuminin Miktarı

Mahalle ve köy ismi	Hane	Zükur(erkek)	İnas(kadın)	Yekûn
Kale Mahallesi İslam	126	251	278	529
Kale Mahallesi Rum	8	16	17	33
Şih Mahallesi	67	135	145	280
Hamidiye Mahallesi	10	24	17	41
İlbegli K.	44	89	102	191
Palantepe	65	139	148	287
Kelçeköy K.	57	107	100	207
Perakende K.	63	132	147	279
Beğceğiz K.	80	195	201	396
Absud K.	18	32	34	66
Masara K.	32	69	58	127
Karabelalı K.	25	49	48	97
Şih Ali K.	32	67	66	133
Kıpti K.	22	52	39	91
Toplam	649	1357	1400	2757

Kaynak: YMD, s.403.

YMD'ye göre Mut kaza merkezi ve kaza merkezine bağlı karyelerde (köylerde) oturan toplam yerli nüfusun sayısı 2.757 olup, bunlardan 1.357'si erkek nüfusu ve 1.400'ü

¹⁷⁰ YED, s.s. 58-59.

ise kadın nüfusu oluşturmaktaydı. YMD'ne göre 33 kişi Rum cemaatini meydana getirmiştir.¹⁷¹

YED ve YMD'leri verilerine göre 1904/6 yılları arasında Mut kaza merkezi ve merkeze bağlı karyelerde toplam nüfus 3.731'dir. ve bu nüfusun 68'si Rum cemaatini, 7 kişisi ise Ermeni cemaatini meydana getirmiştir. Tablolardan da anlaşılacağı üzere Ermeni cemaati karyelerde yaşamıştır. YED ve YMD'ye göre Mut kaza merkezi ve merkeze bağlı karyelerin hane sayısı 941'dir.

Yabancı Eras defterleri nüfus ve nüfus özellikleri açısından çok daha ayrıntılı bilgiler içermektedir. Bu nedenle nüfus özellikleri ancak bu defterler içeriğiyle değerlendirilebilmiştir. 1904/6 yılları arasında YED'de yer alan nüfus bilgileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9 .Yabancı Sicilin Hülasesı

Mahalle ve köy ismi	Hane	Zükur	İnas	Yekûn	Mahalle ve köy ismi	Hane	Zükur	İnas	Yekûn
Kale Mahallesi	58	93	79	172	Taligün	119	210	203	413
Şih Mahallesi	8	13	15	28	Çömelek	5	210	203	413
Hamidiye Mahallesi	1	1	1	2	Narlı Kariyesi	1	1	1	
PalanTepe Kariyesi	2	7	1	13	Hacı Ahmedli Kariyesi	1	2	1	3
Absud Kariyesi	1	0	1	16	Cerid Kariyesi	5	10	6	16
Perakende Kariyesi	1	1	0	1	Kıravga Kariyesi	1	1	1	2
Kara Belalı Kariyesi	1	1	1	2	Barabağan Kariyesi	1	5	2	7
Mut Kariyesi	4	9	15	24	Güme Kariyesi	1	2	5	7
Yapıntı Kariyesi	1	1	2	3	Aleksi Kariyesi	3	11	8	19
Kızarca Kıpti Taifesi	9	22	19	40	Cerid Kariyesi	1	1	0	1
Köselerli Kariyesi	1	1	2	3	Kırk Yılan (Kırk yalan) Kariyesi	1	1	2	3
Suçatı Kariyesi	2	4	4	8	Yekûn	139	257	235	492
Karadikenli Kariyesi	1	2	0	2	Rum Milleti	27	36	22	58
Beci Kariyesi	2	4	3	7	Mut} Kale	1	3		1
Yekûn	92	159	143	390	Hane Ermeni Karadöne	2	4		3

¹⁷¹ Tablo için bkz Ek. 5

Yalnızcabağ Kariyesi	2	3	7	10	Rum Hisar	1	2	1	3
Çatakbağ Kariyesi	2	2	4	10	Rum Çortak	1	1		1
Torla Kariyesi	1	2	1	3	Rum Çömelek	2	2		2
Hacılbeyli Kariyesi	1	1	4	5	Yekûn	11	41	23	24
Sarıkavak Kiptisi	3	3	4	7	Kale Mahallesi Yahudi(?) Milleti	1	1	0	1
Hisarlı Kariyesi	5	8	10	18	Karadikenli Ermeni Milleti	2	4	0	4
Kışla Kariyesi	3	4	8	12	Yekûn	24	42	23	29
Kürkçü Kariyesi	5	14	8	20	İslam Yekûn	139	257	235	492
Dere Kariyesi	2	3	4	7	Yekûn-u Umumi	173	303	258	561
Çukur Kariyesi	3	8	8	12					
Yekûn	119	211	202	413					

Kaynak: YED, İç Sayfa

Bu tabloya göre, Mut kaza merkezinde toplam 261 adet yabancı (Mut'a kasaba dışından gelerek yerleşenler) yaşamış ve 261 kişiden 60'ı gayrimüslim cemaati oluşturmuştur.¹⁷² Mut merkez kazası ile merkeze bağlı karyelerde yabancılardan toplam 974 kişi kaydedilmiştir.

Nüfus kayıtlarını yaş parametrelerine göre değerlendirdiğimizde, 1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezi hanelerinde yaşayan yabancıların yaş ortalamasına göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

¹⁷² YED'in iç kapağı için bkz. Ek. 6.

Tablo 10. Mut kaza merkezinin 1896-1906 yılları arasında yaşayan yabancıların yaş dağılımı (%)

Yaş Aralığı	Sayı	Yüzde
1-10	66	26,1
11-21	59	23,3
22-30	50	19,8
31-45	50	19,8
46-60	17	6,7
61+	11	4,3
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı hane halkının yüzde 26,1'i 1-10 yaş grubunda yer almaktadır. 11-21 yaş grubunu temsil eden kişilerin oranı ise yüzde 23,3'tür. Ayrıca, aynı dönemde 22-30 yaş grubunu temsil eden kişilerin oranı yüzde 19,8'dir. Tabloda yer alan bir diğer veri ise 31-45 yaş grubunu oluşturan kişilerin oranıdır. Bu oran yüzde 19,8'dir. Hane halkının yüzde 6,7'si 46-60 yaş grubunu oluşturmuştur. Geriye kalan hane halkının yüzde 4,3 ise 61 yaş ve üstü grubunu meydana getirmiştir. Tablodaki veriler ışığında, "Aktif ekonomik nüfusun taşıdığı, çocuk+yaşlı nüfus yükünü dile getiren bağımlılık oranı" yüzde 39,6'dır.¹⁷³ Bu oran Mut kaza merkezinde yaşayan aktif nüfusun oranıdır.

1896-1906 yılları arasında hane halkının yaş ortalamasını gösteren tabloda üzerinde durulması gereken en önemli nokta, nüfusun yüzde 69'nun genç nüfustan meydana gelmiş olmasıdır. Tabloda da görülebileceği gibi hane halkının büyük bir çoğunluğu çocuk ve genç nüfus grubu içerisinde yer almaktadır. Dönemin beslenme ve sağlık koşulları dikkate alındığında yaşlı nüfus oranının düşük olması anlaşılır bir durumdur.

¹⁷³ Bağımlılık oranı ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Adıyeke, a.g.e., s.s. 125-127.

1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde yaşamış olan hane halkının cinsiyet oranına göre dağılımı Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Mut kaza merkezinde 1896-1906 yılları arasında yaşayan yabancıların cinsiyet dağılımı (%)

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kadın	107	42,3
Erkek	146	57,7
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

Tablodan da anlaşılacağı üzere 1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde yaşayan hane halkının kadın nüfus oranı yüzde 42,3’tür. Aynı dönemde hane halkının erkek nüfus oranı yüzde 57,7’dir. İncelenen tarihsel dönem itibariyle erkek nüfus oranı kadınların nüfus oranından fazladır.

Çalışmamızın tarihsel dönemi boyunca nüfus sayımlarından çıkarttığımız hane halkının medeni durumunun dağılımını gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 12. 1896-1906 yılları arası Mut kaza merkezi yabancı hane halkının medeni durumu (%)

Medeni Durum	Sayı	Yüzde
Evli	112	44,3
Bekar	130	51,4
Dul	11	4,3
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

1896-1906 yılları arasında Mut merkezde oturan yabancı hane halkının yüzde 44,3’ü evlidir. Evli olan nüfusun yoğunlaştığı yaş grubu 22-45’tir. Aynı dönemde merkezde oturan hane halkının yüzde 51,4’ü bekar nüfustan meydana gelmiştir. Geriye kalan yüzde 4,3 ise dul nüfusu kapsamaktadır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı hane halkının yarısından fazlası (yüzde 51,4) bekarıdır. Bekar nüfus oranının fazla olmasının nedeni sayımı yapılan kişilerin, sayım döneminde çocuk yaşta olmalarından kaynaklanmaktadır. İmparatorluğun başşehri olan İstanbul'da 1907 yılında bekar nüfus oranı da dikkate değer bir şekilde yüksektir. İstanbul'da yaşayan hane halkının erkekleri otuzlu yaşlarında, kadınları ise yirmili yaşlarında evlendikleri için bahsedilen dönemde bekar nüfus oranı yüksektir. 1895 yılında Sabah gazetesinde erkek ve kadınların ideal evlenme yaşı kriterleri şöyle verilmiştir:

Kız 13-14 yaşında bihasebil tabiyye olmağa kesb-i istidat ederse de o sinde ne vücudu hamile olmağa ve çocuk doğurmaya mütahammildir, ne de akli zevcine ve aile halkına ne vechile muamele olunmak lazım geldiğini anlayacak dereceye gelmiştir. Kızın sin-i teehhülü 18 ile 20 yaşları arasındadır.¹⁷⁴

Kadınlar için evlenme yaşı, büyük ölçüde evlilik sonrası oynadıkları geleneksel rollerini, yani ev işi, kocalarının bakımı ve en önemlisi çocuk yetiştirmekte üstlendikleri rollerin yansımasıydı. ve olgun olmayan kadınların kötü anne ve eş olduklarına inanılıyordu.¹⁷⁵

Sabah gazetesinde erkekler için evlenme yaşı kriterleri ise aşağıda verilmiştir:

Her ne kadar erkek 13-14 yaşlarında teehhüle kesb-i istihkak ederse de gerek muhafaza-i sıhhat kaidesince ve gerek aile teşkili için iktiza eden şerait nokta-i nazarınca sin-i teehhül tarafeyn için bundan çok sonra olmak lazım gelir... erkeğin akıl ve terbiyeye kemali 25-30 yaş arasındadır.¹⁷⁶

YED'e göre Mut kazasında yaşayan yabancı erkek nüfusunun sadece 4 tanesinin birden fazla zevcinin olduğunu tespit edebildik. Bu kişilerden biri Fakırca karyesi (köyü) 1 numaralı çadırda yaşayan Kır Ali Dede'dir. 1260 Konya doğumlu ve sepetçi olan Kır Ali

¹⁷⁴“ Sin-i teehhül”, Sabah, 1966 (3 Şaban 1312/1895), s.s. 3-4'ten aktaran: Behar ve Duben, a.g.e., s.148.

¹⁷⁵ Behar ve Duben, a.g.e., s. 148.

¹⁷⁶ Sabah'tan aktaran Behar ve Duben, a.g.e.,s. 148.

Dede'nin iki tane eşi vardır. Yalnızca bağ karyesinde ise 4 numaralı hanede sayılan Torbacı Hüseyin rençberlik mesleğiyle uğraşmıştır. Bu kişinin iki zevcesi vardır. Hacı İlyaslı karyesinde, 1 numaralı dükkanda oturan Arap Ali değirmencilik mesleği ile ilgilenmiştir. 1286 doğumlu olan Arap Ali'nin üç tane zevcesi vardır. Hisar karyesi 3 numaralı hanede oturan Halil Ağa Türkçe okuma-yazma bilen bir rençberdir. 1288 yılında doğmuş olan bu kişinin de iki tane zevcesi vardır. Mut kazasında çok eşli evlilik oranları tek eşli evlilik oranlarına göre çok az bir paya sahiptir.

XIX. yüzyılda yaşayan kişiler, günümüzde olduğu gibi nüfus cüzdanına sahip değillerdi. Kişinin ayırt edici özellikleri olan fiziksel görünümü onu, başkalarından ayırt etmek için kullanılırdı. Örneğin, 1831 yılında yapılmış olan sayımlarda erkek nüfusun “sakal ve bıyıkları” esas alınmıştır. Nüfus memuru kişileri “ter bıyıklı”, “kara sakallı”, kır sakallı”, “ak sakallı” olarak ayırma tabi tutmuştur.¹⁷⁷ Çalışmamızda kullandığımız nüfus defterlerinde katip tarafından kaydı tutulan kişilerin isimleri yazılmadan önce fiziksel olarak belirleyici olan özellikleri yazılmıştır. Örneğin, Mut Kıpti karyesinde 1904/7 yılı sayımlarında 1 numaralı çadırdaki kaydı tutulmuş olan, Kıpti taifesinden Mehmet'in isminden önce “kara” sıfatı kullanılarak, fiziksel özelliği verilen Mehmet'in kimliği betimlenmiştir.¹⁷⁸ Bir başka örnekte ise Cerid karyesinde rençberlik mesleğiyle uğraşan Hüseyin adlı kişinin babası Ali'nin “Çolak” olması, onu başkalarından ayıran bir kimlik ögesi olarak görülmüş ve nüfus defterinde Çolak Ali oğlu Hüseyin olarak kaydedilmiştir.¹⁷⁹ 1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde ikamet eden yabancı hane halkının fiziki özelliklerinden birisi olan boy oranları Tablo 13'te verilmiştir.

¹⁷⁷ Ünal, “Bir Zamanlar Sakalsızlar ...”, s. 32.

¹⁷⁸ YED, s.s. 27-28.

¹⁷⁹ YED, s.s. 100-101.

Tablo 13. Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı hane halkının fiziksel özelliklerinden “Boy”(%)

Boy Özelliği	Sayı	Yüzde
Kadın ve 1-10 yaş arası çocuklar	161	63,6
Kısa	10	4,0
Orta	62	24,5
Uzun	20	7,9
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde yaşayan hane halkından kadınların ve 1-10 yaş grubunda yer alan erkek nüfusun boy özelliği defterlere kaydedilmemiştir. Dolayısıyla belirtilen tarihler arasında nüfusun yüzde 63,6'sının boy özelliği kaydedilmemiştir.

Tablodaki veriler ışığında Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı erkek nüfusun yüzde 24,5'i orta boylu, 7,9'u uzun boylu olarak kaydedilmiştir. Geriye kalan yüzde 4,0'ı kısa boylu olarak kaydedilmiştir.

1941 yılında Kemal Güngör tarafından kaleme alınmış olan *Cenubi Anadolu Yürüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki* adlı eserde, Anadolu'nun güneyinde yaşayan Yörüklerin antropolojik özellikleri üzerinde durulmuştur.¹⁸⁰ Bu eserde, çalışmamızın konusu olan coğrafi bölgede yaşamış olan kişilerin fiziksel özellikleri ile nüfus defterlerinde tespit ettiğimiz fiziksel özellikler hemen hemen aynıdır.

Adı geçen eserde, güneyde yaşayan Yörüklerin boy ortalaması “vasat ve vasatın üstü” olarak kaydedilmiştir. Kadınların boy ortalaması 1.56 m ile erkeklerin boy ortalaması 1.65 m olarak verilmiştir.¹⁸¹ Mut kazasında yaşayan hane halkının da ortalama boy özelliği “orta”dır.

¹⁸⁰ Kemal Güngör, Toroslarda Yörükler arasında geçirmiş olduğu dört aylık bir zamandan sonra eserini yazmıştır. Kemal Güngör, *Cenubi Anadolu Yürüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki*, Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı, Sayı 24, Ankara 1941.

¹⁸¹ Cenubi Anadolu Yürüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki, s.s 1-16.

Tablo 14. Yabancı hane halkının fiziksel özelliklerinden “göz rengi” oranlarının dağılımı (%)

Göz Rengi	Sayı	Yüzde
Kadın ve Çocuklar	160	63,2
Ela	80	31,6
Mavi	11	4,3
Siyah	2	0,8
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı erkek nüfusun yüzde 31,6’sı ela gözlü, yüzde 4,3’ü mavi gözlüdür. Nüfusun yüzde 63,2’si kadın ve çocukların oluşturmuş olduğu grubun göz rengi kaydedilmemiştir.

Çalışmamızın inceleme alanı olan Mut ve çevresindeki yerleşim bölgelerinde yaşamış olan kişilerin göz rengi ile ilgili elimizdeki verilerde ve Cenubi Anadolu Yürüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki adlı eserde, özellikle Kilikya bölgesinde yaşayan kişilerin göz renginin “umumiyetle ela veya kahve rengi” olduğu yazılmıştır.¹⁸²

Mut kaza merkezi yabancı hanelerinde yaşayan kişilerin ten rengi oranları Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15. Yabancı hane halkının fiziksel özelliklerinden “ten rengi” oranlarının dağılımı (%)

Ten Rengi	Sayı	Yüzde
Kadın ve Çocuklar	161	63,6
Esmer	12	4,7
Buğday	74	29,2
Sarı	2	0,8
Beyaz	1	0,4
Diğerleri	3	1,2
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

Tablo 15’teki veriler doğrultusunda Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı erkek nüfusun yüzde 29,2’nin ten rengi buğdaydır. Ayrıca, nüfusun yüzde 4,7’sinin ten rengi

¹⁸² Cenubi Anadolu Yürüklerinin... s.26.

esmerdir. Kadınların ve çocukların oluşturduğu nüfusun yüzde 63,6'sının ten rengi kaydedilmemiştir.

Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı kişilerin ten rengi ile ilgili nüfus defterlerinde bulduğumuz bilgiler ile Cenubi Anadolu Yürüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki adlı eserde, özellikle Kilikya bölgesinde yaşayan Yörüklerin “cilt rengi” “ekseriyetle beyaz yahut buğday” renklidir.¹⁸³

Yabancı hane halkının bedensel engeli ile ilgili oranları gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 16. Yabancı hane halkının fiziksel görünümü (%)

Fiziksel Görünüm	Sayı	Yüzde
Kadın ve çocuklar	159	62,8
Tam	90	35,6
Eksik	4	1,6
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

Yabancı hane halkının verilerinin kayıtlı olduğu nüfus defterlerinde “alamet-i farikası tamam mı”(belirleyici bir işaret) başlığı altında kişinin bedensel herhangi bir engeli olup olmadığı sayımı yapan nüfus memuru tarafından kaydedilmiştir. Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı hane halkının yüzde 62,8'nin fiziksel özelliklerinde eksiklik olup olmadığına dair herhangi bir veri defterlere kaydedilmemiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, geriye kalan erkek nüfusun yüzde 35,6'sının fiziksel görüntüsünde herhangi bir eksiklik bulunmadığı kaydedilmiştir. Hane halkının 1,6'sının fiziki özelliği eksik olarak kaydedilmiştir.

¹⁸³ Cenubi Anadolu Yürüklerinin... s. 26.

II. 1. 2. Mut Kaza Merkezinin Sosyo-Ekonomik Yapısı

1896-1906 yılları arasında Mut kasabasında sayımı yapılmış olan yabancı nüfusun büyük bir oranı tarım dışı alanlarda çalışmış ve bu kişiler daha çok ticaret, zanaatçılık ve devlet memurluğu yapmıştır.

XIX. yüzyılda kapitalizmle eklemlenen Osmanlı Devleti'nin iç bölgesinde yer almış olan Mut kasabasının ticaretle uğraşan yabancı nüfusunun varlığı, Mut'un çevre kasaba ve şehirler ile olan etkin ekonomik döngüsünü sağlamıştır.

Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı erkek hane halkının hangi meslekle uğraştığını gösteren oranlar Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17. Hane halkının mesleklere göre dağılımı (%)

Meslekler	Sayı	Yüzde
Kadın ve Çocuklar	143	56,5
Mesleği Yok	4	1,6
Serbest		
Rençber	12	4,7
Köşker	15	5,9
Bakkal	5	2,0
Dülger	3	1,2
Debbağ	1	1,2
Nalbur	4	1,6
Nalburcu Çırağı	1	0,4
Boyacı	3	1,2
Pabuccu	1	0,4
Kalaycı	1	0,4
Kunduracı Çırağı	1	0,4
Sabuncu	1	0,4
Manifaturacı	1	0,4
Tüccar	19	7,5
Aşçı	1	0,4
Memur		
Kaymakam	1	0,4
Telgraf Çavuşu	2	0,8
Maliye Süvari Tahsildarı	2	0,8
Ketebet	3	1,3
Yayla Tahsildarı	2	0,8
Naib	1	0,4
Kaza Bidayet Başkatibi	1	0,4
Mal Müdürü	1	0,4
Mal Müdürü Muavini	1	0,4
Muhasebe Katibi	1	0,4
Orman Süvari Memuru	2	0,8
Nüfus Memuru	1	0,4
Mektep Muavini	1	0,4
Kolcubaşı	1	0,4
Mut Nazırı Katibi	1	0,4
Deavi Vekili	1	0,4
Mahkeme Zabıtcısı	1	0,4
Askeri		
Süvari Jandarma Onbaşı	2	0,8
Jandarma Piyade Onbaşı	2	0,8
Jandarma Piyade Neferi	1	0,4
Jandarma Piyade Kolcusu	1	0,4
Diğer Sektörler		
Talebe	3	1,3
Mekteb Şakirdi	3	1,2
Kapudan	1	0,4
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

Tabloda yer alan veriler doğrultusunda Mut kaza merkezine yerleşmiş olan yabancı erkek nüfus tarafından 1896-1906 yılları arasında tüccarlık mesleğinin yoğunluklu olarak

yapıldığı anlaşılmaktadır. Tüccarlık yapan hane halkının yüzdeler oranı 7,5'tir. Mut kaza merkezinde yoğunluklu olarak yapılan ikinci meslek dalı ise köşkerlikdir.¹⁸⁴ Köşkerlik mesleğiyle ilgilenen hane halkı nüfusunun oranı yüzde 5,9'dur. 1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde yabancı hane halkının yüzde 4,7'si rençberlik (çiftçilik) yapmıştır. Hane halkının yüzde 2,0'ı bakkalcılık mesleği ile, geriye kalan kesimi ise dülgerci¹⁸⁵, nalburcu¹⁸⁶, boyacı, sabuncu gibi meslek dallarıyla ilgilenmişlerdir. Bu mesleklerin yüzdeler olarak oranı 2,3'tür.

YED'deki bilgilerin bize sağladığı veriler doğrultusunda yabancı erkek nüfusun askerlik durumu Tablo 18'de verilmiştir

Tablo 18. Yabancı hane halkının askerlik durumu (%)

Askerlik Durumu	Sayı	Yüzde
Kadın ve çocuklar	160	63,2
Esnad	10	4,0
Mustahfız	2	0,8
Redif (Yedek)	8	3,2
Bilgi Yok	73	28,2
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

Sayım sırasında kayıtları tutulan yabancı erkek hane halkının yüzde 28,2'sinin askerlik durumu ile ilgili herhangi bir bilgi yazılmamıştır. Hane halkı nüfusunun yüzde 4'ü esnad (askerlik görevini yapmış olan kişiler) olarak kaydedilmiştir. Redif olarak kaydedilen kişilerin oranı ise yüzde 3,2'dir. Hane halkının geriye kalan yüzde 63,2'si kadın ve çocuk olduğu için herhangi bir bilgi yazılmamıştır.

¹⁸⁴ Köşker: Ayakkabı Tamircisi, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Yay., İstanbul, C.14, s.7068.

¹⁸⁵ Dülger: Aynanın ahşap kısmını yapan sanatkâr, tüccar. *Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, C. 3, Meydan Yay., İstanbul 1990, s. 936., ve *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, C.7, Ana Yay., İstanbul 2004, s. 569.

¹⁸⁶ Çivi, kilit, menteşe v.b yapı işlerinde kullanılan ufak tefek şeylerin satışını yapan kimse. *Meydan Larousse*, C. 9. s. 210. ve Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Rehber Yay., Ankara 1990, s. 839.

1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde yaşamış yabancı nüfusun okuma-yazma oranları, nüfus defterlerinden çıkardığımız verilere göre aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 19. Yabancı hane halkının okuma-yazma oranı (%)

Okuma-Yazma Durumu	Sayı	Yüzde
Bilmiyor	224	88,5
Biliyor	29	11,5
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde oturmuş olan yabancı hane halkının yüzde 11,5'i okuma-yazma bilmektedir. Okuma-yazma bilmeyen kişilerin oranı ise yüzde 88,5, okuma-yazma bilen nüfusun oranı ise yüzde 11,5'tir. Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı hane halkının büyük bir kesimi gayrimüslimlerdir. Yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı üzere gayrimüslimlerin büyük bir çoğunluğu tüccarlık mesleğini yapmıştır. Ticaretle uğraşan gayrimüslimlerin mal alım-satımlarının hesabını tutabilmeleri için okuma-yazma bilmeleri bir zorunluluk olmuştur. Kaza merkezine dışardan gelen Müslüman nüfusundan okuma-yazma bilenler genellikle devlet görevinde çalışan kişilerdir. Tablodaki veriler doğrultusunda 1896-1906 yılları arasında hane halkının büyük bir oranının okuma-yazma bilmediği sonucu çıkartılabilmektedir.

Sicill-i Nüfus Nizamnamesi'nin öngördüğü şekilde, kişilerin demografik bilgilerinin kaydedileceği defterlerde, kişinin hangi dini topluluktan olduğunu tespit edebilmek için "Milleti" başlığı altında bir bölüm yazılmıştır. Nüfus defterlerinde kayıtları tutulmuş olan kişilerin dini kimlik özellikleri yazılmışken, etnik kimlikleri konusunda herhangi bir bilgi yazılmamıştır.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Bkz.III. Bölüm

Nüfus defterlerinden çıkardığımız veriler doğrultusunda Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı hane halkının dini dağılımları Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20. Yabancı hane halkının dini dağılım durumu (%)

Din	Sayı	Yüzde
Müslüman	192	75,9
Hıristiyan	60	23,7
Yahudi	1	0,4
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde kaydı tutulmuş olan yabancı hane halkının yüzde 23,7’si Rum Milleti olarak kaydedilmiştir. Rum Cemaati’nin yoğun olarak yaşadığı mahalle Kale Mahallesi’dir. Müslümanların oturdukları mahalleler ise Şih ve Hamidiye’dir.¹⁸⁸ Nüfusun yüzde 75,9’u Müslümanlardan, yüzde 0,4’ü Yahudi Cemaati’nden meydana gelmiştir.

1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde katipler tarafından sayımı yapılmış olan yabancı hane halkının yüzde 23,7’si Hıristiyan’dır. Merkezdeki yabancı hane halkının geriye kalan yüzde 75,9’u Müslüman’dır. Müslüman olan hane halkının dini kimliği tanımlarken “milleti” başlığı altında “İslam” ibaresi kullanılmıştır. Bu tanımlama Osmanlı cemaat-millet kategorizasyonuna uyan bir tanımlama olmuştur.¹⁸⁹

Yukarıda da bahsedildiği gibi demografik kayıtları tutulmuş olan kişilerin dini aidiyetleri verilmişken, etnik aidiyetleri verilmemiştir. Fakat, kişinin hangi dini topluluğa mensup olduğunu bildiğimiz için kişinin etnik grubu hakkında da bilgi sahibi olabilmekteyiz. Örneğin, 1896-1906 yılları arasında Mut kazasının Kale Mahallesi’nde bir Musevi tüccar deftere kaydedilmiştir. 1285 (M. 1869) yılında Alanya’nın Kapu Mahallesi’nde Tüccar İsrail ile Rina’nın oğlu olarak dünyaya gelen Yusuf İsrail’in,

¹⁸⁸ YED, s.s. 1-44

¹⁸⁹ Cemaat-millet kategorizasyonu çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

“milleti” başlığı altında Yahudi ibaresi yazıldığı için, bu kişinin Yahudi dinine mensup olduğu anlaşılmıştır. Orta boylu, ela gözlü, buğday tenli ve gözleri şehla olarak nüfus defterine kaydedilmiş olan Yusuf İsrail’in mesleği tüccarlık ve “nev-i meskun” (yaşadığı yerin türü) bölümüne nüfus memurları tarafından dükkan yazılmıştır.¹⁹⁰

1896-1906 yılında sayımı yapılmış olan kişilerin nerede yaşadığını tespit edebilmek için, nüfus defterlerinin bir bölümünde “nev-i meskun” başlığı yer almıştır. Sayımı yapan katip, sayım sırasında, sayımı yapılan kişi nerede ise kişinin yaşadığı mekan olarak orası yazılmıştır. Örneğin kişi sayımı yapıldığı sırada dükkanda ise hane birimi olarak dükkan yazılmış, eğer çadırda yaşıyorsa yaşadığı hane çadır olarak yazılmıştır. Buna göre hane halkının oturduğu birim aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 21. Yabancı hane halkının yaşadığı mekanın yüzdeler dağılımı (%)

Nev-i meskun	Sayı	Yüzde
Hane	235	92,9
Dükkan	18	7,1
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı kişilerin yüzde 92,9’u hane biriminde oturmuştur. Nüfusun geriye kalan yüzde 7,1’lik oranı ise dükkanda oturmuştur. Hane birimi olarak nüfus defterlerinde dükkan yazılan kişilerin, muhtemelen sayım yapılırken dükkanda bulunmaları, sayımı yapan katip tarafından yaşadığı mekan olarak dükkan birimini yazmasına yol açmıştır.

Mut kaza merkezine yerleşmiş olan yabancı hane halkının geliş nedenleri Tablo 21’de verilmiştir.

¹⁹⁰ YED, s.s. 29-30.

Tablo 22.Yabancıların Mut kaza merkezine göç nedenleri (%)

Göç nedeni	Sayı	Yüzde
Bilgi yazılmamış	159	62,8
İhraç	6	2,4
Mustahfizlik	1	0,4
Evlilik	1	0,4
İş	42	16,6
İhtiyaten	34	13,4
Nakil	10	4,0
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

1896-1906 yılları arasında hane halkının Mut kaza merkezine hangi nedenlerden dolayı göç ettiği tablodan tespit edilebilmektedir. Elimizde bulunan veriler doğrultusunda yabancı hane halkının yüzde 13,4'ü Mut kaza merkezine ihtiyaten¹⁹¹ (geçici) yerleşmiştir. Hane halkının 16,6'sı iş nedeniyle Mut kaza merkezine göç etmiştir. Örneğin, iş nedeniyle Mut'a gelen 1268 (M.1852) Kayseri'nin Kıroğlu Mahallesi'nde doğan, uzun boylu, mavi gözlü, buğday tenli ve fiziksel hiçbir eksikliği bulunmayan Rum Milleti'nden Esiroğlu Lazari, 1321 yılında (M.1905) 53 yaşındayken biraderi Yorgi ile birlikte Mut'un Kale Mahallesi Yabancı Eras Defteri'ne yazılmıştır. Esiroğlu Lazari ve kardeşinin bu dönemde yaşadığı birim, dükkan olarak kaydedilmiştir. Lazari ve Yorgi'nin mesleği tüccarlık olduğu için Kayseri'den Mut kaza merkezine yerleşme nedenleri ticarettir.¹⁹²

Tablodan da anlaşılacağı üzere nüfusun geriye kalan yüzde 62,8'nin gelme nedeni kaydedilmemiştir. Katipler tarafından kayıtları tutulmuş olan defterlerde sadece hane reisinin göç nedeni yazılmış, hane reisi beraberinde gelen karısının, çocuklarının ve ailenin diğer üyelerinin göç nedeni yazılmamıştır. Ancak biz hane reisi ile birlikte ailenin diğer fertlerinin de Mut kaza merkezine göç etmiş olabileceği varsayımından hareketle defterlerde göç nedeniyle ilgili herhangi bir bilgi yazılmamış kişilerin 42'sinin hane

¹⁹¹ İlerisini düşünmek suretiyle, ihtiyat olarak, Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 421.

¹⁹² YED, 14.

reisinin işi için göç etmiş olabileceği sonucuna ulaşabiliriz. Aynı şekilde, hane halkı nüfusundan 34 kişinin ihtiyaten hane reisi ile birlikte göç etmiş olabileceği ve geriye kalan 12 kişinin ise hane reisi ile birlikte ihraç edilmiş olabileceği sonucunu çıkartabiliriz.

Mut kaza merkezine gelen yabancı hane halkının Osmanlı Devleti'nin hangi idari biriminden göç ettiğini gösteren oranlar tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 23. Yabancıların idari olarak göç ettiği birim (%)

İdari Birim	Sayı	Yüzde
Mut	2	0,8
Köy	3	1,2
Kaza/Kasaba	223	88,1
Şehir	25	9,9
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı nüfusun yüzde 88,8'i Osmanlı Devleti'nin idari birimi olan kasabadan göç etmiştir. Hane halkının yüzde 9,9'u şehir merkezinden Mut'a göç etmiştir. Nüfusun geriye kalan yüzde 1,2'si köyden kaza merkezine göç etmiştir.

Mut kaza merkezinin en fazla hangi ilden göç aldığını gösteren yüzdeler dağılımlar Tablo 24'te verilmiştir.

Tablo 24. Mut kaza merkezine en fazla göç veren şehir (%)

Şehirler	Sayı	Yüzde
Bilgi Yazılmamış	18	7,1
Konya	3	1,2
Kayseri	54	21,3
Karaman	68	26,9
Mersin	65	25,7
Mut/Merkez ¹⁹³	8	3,2
Mu/kırsal ¹⁹⁴	1	0,4
Kıbrıs	2	0,8
Niğde	5	2,0

¹⁹³ Mut kaza merkezi 1896-1906 yılları arasında üç mahalleden meydana gelmiştir. Bu Mahalleler Kale, Şih ve Hamidiye'dir. Mut merkezde mahalleler arası göçü belirtmek için yukarıdaki tabloya Mut/merkez bölümü alınmıştır.

¹⁹⁴ Mut'a bağlı karyelerden, merkeze göç etmiş olanları tespit etmek için, Mut/kırsal ifadesi yazılmıştır.

Adana	19	7,5
Mamurat-ül aziz	1	0,4
Antalya	5	2,0
Sivas	2	0,8
Sisam	1	0,4
Kırşehir	1	0,4
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezine göç veren şehirlerden Karaman yüzde 26,9 ile ilk sırayı almıştır. Karaman'dan sonra Mersin'den, Mut kaza merkezine gelen yabancı hane halkının yüzdeler oranı 25,7, Kayseri'den göç edip Mut kaza merkezine yerleşen kişilerin oranı ise yüzde 21,3'tür.

Tablodaki veriler dikkatle incelendiğinde Mut merkeze gelen yabancı hane halkının yarısından fazlasının Karaman ve Mersin'den göç edip, Mut merkeze yerleştiği sonucu çıkartılabilmektedir.

Tabloda yer aldığı gibi Mut kaza merkezine göç veren şehirlerden bir tanesi Mersin'dir. Mersin denildiği zaman yalnız Mersin merkezden göçle Mut'a yerleşenler değil, aynı zamanda Gülnar, Silifke ve Anamur gibi ilçelerden Mut merkeze yerleşenler de anlaşılmalıdır. Mut kazasının içinde yaşanan sosyal mobilizasyonun yüzdeler oranı 4'tür. Nüfus defterlerinde özellikle Şıh ve Hamidiye Mahallelerinden Kale Mahallesi'ne yerleşenler olmuştur. Nüfus defterleri kayıtlarını incelerken Sisam'dan 1905 yılında gelen bir kaptanın verileri dikkatimizi çekmiştir. Mut Kale Mahallesi'ne yerleşen, 1245 (M. 1829) doğumlu Dimitri ve Marta oğlu Girdan (?) kısa boylu, ela gözlü, buğday tenli ve fiziksel özelliği eksiksiz olan bir kişidir. Girdan'ın mesleği hanesinde "kapudan" yazılmıştır. Mut'un Kale Mahallesi'nde yazılmış olan Girdan'ın(?) göç nedeni hakkında "mülahazat"¹⁹⁵ kısmı, sayımı yapan katip tarafından boş bırakılmıştır. Sisam adasından

¹⁹⁵ Nüfus defterlerinde "mülahazat" başlığı altında, sayımı yapılan kişi hakkında bilgi yazılan bölümdür.

gelip, Mut kazası gibi iç kesimlerde yer alan bir bölgeye bu kişinin hangi amaçla geldiği tartışmalı bir konudur.

YED’yi incelerken 1906 yılında Mut kazasında sayımı yapılan Bayram Ağa adlı bir başka göçmen de dikkatimizi çekmiştir. 1269 (M. 1853) Girit’in Kandiye kasabası doğumlu olan Bayram Ağa, Kale Mahallesi’nde kaydı tutulurken 52 yaşındadır. Türkçe, Arapça okuma-yazma bilen Bayram Ağa’nın mesleği hanesinde “Aşçı” yazılmıştır. İbrahim Ağa, uzunca boylu, mavi gözlü, sarı tenli ve yüzünde çiçek bozuğu olan bir kişi olarak fiziksel özellikleri kaydedilmiştir. Nüfus defterlerinde tutulan “mülahazat” kısmında “merkum misafir muhacirinden ise de altısına mukkadem Silifke’ye hicretle iskan edildiğinden ve esna-yı tahrirde burada bulunduğundan yabancı defterine dahil edilmiştir”¹⁹⁶ şeklinde kaydı yer almaktadır.

Mut kaza merkezine yerleşen yabancı kişilerin doğum yerini gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 25. Yabancıların doğum yeri oranları (%)

Doğum Yeri	Sayı	Yüzde
Kırsal	1	0,4
Kasaba	226	89,3
Şehir	26	10,3
Toplam	253	100,0

Kaynak: YED

Mut kaza merkezine dışardan gelip yerleşen hane halkının yüzde 89,3’ü Silifke, Ermenak, Anamur, Gülnar gibi kasabada dünyaya gelmiştir. Nüfusun yüzde 10,3’ü Konya, Mersin, Kayseri gibi şehir merkezinde dünyaya gelmiştir. 1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezine yerleşmiş olan yabancı hane halkının tamamına yakını (yüzde 89,3) kasabada dünyaya gelmiştir.

¹⁹⁶ YED, s.s. 15-16.

II. 2. 1896-1906 Yılları Arasında Mut'un Karyelerinin Nüfus Yapısı ve Özellikleri

Mut kaza merkezine bağlı köylerin nüfus bilgilerinin kaydedildiği YED, YMD, Nakil ve Vukuat defterleri bu bölümde ağırlıklı olarak kullanılmıştır. 1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezine bağlı köylerde yaşayan hane halkının demografik özelliklerini tespit edebilmek amacıyla, 283 hane üzerinde çalışılmıştır. 283 hanede toplam 1184 kişi kaydedilmiştir. Karyelerde de bir hanede yaşayan ortalama kişi sayısı, 4,78 olarak tespit edilmiştir. Fakat bazı hanelerde bu kişi sayısı 8-11 arasında değişmektedir. Örneğin, Perakende karyesinin 17 numaralı hanesinde toplam 9 kişi yaşamıştır. Hanenin reisi, Şeyh Ahmet Hoca'dır. 1250 (M.1834) yılı Perakende doğumlu olan Şeyh Ahmet Hoca kısa boylu, ela gözlü ve belden aşağısı sakat olarak deftere kaydedilmiştir. Şeyh Ahmet Hoca'nın mesleği hanesi boş bırakılmıştır. Şeyh Ahmet Hoca'nın iki tane zevcesi, rençberlik mesleği ile uğraşan 3 mahdumu ve bir mahdumunun zevcesi ile Şeyh Ahmet Hoca'nın iki tane kerimesi 17 numaralı hanede kayıtlıdır.¹⁹⁷

Nüfus defterlerinden çıkardığımız veriler doğrultusunda Mut köylerinde yaşayan hane halkının yaş dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 26. Mut köylerinde yaşayan hane halkını yaş dağılımı (%)

Yaş Aralığı	Sayı	Yüzde
1-10	313	26,4
11-21	292	24,7
22-30	176	14,9
31-45	228	19,3
46-60	109	9,2
61+	66	5,6
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

¹⁹⁷ Yerli Müştevitia Defteri, s.s. 275-276.

Mut kazasının köylerinde yaşayan hane halkının yüzde 26,4'nü çocuk nüfusu oluşturmaktadır. Tablodaki veriler ışığında Mut'un kırsal kesimlerinde sayım defterlerine kaydedilmiş olan çocuk nüfus oranı ile Mut kaza merkezinde yaşayan çocuk nüfus oranı karşılaştırıldığında her iki bölgenin yüzdeler oranları yaklaşık olarak aynıdır. Mut kaza merkezi çocuk nüfus oranı yüzde 26,1'dir. Mut kırsal kesiminde ise hane halkının yüzde 24,7'si 11-21 yaş grubunda yer almıştır. Nüfusun orta yaş sayılacak kesiminin oranı 19,3'tür. Hane halkının 46-61 yaş gurubunu oluşturan kişilerin yüzdeler oranı 14,8'dir. Tabloya göre, Mut kaza merkezine bağlı karyelerde yaşayan çocuk ve yaşlıların yükünü taşıyan nüfusun bağımlılık oranı yüzde 34,2'dir.¹⁹⁸

1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde ortalama yaşam süresi en fazla 61-65 yaş aralığındadır. Mut kaza merkezi ve karyelerde kaydı tutulmuş olan genç nüfusun yaş ortalamaları hemen hemen aynıdır. Örneğin, Palantepe karyesinde oturan Gülnarlı rençber (çiftçi) Durmuş Ali ve Şerife'nin mahdumu (oğlu) olan Ali 1317 (M.1901) yılında Palantepe'de doğmuştur. Sayım yapılırken Ali henüz 3 yaşındadır. Mut kaza merkezi ve karyelerde, nüfus memurları tarafından yapılan sayımlarda hanelerde kaydedilen çocukların çoğunun yaş dağılımı 1-10'dur.

Mut'un karyelerinde yaşayan hane halkının cinsiyetlere göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 27. Mut kaza merkezine bağlı karyelerin 1896-1906 yılları arasında yaşayan hane halkının cinsiyet dağılımı (%)

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kadın	560	47,3
Erkek	624	52,7
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

¹⁹⁸ Bağımlılık oranı hesaplanması için bkz. Adıyeke, a.g.e., s.s. 125-127.

Tablodan da görülebileceği gibi Mut'un karyelerinde yaşayan hane halkının yüzde 52,7'sini erkek nüfusu, geriye kalan kesimi ise kadınlar oluşturmaktadır. Kadınlar nüfus dağılımının yüzde 47,3'nü meydana getirmiştir. Mut kaza merkezinde ve karyelerde 1896-1906 yılları arasında kadın ve erkek nüfusun dağılım yüzdesi hemen hemen aynıdır. Bu sayı da hemen hemen dengeli bir nüfus dağılımına işaret etmektedir.

Köylerde sayım sırasında tutulmuş olan kayıtlarda, aynı hanenin içinde iki ailenin de yaşadığı tespit edilebilmektedir. Örneğin, 1904-5 yılları arasında Mut'un Çatakbağ karyesinde çobanlık yapan Çerçioğlu Mehmet'in hanesinde kendisiyle beraber, zevcesi Fatma, mahdumları rençberlik yapan Abdülkadir ve Durmuş Ali, Mehmet'in oğlu olan Abdülkadir'in zevcesi Fatma ile kayınvalidesi Hadice aynı hanede yaşamaktadır. Bu durum bize XIX. yüzyıl başlarında Mut köylerinde büyük aile tipinin var olduğunu da göstermektedir. Karyelerde oturan hane halkının medeni durumu Tablo 28'de verilmiştir.

Tablo 28. 1896-1906 yılları arasında Mut'un karyelerinin medeni durumu (%)

Medeni Durum	Sayı	Yüzde
Evli	585	49,4
Bekar	539	45,5
Dul	60	5,1
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

Tabloya göre Mut'un karyelerinde yaşayan hane halkının yüzde 49,4'ü bekadır. Bekar nüfus oranının yüksek olmasının nedeni her hanede bulunan çocuk sayısının fazla olmasından kaynaklanmıştır. Nüfus defterleri incelendiğinde her hanede yaş dağılımı 1-10 olan bir veya iki çocuğun, nüfus defterlerine kaydedilmiş olduğu görülmüştür.¹⁹⁹ Karyelerde yaşayan hane halkının yüzde 45,5'i ise evlidir. Tablodan da anlaşılacağı üzere

¹⁹⁹ Çalışmamızın konusu olan bütün nüfus defterlerinde aynı bilgilere rastlamak mümkün olmuştur.

nüfusun geriye kalan yüzde 5,1'lik kesimi duldur.²⁰⁰. 1896-1906 yılları arasında kullanılan nüfus defterlerinde, kişinin medeni durumu ile ilgili bilgileri yazılı olmasına rağmen, bu tarihler arasında kişilerin boşanmış olabileceğine dair herhangi bir bilgi yazılmamıştır. Bundan dolayı 1896-1906 yılları arasında Mut'a bağlı karyelerde boşanma oranının çok düşük olmuş olduğu söylenebilir.

Nüfus defterlerine kaydedilmiş olan kişilerin fiziksel özelliklerini gösteren yüzdeler oranlarını dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 29. Mut kaza merkezine bağlı karyelerde yaşayan hane halkının fiziksel özelliklerinden "Boy"(%)

Boy Özelliği	Sayı	Yüzde
Kadın ve Çocuklar	809	68,3
Kısa	45	3,8
Orta	281	23,7
Uzun	49	4,1
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

Mut kaza merkezine bağlı karyelerde yaşayan hane halkının yüzde 23,7'si orta boylu, nüfusun geriye kalan yüzde 4,1'i uzun boyludur. Hane halkının yüzde 3,8'i ise kısa boyludur. Nüfus memurları tarafından sayımları yapılan erkek hane halkının yarısından fazlası orta ve uzun boyludur.

Tablodan da görülebileceği gibi nüfusun yüzde 70'e yakınının fiziksel özelliği kaydedilmemiştir. Fiziksel özellikleri kaydedilmeyenler arasında kadınlar ve 1-10 yaş aralığında bulunan çocuklar yer almıştır. Karyelerde oturan hane halkının göz rengi oranlarının dağılımı, defterlerden çıkartılan veriler doğrultusunda aşağıdaki tabloda verilmiştir.

²⁰⁰ Hane halkının eşleri vefat etmiş olmasından dolayı, medeni durumları dul olarak kaydedilmiştir. Mut'a bağlı karyelerde, sayım sırasında kaydı tutulmuş olan bütün haneler dikkatlice incelenmiş, fakat eşlerin dul kalma nedenleri hakkında, ölümden başka bir kayda rastlanamamıştır.

Tablo 30. Hane halkının fiziksel özelliklerinden “göz rengi” oranlarının dağılımı (%)

Göz rengi	Sayı	Yüzde
Kadın ve Çocuklar	663	56,0
Ela	459	38,8
Mavi	60	5,1
Siyah	2	0,2
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

Sayım sırasında katipler tarafından tutulmuş olan kayıtların incelenmesi sonucunda Mut kaza merkezine bağlı karyelerde yaşayan hane halkının yüzde 38,8'nin göz rengi oranının ela olduğu saptanmıştır. 1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde yaşayan hane halkının da göz rengi dağılımında “ela” rengi ilk sırayı almıştır. Hane halkının yüzde 5,1'nin göz rengi mavidir. Tablodaki veriler incelendiğinde Mut'un karyelerinde oturan hane halkının yüzde 56,0'nın göz rengi kaydedilmemiştir.

Nüfus katipleri tarafından sayımı yapılmış olan nüfusun ten rengi oranı aşağıda gösterildiği gibidir.

Tablo 31. Hane halkının fiziksel özelliklerinden “ten rengi” oranlarının dağılımı (%)

Ten Rengi	Sayı	Yüzde
Kadın ve Çocuklar	665	56,2
Esmer	128	10,8
Buğday	373	31,5
Sarı	1	0,1
Diğerleri	17	1,4
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

Karyelerde oturan hane halkının yüzde 31,5'i buğday tenlidir. Mut'un kırsal bölgelerinde yaşayan hane halkının yüzde 10,8'i esmer tenlidir. Kadınların ve çocukların ten rengi yazılmamış, ten rengi oranı yazılmamış olan grubun oranı yüzde 56,2'dir.

Mut kaza merkezine bağlı köylerde yaşayan hane halkının bedensel özellikleri ile ilgili veriler incelendiğinde aşağıdaki tablo oranlarına ulaşılmıştır.

Tablo 32. Hane halkının fiziksel görünümü oranı (%)

Fiziki görünüm	Sayı	Yüzde
Kadın ve çocuklar	672	56,8
Tam	477	40,3
Eksik	35	3,0
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

Tablodaki veriler ışığında Mut köylerinde yaşayan hane halkının yüzde 40,3'ünün herhangi bir bedensel engeli olmadığı anlaşılmıştır. Hane halkının yüzde 3,0'ının fiziksel özelliği eksik olarak yazılmıştır. 1896-1906 yılları arasında karyelerde sayımı yapılan hane halkının yüzde 56,8'nin fiziksel özellikleri yazılmamıştır.

Mut köylerinde yaşayan erkek hane nüfusunun mesleklere göre dağılımı Tablo 32'de verilmiştir.

II. 2. 1. Mut Kaza Merkezine Bağlı Karyelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı

1896-1906 yılları arasında Mut'a bağlı karyelerde nüfusun büyük bir bölümü tarım sektöründe çalışmıştır. Aynı tarihlerde Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı hane halkı ağırlıklı olarak, ticaret ve devletin resmi kurumlarında memur olarak çalışmıştır. Mut kasabasına bağlı karyelerde oturan hane halkının tarla tarımıyla uğraşmasında Göksu deltasının da olumlu etkisi vardır. Hane halkının dağlık karyelerde oturan kesimi ise, coğrafi koşulların öngördüğü biçimde hayvancılıkla ilgilenmişlerdir. Bununla beraber karyelerde yaşamış olan kişilerin mesleklere göre yüzdeler oranları aşağıda verilmiştir.

Tablo 33. Hane halkının mesleklere göre dağılımı (%)

Meslekler	Sayı	Yüzde
Kadınlar ve Çocuklar	788	66,6
Mesleği Yok	49	4,1
Rençber	262	22,1
Çoban	17	1,4
Köşker	1	0,1
Yönetici	2	0,2
Öğretmen	1	0,1
Çıkıkçı	8	0,7
Telgraf Çavuşu	1	0,1
Talebe	21	1,8
Mektep Şakirdi	1	0,1
Nalburcu	11	0,9
Orman Süvari Memuru	1	0,1
Tüccar	2	0,2
İmam	1	0,1
Taşçı	2	0,2
Kalaycı	2	0,2
Kalaycı Çırağı	2	0,2
Doğramacı	1	0,1
Değirmenci	4	0,3
Kuyumcu	1	0,1
Hamal	1	0,1
Zahireci	2	0,2
Terzi	1	0,1
Amele	2	0,2
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

1896-1906 yılları arasında Mut'un karyelerinin demografik bilgilerinin kayıtlı olduğu nüfus defterlerinde yer alan bilgilere göre, karyelerde yaşayan hane halkının yüzde 22,1'i rençberlik mesleği ile ilgilendiği tespit edilmiştir. Tablodan da görülebileceği üzere Mut'a bağlı köylerde oturan erkek nüfusun yarısından fazlası tarım ile uğraşmakta idi. Tarım dışı sektörlerin normalin üstünde görülmesinin nedeni, Mut kasabasında görevli bazı kişilerin, kasabaya çok yakın olan köylerde ikamet etmeleri olsa gerek.

1896-1906 yılları arasında da Mut ve Mut'a bağlı karyelerde tarımla uğraşan nüfusun yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Aynı dönemler arasında rençberlik yapan

erkek hane halkının oranı tabloda da görülebileceği gibi nüfusun ağırlıklı bir bölümünü oluşturmuştur. Mut kaza merkezine bağlı karyelerde nüfusun 1,4'ü çobanlık mesleğini yapmıştır. Çalışmamızda kullandığımız nüfus defterlerini incelerken okulda eğitim alan öğrencilerin mesleği hanesine, sayımı yapan nüfus katipleri tarafından “talebe” olarak yazılmıştır. Talebe olarak kaydedilen nüfusun oranı 1,8'dir. Sayımı yapan nüfus memurları tarafından talebe olarak kaydı tutulmuş olan kişilerin, talebelik dışında ilgilendiği herhangi bir meslek ile ilgili bilgi yazılmamıştır.

Karyelerin nüfus verileri kayıtlarını içeren defterleri incelediğimizde kırsal kesimde kuyumculuk yapmış olan bir hane halkı dikkatimizi çekmiştir.

Mut'un Çortak karyesinde kuyumculuk yapan Rum Milleti'nden Aleksî'nin 1905-6 yılları arasında Mut kaza merkezinde değil de Mut kaza merkezi dışında kuyumculuk yapmış olması O'nun Çortak karyesine ticaret için gelmiş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Mut'un Çortak karyesi 1 numaralı hanesinde kayıtlı olan Kuyumcuoğlu Aleksî 1294 (M. 1878) yılında Kayseri'nin Talas Nahiyesi'nin Derviş Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. 1905 yılında 27 yaşında bulunan Kuyumcuoğlu Aleksî, uzun boylu, ela gözlü, buğday tenli ve fiziksel olarak eksikliği bulunmayan bir kişidir.²⁰¹

Karyelerde yaşayan erkek hane halkının askerlik durumları Tablo 34'te verilmiştir.

²⁰¹ YED, s.s. 54-55.

Tablo 34. Hane halkının askerlik durumu (%)

Askerlik Durumu	Sayı	Yüzde
Kadınlar ve Çocuklar	793	67,0
İhraç	69	5,8
Esnad	54	4,6
Mustahfiz	5	0,4
Redif	79	6,7
Bilgi Yazılmamış	183	15,5
Jandarma	1	0,1
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

Mut kaza merkezine bağlı karyelerde oturan erkek hane halkının yüzde 4,6'sı askerlik görevini yerine getirmiştir. Hane halkının yüzde 6,7'si redif olarak kaydedilmiştir. Erkek hane nüfusun önemli bir kesimi ise ihraç olarak kaydedilmiştir. İhraç olarak kaydedilmiş hane halkının yüzdeler dağılımı 5,6'dır.

Sayımı yapılmış olan hane halkının okuma-yazma oranları ile hangi yabancı dili konuşmuş olabileceğini gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 35. Hane halkının okuma-yazma oranı (%)

Okuma-Yazma Durumu	Sayı	Yüzde
Kadın ve Çocuklar	796	67,2
Biliyor	42	3,5
Bilmiyor	344	29,1
Fransızca	1	0,1
Arapça	1	0,1
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

Mut kaza merkezine bağlı köylerde oturan hane halkının yüzde 4,0'ı okuma-yazma bilmektedir. Hane halkından okuma yazma bilenlerin yarısı, sayım yapılırken "talebe" olarak kaydedilen kişilerdir.²⁰²

²⁰² YED, YMD, Nakil Defterleri.

1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde okuma yazma bilenlerin oranı, karyelere göre daha yüksektir. Aynı tarihlerde Mut kaza merkezinde okuma-yazma bilenlerin oranı 11,5'tir.

Nüfus defterleri verilerine göre karyelerde yaşayan hane halkının etnik dağılımı oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 36. Hane halkının dini dağılım oranları (%)

Etnik Durumu	Sayı	Yüzde
İslam	1161	98,1
Rum	16	1,4
Ermeni	5	0,4
Tahtacı	2	0,2
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

Mut'a bağlı karyelerde oturan hane halkının yüzde 98,1'i Müslümanlardan meydana gelmiştir. Rum Milleti'nin yüzdelerik dağılımı ise 1,4'tür. Karyelerde yaşayan Tahtacı taifesi Müslüman olmalarına karşın ayrı bir etnik topluluk olarak kaydedilmiştir.²⁰³

Mut'a bağlı karyelerde yaşayan kişilerin kayıt esnasında nerde ikamet etmiş olduğunu gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 37. Hane halkının yaşadığı mekanın yüzdelerik dağılımı

Nev-i meskun Hane	Sayı	Yüzde
Nev-i meskun Hane	1179	99,6
Dükkan	5	0,4
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

1896-1906 yılları arasında Mut'a bağlı karyelerde oturan hane halkının hemen hepsi hanede ikamet etmiştir. Hanede oturmuş olan bu kişilerin yüzdelerik dağılımı 99,6'dır. 1896-1906 yılları arasında, sayım yapılırken dükkanda bulunmuş olan 5 kişinin,

²⁰³ Daha fazla bilgi için bkz. III. Bölüm.

yaşadıkları birim dükkan olarak kaydedilmiştir. Bu nedenle bu kişilerin ikamet mekanı dükkan olarak görülmektedir.

Mut'a bağlı karyelerde oturmuş olan hane halkının sosyal hareketliliğini gösteren tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 38. Hane halkının karyelere göç nedenleri (%)

Göç Nedeni	Sayı	Yüzde
Kadın ve Çocuklar	977	82,5
İhraç	62	5,2
Bilgi yazılmamış	68	5,7
Mustahfizlik	4	0,3
İş	2	0,2
Nakil	71	6,0
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

Mut kaza merkezine bağlı karyelerde yaşayan hane halkının yüzde 5,2'si ihraç nedeniyle göç etmiştir. Aynı tarihlerde hane halkının yüzde 6,0'ı nakil sebebiyle karyelere yerleşmiştir. Hane halkının geriye kalan yüzde 82,5'nin göç nedeniyle ilgili bir bilgi yazılmamıştır.

Mut'a bağlı karyelerde oturan hane halkının sosyal hareketliliğinin en fazla hangi idari birimden olduğunu gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 39. Hane halkının idari olarak göç ettiği birim (%)

İdari Birim	Sayı	Yüzde
Köy	1102	93,1
Kasaba	68	5,7
Şehir	14	1,2
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

Karyelerde yaşayan hane halkının yüzde 93,1'i Mut kaza merkezine bağlı karyelerden göç etmiştir. 1896-1906 yılları arasında Mut'un karyeleri arasında yoğunluklu

olarak göç hareketlerinin gerçekleştiği tablodan da anlaşılabilir.²⁰⁴ Karyelere yerleşen hane halkının yüzde 5,7'si Mut kazasına yakın olan kasabalardan göç etmişlerdir. Şehirlerden gelip, karyelere yerleşen hane halkının yüzdelik dağılımı 1,2'dir.

1896-1906 yılları arasında karyelerde sayımı yapılan hane halkının, yoğunluklu olarak nerelerden göç etmiş olabileceği aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 40. Karyelere en fazla göç veren şehirler (%)

Şehir	Sayı	Yüzde
Konya	6	0,5
Kayseri	3	0,3
Karaman	53	4,5
Mersin	97	8,2
Mut/merkez ²⁰⁵	13	1,1
Mut/karyeler ²⁰⁶	1003	84,7
Kıbrıs	3	0,3
Antalya	2	0,2
Gümüşhane	2	0,2
Denizli	1	0,1
Kırşehir	1	0,1
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

Mut kaza merkezine bağlı karyelerde yaşayan hane halkı yoğunluklu olarak Mut'un kendi idari sınırları içerisinde kalan karyelerinden göç etmiştir. 1896-1906 dönemleri arasında Mut kaza merkezinden karyelere göç etmiş olanların yüzdelik dağılımı 1,1'dir. Mut'un karyeleri arasındaki sosyal hareketliliğin yüzdelik dağılımı ise 84,7'dir. 1896-1906 yılları arasında karyelere göç veren şehirlerin başında Mersin gelmiştir. Mersin'in Mut dışında kalan kazalarından, Mut karyelerine göç etmiş olanların oranı ise yüzde 8,2'dir.

²⁰⁴ Bir bölgenin nüfus özelliklerini etkileyen ve çeşitlenmesini sağlayan üç faktör vardır; doğum, ölüm ve göç. Daha fazla bilgi için bkz. Behire Balkan, "Available Sources Of Data On Population" *Population in Turkey*, Population Publications Bulletin, Hacettepe University Institute of Population Studies, Ankara 1975. s.s. 1-3.

²⁰⁵ Mut merkezden karyelere olan sosyal hareketliliği göstermek amacıyla bu ifade kullanılmıştır.

²⁰⁶ Mut'un karyeleri arasında yaşanmış olan göç hareketlerini göstermek amacıyla bu ifade konulmuştur.

Mut karyelerine en çok göç vermiş olan Mersin kazaları, Silifke, Gülnar ve Anamur'dur.²⁰⁷ Karaman'dan karyelere göç etmiş olan kişilerin yüzdelik dağılımı ise 4,5'tir. Karaman'ın Ermenak kazası, Mut merkeze ve karyelerine en fazla göç veren yerleşim bölgesi olmuştur. Karaman'ın coğrafik olarak Mut kazasına yakın olması Mut'a en çok göç veren yerleşim bölgesinin Karaman olmasına yol açmıştır.

Mut'un karyelerinde oturan hane halkının doğum yeri oranlarını gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 41. Hane halkının doğum yeri oranları (%)

Doğum Yeri	Sayı	Yüzde
Kırsal	1098	92,7
Kasaba	74	6,3
Şehir	12	1,0
Toplam	1184	100,0

Kaynak: YED, YMD, Nakil Defterleri.

Mut kaza merkezine bağlı köylerde yaşayan hane halkının yüzde 92,7'si karyelerde dünyaya gelmiştir. Hane halkının yüzde 6,3'ü kasabalarda, geriye kalan hane halkının yüzde 1'i şehirde dünyaya gelmiştir.

II. 3. 1896-1906 Yılları Arasında Mut Kazasının Ölüm Oranları

Osmanlı İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü topraklarda XIX. yüzyılda salgın hastalıklar görülmüştür. XIX. yüzyılda sağlık alanındaki gelişmeler ve temizlik koşulları düşünüldüğünde ve ayrıca doktor ile ilaç gereksiniminin yetersiz kalması, salgın hastalıkların yaygın olmasına neden olmuştur.²⁰⁸ Mut kazasının 1896-1906 yılları arasında

²⁰⁷ *Nakil Defterleri*

²⁰⁸ Salgın hastalıklardan Veba için bkz. Daniel Panzac, çev. Serap Yılmaz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba, (1700-1850)* TVYY. ve ayrıca bkz. Orhan Kılıç, *Eskiçağdan Yakınçağ'a Genel Hatlarıyla Dünyada ve Osmanlı Devleti'nde Salgın Hastalıklar*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ 2004.

katipler tarafından kayıtları tutulmuş olan Vukuat defterlerinde, Mut halkının ölüm nedenleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir

Tablo 42. 1896-1906 yılları arasında Mut kazasında ölüm nedenleri (%)

Ölüm Nedeni	Sayı	Yüzde
İstiska	16	10,4
İshalen	39	25,3
Humma	79	51,3
Cinayet	7	4,5
Verem	4	2,6
Silah Altındayken	8	5,2
Palazcık	1	0,6
Toplam	154	100,0

Kaynak: Vukûat Defterleri

Tablodan da görülebileceği gibi Mut kazasında yaşayan kişilerin yüzde 51,3'ü humma²⁰⁹ nedeniyle vefat etmiştir. Nüfusun geriye kalan yüzde 25,3'ü ishalen vefat etmiştir. İstiska²¹⁰ hastalığı yüzünden vefat edenlerin oranı ise yüzde 10,4'tür.

1896-1906 yılları arasında Mut kazasında, nüfus defterlerinde kaydı tutulmuş olan ölüm nedenlerinden bir tanesi cinayettir. Cinayet sonucunda vefat eden nüfusun yüzdeler oranı 4,5'tir. Özellikle Mut'un Kıpti taifesinin yoğun olarak yaşadığı karyelerde cinayet sonucu vefat edenler olmuştur. Örneğin Mut'un Kıpti karyesinde 1315 (M. 1899) yılında Hasan Ferağ ve zevcesi Şerife ile kerimeleri Salur "zati'l cinayetten vefat" etmişlerdir. Nüfus defterlerini incelerken dikkatimizi "silah altındayken" vefat eden erkek nüfus olmuştur. Örneğin Yapıntı karisinde 1313 yılında Ahmet Kahyaoğlu Osman "redifen silah altındayken, çıkan top mermisinden" vefat etmiştir. Silah altında bulunan kişiler muhtemelen talim sırasında dikkatsizlik yüzünden vefat etmişlerdir.²¹¹

²⁰⁹ Sıtma, daha fazla bilgi için bkz., Edit. Hüsrev Hatemi ve Aykut Kazancıgil, *Tıp Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 1996. s. 70.

²¹⁰ Vücudun her hangi bir yerinde su toplanması, siroz. Hatemi ve kazancıgil, a.g.e., s. 71. ve Meydan Larousse, C.6. s. 523.

²¹¹ *Vukûat Defterleri*.

Şüphesiz ki burada kayıtlı olan ölüm sebepleri, kayıt defterlerine işlenmiş olanlardır. Bu süre içinde nüfus defterlerine yazılmayan pek çok doğum olayı olduğu gibi, kayıtlara geçememiş ölümler de gerçekleşmiştir.

III. BÖLÜM: 1896–1906 YILLARI ARASINDA MUT KAZASI’NIN ETNİK VE DİNİ ŞEKİLLENMELERİ

III. 1. Millet Sistemi

“Osmanlı toplumsal mozaïği, çok dinli, çok mezhepli ve kendi içine kapalı cemaatlerden oluşuyordu.” Osmanlı toplumsal mozaïğini oluşturan bu oluşuma millet sistemi denir.²¹²

Millet kavramı, XIX. yüzyıldan önce “...dîn, mezhep; bir dîne ve mezhebe mensup olma”²¹³ anlamında kullanılmıştır. XIX. yüzyılda, günümüzde kullandığımız anlamıyla millet kavramının kullanılmasına karşın, Osmanlı siyasal söyleminde, “kavim, taife” millet kavramı için kullanılmıştır.²¹⁴ Osmanlı Devleti’nde millet kavramı, cemaat anlamında kullanılmıştır.²¹⁵ Osmanlı millet sistemi olarak adlandırılan bu sistem, “Fatih Sultan Mehmet döneminde oluşturulan; toplumsal yapının gayrimüslim kesiminin dinsel ve/veya etnik cemaat örgütlenmeleri şeması üzerine oturtulmasıdır.”²¹⁶ Osmanlı Devleti, geleneksel toplumsal yapıda varolan ayrışmayı bozmadan, cemaatlerle olan ilişkilerini, cemaatlerin kiliseleri aracılığıyla sağlıyordu. Osmanlı Devleti’nin “Toplumsal yapısının cemaat anlayışı doğrultusunda gruplanmasında resmi olarak tanınan dört grup ortaya çıkar: Müslümanlar, Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerdir.” Osmanlı Devleti, bu grupların

²¹²Nuri Adıyeke, “Osmanlı Siyasal Söyleminde Cemaat-Millet ve Anadolu Uygulaması”, *Mersin Üniversitesi I. Ulusal Tarih Kongresi-Tarih ve Milliyetçilik* 30 Nisan- 2 Mayıs 1997, Mersin 1999, s.s. 38-39.

²¹³ A. Nükhet Adıyeke, “Osmanlı Millet Sistemi Uygulamasında Gelenekselciliğin Rolü”, *Düşünen Siyaset, Osmanlı ve İdeoloji*, sayı 7-8, İstanbul 1999, s. 157. ve ayrıca bkz.Nuri Adıyeke, “İslahat Fermanı Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi ve Gayrimüslimlerin Yaşantılarına Dair”, *Osmanlı*, C.4, Edit. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.s. 255-261.

²¹⁴ Nuri Adıyeke, a.g.m., s.s. 38-39.

²¹⁵ A. Nükhet Adıyeke,a.g.m., s.157.

²¹⁶ A. Nükhet Adıyeke,a.g.m., s.158.

kompartmentmanlar arası geçişini engellemiştir.²¹⁷ “Cemaatlerin birbirinden ayrıştırılması ve farklılıklarının vurgulanması sistemin temel mantığını oluşturmaktadır”.²¹⁸ Cemaatlerin her biri kendi içine kapalı birer kompartıman oluşturuyordu. Her millet/cemaat kendi yaşamı ve özel hukuku ile diğerlerinden ayrılıyordu. Her cemaat dinsel kurumları etrafında örgütlenerek bu kurum aracılığı ile devletle bağlarını sağlıyorlardı.²¹⁹

XIX. yüzyılda tüm dünyayı ve Osmanlı İmparatorluğu’nu etkileyen ve çok uluslu imparatorlukların çöküşünü hızlandıran ulusçu düşünceler millet sisteminin sonunu hazırlamıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti’ne karşı bağımsızlığını ilk kazanan Yunanlılar olmuştur.

XIX. yüzyılda özellikle imparatorluğun Balkanlar coğrafyasında yaşayan unsurları (Bulgarlar, Sırp) bağımsız kiliselerini kurmak ve Fener Patrikhanesi’nin yönetiminden kurtulmak için mücadeleler vermiştir. XIX. yüzyılda İmparatorluğun egemenliğinde yaşayan unsurlar özellikle Balkan ulusları bağımsızlıkları için ayaklanmışlardır. Bütün bu gelişmeler neticesinde “Osmanlı Devleti’nin gelenekselci yönünün ön plana çıktığı millet sistemi uygulaması XIX. yüzyılda Islahat Fermanı’nın ilanına kadar sürmüştür”.²²⁰

İncelediğimiz dönemde Mut kazasında Müslümanlar, Rumlar, Ermeniler yaşamakta idi. Yahudi nüfus kapsamında sadece bir kişinin kaydı defterlerde karşımıza çıktı. Bu nedenle Mut kazasındaki cemaatler ele alınırken Yahudi cemaati ayrıca değerlendirilmedi.

1870 yılında Mut kazasının toplam 63 köyü ile 1.473 hanesi vardır. Bu hanelerde toplam 7. 500 kişi yaşamıştır. 1870 yılında Mut kazasında gayrimüslim nüfus ile ilgili bilgi

²¹⁷ A. Nühket ve Nuri Adıyeke, “Girit’te Millet Sisteminin Örnekleri, Kapıda İşaret Hamamda Çıngırak”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 136, İstanbul, Nisan 2005, s.s. 92-93.

²¹⁸ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz., A. Nühket ve Nuri Adıyeke, *Girit’te Millet Sisteminin Örnekleri...* s.s. 92-97. ve A. Nühket Adıyeke, “Osmanlı Millet Sistemi Uygulamasında... s.s. 157-163.

²¹⁹ A. Nühket Adıyeke, “Osmanlı Millet Sistemi Uygulamasında... s. 159.

²²⁰ A. Nühket Adıyeke, “Osmanlı Millet Sistemi Uygulamasında... s. 158.

yazılmamıştır. Müslüman nüfus toplam 7.500 kişiden meydana gelmiştir.²²¹ 1877 yılında Mut kazası nüfusunda, 1870 yılına göre bir azalma görülmüştür. 1877 yılında Mut kazasının toplam nüfusu 6.594 kişidir. Bu kişilerden 4'ü Rum Milleti'nden geriye kalan nüfus ise Müslümanlardan meydana gelmiştir.²²² 1891 yılında Mut kazasının nüfusunda 1877 yılına göre önemli bir artış göstermiştir. 1891 yılında Mut kazasının toplam nüfusu 12. 003'tür. Bu nüfustan 11.972 kişi Müslüman'dır.²²³ 1891 yılında nüfus oranında önemli bir artışın görülmesinin sebebi, artık kadınların da nüfus sayımlarında sayılmalarıdır. 1892 yılında Mut kaza nüfusu toplam 12.53 ve bu nüfustan 12.512'si Müslüman'dır.²²⁴ Mut kazasının 1894 yılındaki nüfusu salnâmelere göre toplam 13.199 ve bu kişilerden Müslümanların sayısı ise 13.168'dir.²²⁵ 1898 yılı Adana Vilayet-i Salnâmesi'ne göre Mut kazasının nüfusu dört yıl içinde bir düşüş yaşamıştır. kazanın 1894 yılındaki toplam nüfusu 13.199 iken bu sayı 1898'de 12.659'a düşmüştür. Müslüman nüfus ise 12.647 kişidir.²²⁶ 1901 yılında Mut kazasının nüfus oranlarında hiçbir değişiklik yaşanmamıştır. 1898 yılında yayınlanmış olan Adana Vilayeti Salnâmeleri'nde nüfus ile ilgili yer almış bilgiler 1901 yılında tekrarlanmıştır.

Çalışmamızda kullandığımız YED, YMD, Nakil ve Vukuat Defterlerinde kayıtlı olan nüfus sayısı tablo 43'te gösterilmiştir.

²²¹ *Adana Vilayet-i Salnâmesi, sene 1287, s.s. 112-113. ve bkz. Yaz. haz. Orta Doğu Toplumsal Araştırmalar Ltd. Tarihten Güncele Mersin, Mersin Belediyesi, Mersin 1992, s.s. 19-23.*

²²² *Adana Vilayet-i Salnâmesi, sene 1294.ek 1*

²²³ *Adana Vilayet-i Salnâmesi, sene 1308, s. 112. Şemsettin Sami'nin eserinde Mut kazasının aynı dönemdeki nüfusu 15. 368 kişi olarak verilmiştir. Sami,a.g.e.,s.4485.*

²²⁴ *Adana Vilayet-i Salnâmesi, sene 1309, s. 54, 119.*

²²⁵ *Adana Vilayet-i Salnâmesi, sene 1312, s. 67.*

²²⁶ *Adana Vilayet-i Salnâmesi, sene 1316, s. 224-225.*

Tablo 43. 1891-1913 yılları arasında Mut Kazası Nüfusu

Yıllar	1891	1892	1894	1898	1901	1896-1906 ²²⁷	1913
Hane Sayısı	-	-	-	2.860	2.860	1.824	3.103
Müslüman Nüfus	11.972	12.512	13.168	12.647	12.647	3.747	15.142
Rum Nüfus	-	31	31	12	12	222	-
Ermeni Nüfus						39	
Yahudi Nüfus						1	
Toplam Nüfus	12.003	12.543	13.199	12.659	12.659	4.109	15.142

Kaynak: Adana Vilayeti Salnâmeleri(1287, 1294, 1308, 1309, 1312, 1316, 1319) ve BOA, DH.I.UM.nr. E-3/65, ek 4.

Bu tabloda dikkat çeken bir konu da şudur: Salnamelere ait nüfus kayıtlarında onlu sayılarla gösterilen Rum nüfus incelediğimiz nüfus defterlerinde 222 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayıyı, total değerlerle orantıarsak, incelediğimiz defterler, Mut kazasındaki Rum nüfus oranının devletın resmi salnamelerinde belirttiği sayılardan çok fazla olduğunu bize söylemektedir. Ayrıca salnamelerde varlığının belirtilmediği Ermenilerin de bu defterlerde mevcut olması kayda değer bir özelliktir. Mut kazasında yaşayan dini topluluklar ele alınırken Tahtacılar ve Kıptiler de ayrı bir grup olarak değerlendirilmiştir. Elimizdeki nüfus defterlerinde bu iki grubun özellikle belirlenmiş olması bizim de bu iki cemaati ayrıca tanımlamamıza yol açmıştır.

III. 1. 1. Müslümanlar

Osmanlı merkezi otoritesinin asli unsuru olan Müslümanlar, "... tek millet olarak tanımlanmış ve Müslüman cemaat örgütlenmesi bizzat devlet tarafından oluşturulmuştur. Müslüman milletin cemaat örgütlenmesinin en tepesindeki kurum padişaktır."²²⁸

²²⁷.YED, YMD, Nakil ve Vukuat D.

²²⁸ A. Nühket Adıyeke, "Osmanlı Millet Sistemi Uygulamasında... s.s. 158-159.

Resmi Osmanlı nüfus kayıtlarında Müslümanlar “etnisite ya da dil aidiyetine” göre ayrıştırılmamışlardır.²²⁹ Osmanlı nüfus sicili görevlilerinin gözünde yalnız Müslümanlar vardı. Türkler ya da Araplar yoktu.”²³⁰ Çalışmamızda kullandığımız nüfus defterlerinde yer alan “milleti” başlığı altında sayımı yapan nüfus katibi tarafından, sayımı yapılan kişilerin mensup olduğu dini kimlik yazılmıştır. Örneğin defterlerde bir hanede Rum Milleti’nden bir kişinin kaydı tutulmuşsa, bu kişinin “milleti” başlığı altında Rum Milleti’ne mensup olduğu yazılmıştır. Sayımı yapan nüfus katibi tarafından Müslüman bir hane halkının kaydı tutulmuşsa, kişinin “milleti” başlığı altında etnik kimliğiyle ilgili bilgi yazılmamıştır. Sadece “İslam” Milleti’ne mensup olduğu yazılmış ve kişinin Türk mü ya da Arap mı olduğuna dair herhangi bir bilgi yazılmamıştır.²³¹

Mut kazasının XIX. yüzyıldaki nüfusu ile ilgili ayrıntılı bilgi veren kaynakların arasında salnameler yer almaktadır. Mut kazasının nüfus bilgilerinin kayıtlı olduğu 1869 yılı Konya Vilayet-i Salnamesi’ne göre Mut toplam 68 mahalle ve köy ile 6.998 erkek nüfustan meydana gelmiştir.²³² Sami’ye göre, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Mut kazası toplam 74 köye sahip ve “ahalisi kamilen Müslim olmak üzere 15.368” kişiden meydana gelmiştir.²³³

1896-1906 yılları arasında Osmanlı Devleti’nin İçel Sancağı’na bağlı Mut kazasında nüfusun büyük bir kesimi Müslümanlardan meydana gelmiştir. Aynı tarihlerde Mut kaza merkezi ve Mut kaza merkezine bağlı olan karyelerin verilerinin kayıtlı olduğu nüfus defterlerinde yaptığımız çalışma kapsamında toplam 3.747 Müslüman nüfusun kaydını tespit ettik. Aynı tarihlerde Mut kaza merkezinde yer alan Kale, Şih ve Hamidiye

²²⁹ H. Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu...* s. 96.

²³⁰ Justin McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, Çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1998. s. 6.

²³¹ Çalışmamızda kullandığımız YED, YMD, Nakil ve Vukûat Defterlerinin hepsinde aynı özellik görülmüştür.

²³² Konya Vilayet-i Salnâmesi, sene 1286’dan aktaran Köse ve Atlay a.g.e., s. 372.

²³³ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, s. 4485.

Mahallelerinde toplam hane sayısı 307 ve bu hanede toplam 1145 kişi, bu kişilerden ise 75 kişi gayrimüslim geriye kalanlar Müslüman nüfusu oluşturmuştur.²³⁴ Mut kaza merkezinde yaşayan Müslüman nüfusun büyük bir kesimi Şih ve Hamidiye Mahallelerinde yaşamaktaydı. Kale Mahallesi'nde ise özellikle gayrimüslim nüfus yaşamaktaydı. 1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezi ve merkeze bağlı karyelerde 3.747 Müslüman nüfus yaşamıştır. Müslüman nüfusun bu miktarı katip tarafından sayımı yapılan kişilerin demografik verilerinin yer almış olduğu nüfus defterlerinden tespit edilmiştir.²³⁵

III. 1. 2. Rum Milleti

Rum Milleti, 1821 yılına kadar Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahipti. 1840 yılına kadar Osmanlı Devleti, idaresinde yer alan bütün Hıristiyan Ortodoksları Rum Milleti olarak görmüştür. XIX. yüzyılda Ortodoks olan Bulgar ve Sırlar'ın Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrılıp bağımsız kiliselerini kurmasıyla bu durum değişti.²³⁶

Osmanlı idaresi altında bulunan Rum nüfusu, “Ege Denizi, Akdeniz, Marmara ve Karadeniz kıyılarındaki bölgelerde yoğunlaşmıştı.”²³⁷

Mut kazasının bağlı olduğu İçel Sancağı'nın 1891 yılında toplam nüfusu 21. 576 ve bu nüfustan 920'si Rum idi. 1891 yılında Mut kazasında ise toplam 31 Rum nüfus yaşamıştır.²³⁸ 1892 yılında ise toplam Rum nüfus 31 kişidir. 1891 ile 1894 yılları arasında

²³⁴ Nüfus ile ilgili bu veriler çalışmamızda kullandığımız YED, YMD'den alınmıştır.

²³⁵ Yukarıda da vurgulandığı gibi çalışmamızda kullandığımız nüfus defterleri, eksiktir. Bu nedenle Mut kazasının toplam nüfusu hakkında kesin bir sayı söylemek mümkün olmamıştır.

²³⁶ İlber Ortaylı, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, İletişim Yay., İstanbul 1985, s.s. 996-999.

²³⁷ McCarthy, a.g.e.,s. 90. ve ayrıca bkz. Gerasimos Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, Çev. Devrim Evcı, Ayraç Yay. Ankara 1997, s.s.13-18.

²³⁸ *Adana Vilayet-i Salnâmesi, sene 1308, 92, 112.*

Mut kazasının Rum nüfusunda artış görülmemiştir.²³⁹ 1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde toplam 222 Rum nüfusunun yaşadığı, nüfus defterlerinden tespit edilmiştir.²⁴⁰

1896-1906 yılları arasında Mut kaza merkezinde yaşayan Rum nüfusun tamamı Kale Mahallesi'nde yaşamaktadır. Kale Mahallesi'nde yaşamış olan Rum nüfusun hane sayısı 30'dur. 30 hanede toplam 60 kişi yaşamıştır. Bu kişilerin yaş dağılımı ise şu şekildedir.

Tablo 44. Rum nüfusun yaş dağılımı (%)

Yaş Aralığı	Sayı	Yüzde
1-10	12	19,7
11-21	12	19,7
21-30	15	24,6
31-45	14	23,0
46-60	3	4,9
61+	5	8,2
Toplam	61	100,0

Kaynak: YED, s.s. 1-30.

Mut kaza merkezinde yaşayan yabancı Rum nüfusunun yüzde 47,6'sı 21-45 yaş aralığında olup, bu nüfustan yüzde 57,4'ü evli, yüzde 41'i bekar nüfustan meydana gelmiştir. Kale Mahallesi'nde yaşayan yabancı Rum nüfusunun yüzde 34,4'ü kadın, 65,6'sı erkek nüfustan meydana gelmiştir. Rum erkek nüfusunun yüzde 41,0'ı orta boylu, 49, 2'si ela gözlü, 47,5'i buğday tenli, yüzde 55,9'unun bedensel olarak herhangi bir eksikliği yoktur. Şüphesiz ki buradan nüfusun yüzde 44'ünde bedensel bir eksiklik vardır sonucu çıkmamaktadır.

Mut kazası nüfus defterlerinden elde ettiğimiz veriler doğrultusunda Rum nüfusunun, 1896-1906 yılları arasında ağırlıklı olarak ticaretle ilgilenmiş olduklarını tespit etmekteyiz. Bu bağlamda yabancı Rum erkek nüfusunun meslek oranlarının dağılımı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

²³⁹ *Adana Vilayet-i Salnâmesi, sene 1309, 119. ve 1312. s. 67.*

²⁴⁰ *YED, YMD, Nakil ve Vukuat Defterleri.*

Tablo 45. Rum nüfusunun meslek dağılımı (%)

Meslekler	Sayı	Yüzde
Mesleği Yok	27	44,3
Bakkal	4	6,6
Dülger	2	3,3
Nalburcu	2	3,3
Kunduracı	1	1,6
Tüccar	18	29,5
Deavi Vekili	1	1,6
Bohçacı	1	1,6
Kapudan	1	1,6
Manifaturacı	1	1,6
Boyacı	2	3,3
Sabuncu	1	1,6
Toplam	61	100,0

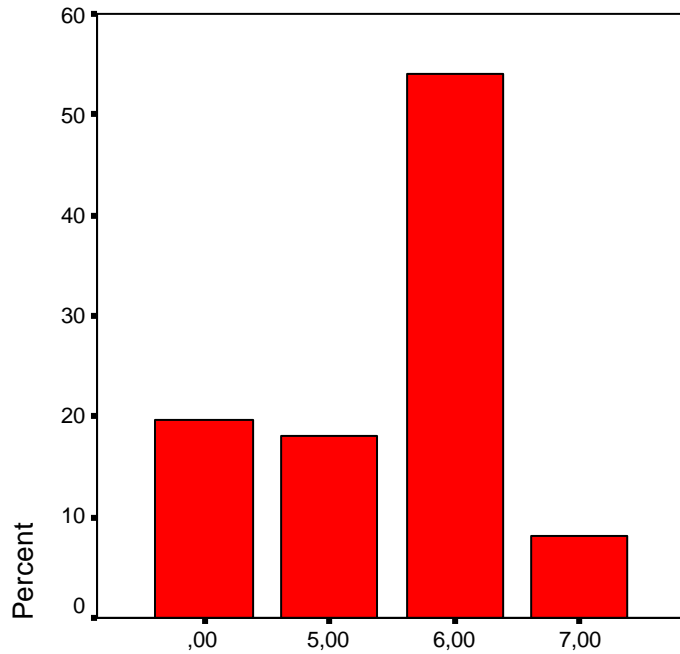
Kaynak: YED, s.s.1-30.

Grafikten de anlaşılacağı üzere, 1896-1906 yılında Rum nüfusunun yüzde 29,5'i tüccarlık mesleği ile ilgilenmiştir. Yukarıdaki grafikte de görüleceği gibi ticaretle uğraşan kişilerin sayısı 18 kişidir. Mut kazasında yaşayan nüfusun büyük bir kesimini oluşturan Müslüman nüfus daha çok rençberlik ve çobanlık mesleği ile ilgilenmişlerdir. Buna karşın Rum nüfusunun yaşadığı bir hanede bazen birden fazla kişinin ticaretle uğraşmış olduğu görülmüştür. Örneğin, 13 numaralı dükkanda katipler tarafından sayımı yapılmış olan Arslan ve Talas'da Aniti'nin oğlu Ak Kürkoğlu Kara Petri'nin bir dükkanı vardır. 1276 (M. 1850) yılında Kayseri'nin Talas Nahiyesi'nin Mülk Mahallesi'nde dünyaya gelen Petri, orta boylu, ela gözlü ve bedensel özrü bulunmayan, evli ve iki çocuk sahibidir. 1905 nüfus sayımında 45 yaşında iken Mut Kale Mahallesi'nde bulunan dükkanında sayımı yapılan Petri'nin, bu dükkanda kendisiyle beraber 1306 (M. 1890) doğumlu olan oğlu Liyondri'de tüccarlık yapmıştır. Sayım yapılırken henüz 15 yaşında bulunan Liyondri baba mesleği olan ticaretle ilgilenmiştir. Kara Petri'nin oğlunun yanı sıra damadı 1297 (M. 1881) Talas Nahiyesi'nin Derviş Mahallesi'nde dünyaya gelen Parli de aynı dükkanda ticaretle uğraşmaktadır. Rum nüfus, ticaretten başka ağırlıklı olarak bakkalcılık yapmıştır.

Bu meslekle ilgilenen nüfusun yüzdelik oranı ise 6,6'dır. Ticaret ve bakkalcılık mesleğinin yanı sıra Rum nüfus içinde dülgercilik, nalburculuk ve boyacılık meslekleri ile de uğraşmışlardır.

Mut kazasında yaşayan yabancı Rum'ların büyük bir bölümü iş nedeniyle gelip Mut kazasına yerleşmişlerdir. Aşağıdaki grafikte Mut kazasına gelen Rumların göç nedenleri aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 1. Rum Nüfusun Göç Nedenleri (%)

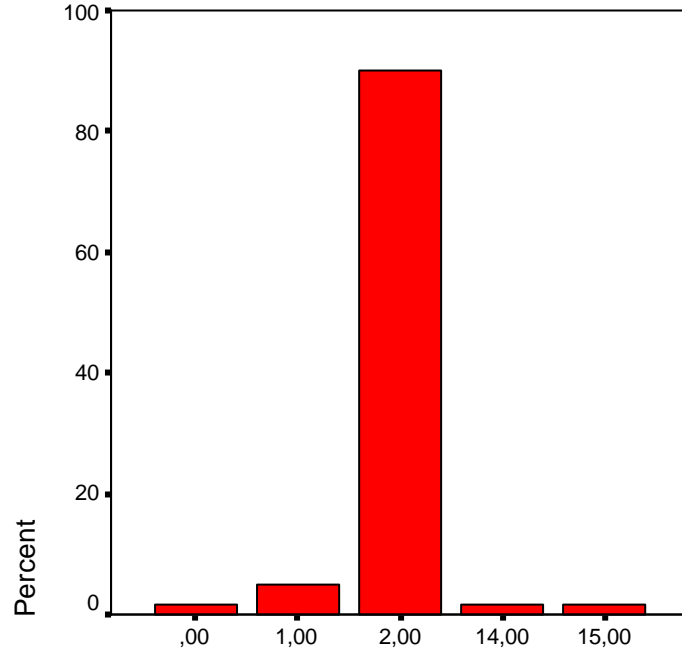


VAR00016

Rum nüfusunun Mut kazasına geliş nedenlerini gösteren yukarıdaki grafikte 6 ile kodlanan değişken ihtiyaten Mut'a göç eden Rum nüfusunun dağılımını göstermiştir. 5 rakamı ile kodlanan değişken Mut kazasına gelip yerleşen Rum nüfusunun iş nedeniyle, 7 rakamıyla kodlanan değişken ise Rum nüfusunun nakil ile Mut kazasına gelmiş olduğunu göstermiştir. Grafikte sıfır ile kodlanan değişken kadınların oranlarını göstermiştir. Kadınların göç nedenleri yazılmadığı için grafikte kadınların oranını sıfır ile gösterdik.

Mut kazasına yerleşmiş Rum nüfusunun ağırlıklı olarak nereden geldiğini gösteren grafik aşağıda verilmiştir.

Grafik 2. Rum nüfusunun geldiği şehir (%)



VAR00018

Sayım sırasında elde edilen veriler doğrultusunda Mut kazasına coğrafik konum olarak sınır komşusu olan Karaman şehrinden hem Müslüman hem de gayrimüslim cemaatin yoğunluklu olarak göç ettiği görülmüştür. Mut kazasına gelen Rum nüfusunun yarısından fazlası Kayseri (değişken 2) şehrinden gelmiştir. Kayseri, Rum nüfusunun yoğun olarak yaşadığı kentlerden bir tanesidir. 1 değişkeniyle kodlanan şehir Konya'dan göç

edenleri göstermektedir. 14 rakamıyla kodlanan değişken Sisam, 15 rakamıyla kodlanan değişken ise Antalya şehrini göstermektedir. Göç bilgileri yazılmayanlar ise sıfır rakamıyla kodlanmıştır. Özellikle Kayseri'nin Talas Nahiyesi'nin Mülk ve Derviş Mahallesinden gelip, Mut kaza merkezi Kale Mahallesi'ne yerleşmişlerdir.

1881-1893 yılında Rum ve Ermeni nüfusunun yaşadığı Kayseri Sancağı'nda gayrimüslimlerin sayısı 60.714 kişi ve bunlardan 24.895'i Rum nüfusundan meydana gelmiştir. Osmanlı idaresi altındaki Kayseri Sancağı Rum nüfusunun yoğun olarak yaşamış olduğu bölgelerden bir tanesidir. Bu da bize Mut kazasına göç etmiş olan Rum nüfusunun ağırlıklı olarak neden Kayseri Sancağı'ndan göç etmiş olabileceğini göstermiştir.²⁴¹

Mut kazasında 1896-1906 yılları arasında Rum cemaati, diğer gayrimüslim cemaatlere göre en geniş topluluğu oluşturmuştur.

III. 1. 3 Ermeni Milleti

Osmanlı Devleti'nde Rum cemaatinden sonra en kalabalık ikinci topluluğu Ermeniler oluşturuyordu. Osmanlı Devleti'nde kabul edilmiş “dört millet (milel-i erbaa)” vardı. Bunlar Müslüman milleti “(Millet-i Hakime)”, Rum milleti, Ermeni milleti “(Millet-i Sadıka)” ve Yahudi milletidir.²⁴²

Çukurova'da Ermeni nüfusu XI. yüzyılda yoğunlaşmıştı. 1021 yılında Van'da Ardzruni Ermeni Prensi Senekerim'in Türk akınlarından korkarak, ülkesini Bizanslılara bırakıp, Sivas'a yerleşmiş ve iç bölgelerde Ermeni nüfusunun artmasına yol açmıştır.. Ermeniler 1196 yılında Kilikya'da bir krallık kurmuştur. Merkezi Sis (Kozan) olan Çukurova Ermeni Krallığı 1375 yılında Türkmenlerin Memluk Devleti'ne destek vermesiyle yıkılmıştır. Bu nedenle XVI. yüzyılda ve daha sonraki dönemlerde Çukurova

²⁴¹ Karpat, a.g.e., s.s. 166-167.

²⁴² Nuri Adıyeke, “Islahat Fermanı Öncesinde...” , s. 255.

bölgesinde Ermeni nüfusunun bulunması yukarıda sözü edilen göç ve yerleşmelerin sonucudur.²⁴³

İçel Sancağı'na bağlı Mut kazasında 1891-1901 yılları arasında Ermeni cemaatinin varlığı görülmemiştir. Adana Vilayeti Salnâmelerinde Mut kazasında Ermeni nüfusun kaydı ile ilgili bir bilgi yazılmamış, fakat Mersin sancağında Ermeni nüfus ile ilgili bilgiler yazılmıştır. 1891 yılında İçel sancağında toplam 183 Ermeni nüfus yaşamaktadır.²⁴⁴ Duyun-u Umumiye yetkilisi Vital Cuinet'e göre, 1890 yılında Mersin Sancağı'nda toplam 300 Ermeni nüfus yaşamaktadır.²⁴⁵ 1892 yılında İçel Sancağı'nda toplam 427 Ermeni nüfus yaşamıştır.²⁴⁶ 1906/7 yılında Mersin Sancağı'nın Ermeni nüfusu, 4.173'tür. Aynı sayımda İçel'in Rum nüfusu, 371'dir.²⁴⁷

1870 yılında Mut ve Karaman'ın bulunduğu yerleşim bölgelerini gezen, E. J. Davis, *Life in Asiatic Turkey (Asya Türkiyesi'nde Hayat)* adlı eserinde Karaman'da 1870'li yıllarda 1000 evin varlığından söz etmiş, 4-5 bin dolaylarında Rum ile Ermeni nüfusu olduğunu ve bunların evlerinin sayısının 100 kadar olduğunu söylemiştir.²⁴⁸

1896-1906 yılları arasında Mut kazasında toplam 39 Ermeni nüfus yaşamıştır. Ermeni nüfus Mut kaza merkezinde özellikle Kale Mahallesi'nde oturmuşlardır. Örneğin, 1322 (M. 1906) nüfus sayımlarında Kale Mahallesi 29 numaralı hanede Agop Hacı Maridiros oturmuştur. 1278 (1862) Karaman doğumlu olan Agop, zevcesi Kiraz, küçük yaşta iki oğlu ve bir kızı vardır. Agop'un oğlu, Mağric 4, Evgani 5 yaşında, kızı ise 2 yaşındadır. Agop'un zevcesi Kiraz ise 1292 (1886) Konya'nın Seydişehir kazasında

²⁴³ Nejat Göyünç, "Osmanlı İmparatorluğu'nda ...", s.s. 233-234.

²⁴⁴ *Adana Vilayeti Salnamesi, sene 1308*, s. 92.

²⁴⁵ Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie Geographie administrative, statistique descriptive et raisonnée de chaque province de l'Asie Mineure C.2 Paris 1892* s.50'den aktaran: İbrahim Bozkurt, a.g.t., s. 53.

²⁴⁶ *Adana Vilayeti Salnamesi, sene 1309*, s. 92.

²⁴⁷ Karpat, a.g.e., s.s. 200-201.

²⁴⁸ E. J. Davis, *Life in Asiatic Turkey, A Journal of Travel*, Londra 1879'dan aktaran: Edit. Metin Sözen, Necdet Sakaoğlu, Şikari, *Karamannâme*, s.s. 57-58.

dünyaya gelmiştir. 1906 yılında sayımı yapılan Agop, 44 yaşında, orta boylu, ela gözlü, buğday tenli ve bedensel olarak herhangi bir eksikliği olmayan bir taş ustasıdır.²⁴⁹

Mut kazasında yaşayan Ermeni nüfus daha çok taşçılık, dişçilik ve doktorluk mesleği ile ilgilenmiştir. Örneğin, 1288 (1872) yılında Adana'nın Kazan Mahallesi'nde dünyaya gelen Ohanni Agopyan Efendi'nin mesleği doktorluktur. Uzun boylu, ela gözlü, buğday tenli ve fiziksel olarak herhangi bir sakatlığı bulunmayan Ohanni Agopyan Efendi'nin Mut kazasına 1907 yılında geliş nedeni "muvakkaten nakl"²⁵⁰ olarak sayımı yapan katip tarafından kaydedilmiştir.²⁵¹

Mut kazasında oturmuş olan Ermeni nüfusunun büyük bir bölümü Karaman ve Kayseri'den göç etmiştir. XIX. yüzyılda özellikle ticaret amacıyla, Kayseri'den gelenler Ermenak'ta bulunan Ermeni evlerinde kalıyorlardı.²⁵²

III. 1. 4. Tahtacılar

"Alevi-Türkmen zümrelerinden birisi olan Tahtacılar, geçimlerini ağaç kesip dilmek, kiriş ve tahta biçmekle sağladıkları için Anadolu'da genellikle ormanlık alanlarda, orman işçiliğinin yapıldığı bölgelerde yaşamlarını sürmüşlerdir."²⁵³

Tahtacılar, "Akdeniz sahilleri boyunca Anadolu'nun batı ve güney kısımlarında dağınık bir surette yerleşmiş" bulunmaktadır.²⁵⁴ Tahtacılar, yoğun olarak "Adana, Afyonkarahisar, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Burdur, Denizli, Gaziantep, Isparta, İzmir, Konya, Manisa, Mersin ve Muğla" illerinde yaşamaktadır.²⁵⁵

²⁴⁹ *Nakil Defteri 1*, s. 15.

²⁵⁰ "Geçici olarak", Devellioğlu, a.g.e., s. 695.

²⁵¹ *Nakil Defterleri*, s.s. 37.

²⁵² Davis, a.g.e. s. 57.

²⁵³ Nilgün Çıblak, *Mersin Tahtacıları, Halk Bilim Araştırmaları*, Ürün Yay. Ankara 2005, s. 30

²⁵⁴ Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 149.

²⁵⁵ Peter Alford Andrews, *Ethnic Groups in Republic of Turkey*, Wiesbaden 1989, s.s. 288-294'ten Aktaran Çıblak, a.g.e., s.30.

Tahtacı adına ilk defa Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılda kaydını tutmuş olduğu Tapu tahrir defterlerinde ve arşiv belgelerinde rastlanmaktadır. Bu belgelerde Tahtacılar için “cemaat-i tahtacıyan” ismi kullanılmıştır.²⁵⁶

Osmanlı Devleti Müslüman cemaatini bir bütün olarak görmüş ve bu nedenle, Arap olsun, Çerkez olsun İslam milletini etnik gruplandırmaya göre değil, İslamiyet'e göre sınıflandırmıştır.²⁵⁷ Osmanlı Devleti, nüfus defterlerinde Müslümanları bir bütün olarak görmesine rağmen Tahtacılar “milleti” başlığı altında, İslam değil sadece “Tahtacıyan”, “tahtacı taifesi” veya “Cemaat-ı Tahtacıyan” ibaresiyle kaydedilmişlerdir.²⁵⁸

Mut kazasında Tahtacıların en yoğun olarak yaşadıkları karyeler, Kumaçukuru, Kelceköy, Göcekler ve Kayabaşı'dır. Nakil ve vukuat defterlerinde karyeler arası sosyal hareketlilik (evlilik, göç) sebebiyle, göç etmiş kişilerin Tahtacı olmuş olduğu yazılmıştır. Çıblak'ın eserinde Mut kazasında Tahtacı Taifesi'nin yaşadığı köyleri: “Kayabaşı, Kelceköy, Kumaçukuru, Yeşilyurt, Göksu Beldesi” olarak sıralamıştır.²⁵⁹

Mut kazasındaki Tahtacıların ağırlıklı olarak yaşamış olduğu köylerden bir tanesi Kumaçukuru'dur. Kumaçukuru, Mut'a 16 km. uzaklıkta ve 250-300 m yükseklikte bulunan bir köydür. Köy, Çıblak'ın verdiği bilgilere göre, 1900'li yıllarda kurulmuştur.²⁶⁰ Çalışmamızda kullandığımız nüfus defterlerinde ise, 1896 yılında köyün kaydı tutulmuştur. 1326 senesi nüfus defterlerinde, Tahtacı Taifesi'nden Mükfar, 1312 (M. 1896) yılında Mut kazasının Kumaçukuru karyesinde dünyaya gelmiş ve aynı köyde evlenerek 2 numaralı haneye yerleşmiştir.²⁶¹ Bu veri doğrultusunda Kumaçuku köyünün 1896 yılında bugünkü yerinde bulunduğunu söyleyebiliriz.

²⁵⁶ Neşet Çağatay, “Tahtacılar”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 11, MEB, İstanbul 1993, s. 669.

²⁵⁷ A. Nühket Adıyeye, “Osmanlı Millet Sistemi Uygulamasında...”, s. 159.

²⁵⁸ Nakil Defteri 1, s. 14.

²⁵⁹ Çıblak, a.g.e., s.s. 15-22.

²⁶⁰ Çıblak, a.g.e., s. 20.

²⁶¹ *Nakil 2 Defterleri*, s. 102.

Tahtacı Taifesi'nin yoğun olarak yaşamış olduğu bir başka karye ise Kelceköy'dür. Mut kaza merkezine 4 km. uzaklıkta bulunan Kelceköy karyesinin kesin olarak hangi tarihler arasında kurulmuş olduğu ile ilgili bir bilgi çalışmamızda kullandığımız nüfus defterlerinde yoktur, fakat 1907 yılında Mut karyeleri bilgilerinin yazıldığı nüfus defterlerinde, Kelçeköy karyesinde 1280 (M.1864) yılında dünyaya gelmiş olan Durmuş ve Emine'nin kerimesi olan Ayşe'nin 1907'de Kelceköy karyesinden, Çukur karyesine evlilik nedeniyle göç etmiş olması ile ilgili nüfus defterlerine yazılmış olan bilgilerinden, bu karyenin 1864 yılında varlığını korumuş olduğu anlaşılmıştır.²⁶²

Çalışmamızda kullandığımız nüfus defterlerinde elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda, Mut kazasına bağlı Göcekler karyesinde de Tahtacıların yaşamış olduğu anlaşılmıştır. Mut kazası nüfus sayımlarında, sayımı yapanlar tarafından tutulmuş olan kayıtlarda, Göcekler karyesinin 1890 yılında kaydına rastlanmıştır. 1306 (M. 1890) yılında Göcekler karyesinde dünyaya gelmiş olan Tahtacı Taifesinden Memiş'in baldızı Sultan'ın 1908 yılında aynı karyeden Abdullah ile evlenmesiyle ilgili nüfus bilgileri doğrultusunda, karyenin 1890 yılında veya bu tarihten önce kurulmuş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

III. 1. 5. Kıptiler

Kıptiler, Mut kazasındaki bir başka etnik gruptur. Osmanlı kaynaklarında kıpti olarak yazılan bu topluluk, çingenelerdir. Bölgede bu gruba abdal da denilmektedir. 1905/6 yılları arasında YED'de kaydı tutulmuş olan 67 Kıpti taifesi vardır. 1896-1906 yılları arasında Mut kazasında toplam 117 Kıpti nüfus kaydedilmiştir. YED'de sayım

²⁶² *Nakil 2. s. 11.*

bilgileri bulunan Kıpti nüfusun tamamı çadırda yaşamıştır. Çadırda yaşayan kişilerin yaş dağılımı şu şekildedir.

Tablo 46. Kıpti nüfusun yaş dağılımı (%)

Yaş Aralığı	Sayı	Yüzde
1-10	26	38,8
11-21	21	31,3
22-30	4	6,0
31-45	9	13,4
46-60	4	6,0
61+	3	4,5
Toplam	67	100,0

Kaynak: YED, s.s.27-32.

Mut kazasına bağlı Fakırca, Kıpti ve Yapıntı karyelerinde yaşayan Kıpti nüfusun yüzde 31,3'nün 11-21 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Karyelerde yaşayan Kıpti nüfusun yaş dağılımı dikkatlice incelendiğinde Kıpti karyelerinde oturan kişilerin, genç nüfusa sahip olduğu anlaşılacaktır. 1-10 yaş aralığında bulunan kişilerin yüzdeler dağılımı 38,8, 31-45 yaş aralığında bulunan kişilerin yüzdeler oranlarının dağılımı ise 13,4'tür.

Nüfus defterleri verilerine göre Mut kazasında Kıpti taifesinden olan 117 kişiden hiçkimse okuma-yazma bilmemektedir. Kıpti'lerin okuma-yazma bilmemelerinin başta gelen nedenleri arasında sürekli olarak bu kişilerin hareket halinde olmalarıdır. Kıptilerin bu özelliğinden dolayı, Osmanlı merkezi yönetimi tarafından "...Şubat 1845 Anadolu ve Rumeli'deki birçok yöneticiye yazılan bir yazıda, Kıpti cemaatlerinin bir yerde durmayıp daima dolaştıkları söylendikten sonra, Kıptilerin buldukları bölgelerde münasip yerlere yerleştirilerek nüfus defterlerine kaydedilmeleri istenmiştir." ²⁶³ XIX. yüzyılda Kıpti nüfus konusunda sadece Mut değil Milas kasabası da benzer sorunlar yaşamıştır.

²⁶³ BOA, Cevdet Dahiliye, no. 3032'den aktaran Adıyeke, a.g.e.,s. 111.

Mut kazasında YED’de toplam 35 kadın ile 32 erkek nüfusun kaydı tutulmuştur. Karyelerde kaydı tutulmuş olan nüfus defterlerinde 30 kadın ile 30 erkek nüfusun olduğu tespit edilmiştir. Mut kazasında yaşayan Kıpti nüfusun tamamı Müslüman’dır.

Kıpti cemaati’nin Mut kazası ve Mut kazasına komşu yerleşim birimlerine olan sosyal hareketliliği çok canlıdır. Kıpti cemaatinin sosyal hareketliliğinin bu canlılığı özellikle, nüfusun doğum yeri dağılımı dikkate alındığında daha da iyi anlaşılabilir olacaktır.

Tablo 47. Kıpti taifesinin sosyal hareketliliği (%)

Göç Edilen Şehir	Sayı	Yüzde
Konya	25	37,3
Karaman	14	20,9
Mut/merkez	3	4,5
Mut/kırsal	18	26,9
Adana	6	9,0
Kastamonu	1	1,5
Toplam	67	100,0

Kaynak: YED, s.s. 27-32.

Mut kazasında nüfus defterlerine kaydedilmiş olan Kıpti cemaatinin yoğunluklu olarak geldiği şehir Konya’dır. Bu şehirden gelenlerin oranı yüzde 37,3’tür. Mut’un karyeleri arasında yaşanan sosyal hareketliliğin yüzdeler oran dağılımı 26,9’dur. Özellikle Fakırca, Yapıntı ve Kıpti karyeleri arasında yaşanan göçler daha ağırlıktadır. Kıpti taifesinin göç ettiği yerleşim birimlerinden Karaman’ın yüzdeler oran dağılımı 20,9’dur.

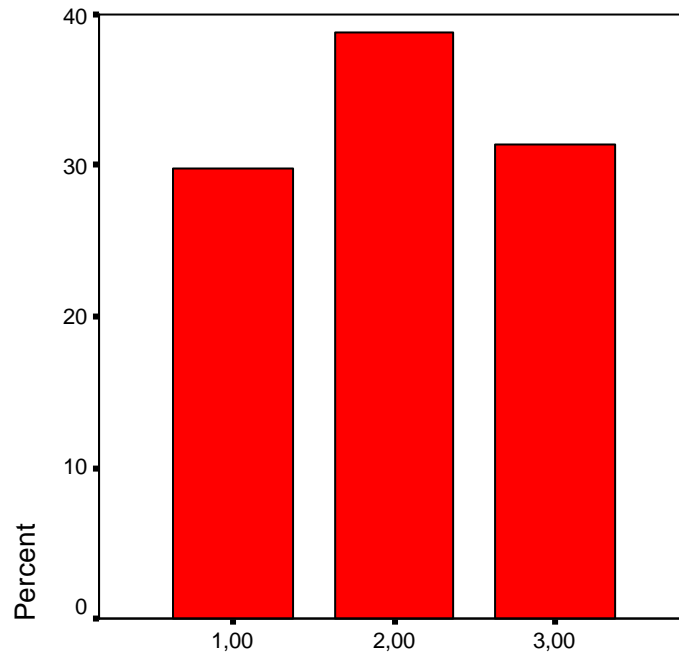
Kıpti taifesinin göç hareketlerini daha iyi anlamak için grafikte de doğum yeri oranlarının dağılımı verilmiştir.

Tablo 48. Kıpti taifesinin doğum yeri

Doğum Yeri	Sayı	Yüzde
Köy (1)	20	29,9
Kaza/Kasaba (2)	26	38,8
Şehir (3)	21	31,3
Toplam	67	100,0

Kaynak: YED, s.s. 27-32.

Grafik 3. Kıpti taifesinin doğum yeri



VAR00019

Nüfus defterleri verilerine göre Kıpti taifesinin yüzde 38,8'i kasabalarda (değişken 2), yüzde 31,3'ü ise Şehirlerde (değişken 3) dünyaya gelmiştir. Karyelerde (değişken 1) doğan nüfusun oranı ise yüzde 29,9'dur.

Mut kazasında yaşayan Çingene nüfusunun mesleklere göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo. 49 Çingene taifesinin meslek dağılımı

Meslekler	Sayı	Yüzde
Bilgi Yazılmamış	48	71,6
Bohçacı	4	6,0
Çoban	1	1,5
Sepetçi	14	20,9
Toplam	67	100,0

Kaynak: YED

Mut kazasında yaşayan nüfusun yüzde 20,9'nun mesleği sepetçiliktir. Büyük olasılıkla köylerde ve Mut merkez kazalarında dolaşarak bu mesleği yapmışlardır. Çingene nüfusu, yaşadığı birim olan çadırdan da anlaşılacağı üzere göçebe bir hayat tarzı sürdürmüşlerdir. Aynı şekilde göçebe hayat tarzına uygun olarak bohçacılık mesleğini de yapmışlardır. Yerleşik hayat koşullarını yaşayan kişilerin yapmış olduğu meslekleri örneğin çiftçiliği Çingene nüfus yapmamıştır. Yukarıdaki verilerde de görülebileceği gibi Çingene nüfusunun yüzde 71,6'sının mesleği ile ilgili herhangi bir bilgi yazılmamıştır. Fakat biz mesleği ile ilgili bilgi yazılmış olan bu 19 kişinin erkek nüfustan meydana geldiğini elimizdeki verilerden tespit edebilmekteyiz. Bu bağlamda 19 erkek nüfusunun da evli olduğu tespit edilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda 38 kişinin yetişkin olduğu, geriye kalan 29 kişinin ise çocuk nüfustan meydana geldiği söylenebilir.

SONUÇ

Antikçağ'dan günümüze kadar İç Anadolu'yu Akdeniz'e bağlayan önemli bir geçit olan Göksu deltası üzerinde bulunan Mut kazası, XIX. yüzyılda İçel Sancağı'na bağlıdır.

Osmanlı merkezi yönetimi, XIX. yüzyılda Tanzimat ile beraber her alanda değişim ve dönüşüme uğramıştır. Bu değişim ve dönüşümler Osmanlı Devleti'nin nüfusunu belirlemek üzere yapılmış olan sayım sistemine de yansımıştır. Osmanlı Devleti, 1878 yılından itibaren modern istatistiğe önem vermeye başlamıştır. 1881 yılında nüfus sayımıyla ilgili olarak, sayım ve kayıt düzenine ilişkin her şey "Nüfus Defterleri Yönetmeliği"nde bir araya getirilmiştir. Bu yönetmeliğe ilişkin bütün bilgiler Sicill-i Nüfus Nizamnamesi'nde yer almıştır.²⁶⁴

1885 ve 1907 yılında yapılan sayımlar, 1856 yılında yayınlanan Varaka-yı Mahsusa'nın öngördüğü şekilde yapılmıştır.²⁶⁵ Yapılmış olan bu iki sayım, "vergilendirme ve askere alma dışındaki amaçlarla, imparatorluk çapında yapılan ilk nüfus sayımlarıdır."

²⁶⁶ Bu iki sayımın bir diğer özelliği de ilk defa kadınlara ilişkin bilgilerin kaydedilmiş olmasıdır. Ayrıca, sayımlarda herkese ait demografik ve sosyal bilgiler yer almıştır.

1896-1906 yılları arasında Mut kazasının nüfus verilerinin kayıtlı olduğu defterler; Yerli Müştevitia, Yabancı Eras, Nakil ve Vukûat defterleridir. Sayım sırasında tutulmuş olan bu defterlerin kayıtlarında, kişinin adı, lakabı, baba adı ve adresi, yaşı, dini, mesleği, statüsü, fiziki özellikleri, sivil statüsü konusunda bilgiler yer almıştır.

Adı geçen nüfus defterlerinin bize sağlamış olduğu demografik veriler doğrultusunda Mut kazasının nüfus yapısı ve nüfus hareketleri tespit edilebilmiştir.

²⁶⁴ Karpat, Osmanlı Nüfusu ..., s. 72.

²⁶⁵ Varaka-yı Mahsusa ile ilgili daha fazla bilgi için bkz., Adıyeke, a.g.e., s. 115.

²⁶⁶ Alan Duben ve Cem Behar, *İstanbul Haneleri, Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880-1940*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 26.

Elimizdeki defterler mevcut nüfusun yaklaşık 1/3'nün kayıtlarıdır. Yapılan analizler de elimizdeki bu defterlerin 1/3'nün analizlerinin sonucu olmuştur. Çalışmamızda kullandığımız defterlerden bir tanesi Yabancı Eras defterleridir. Kaza merkezine dışardan gelen kişilerin kayıtlarının yazıldığı Yabancı Eras defterlerinin verilerine göre, Mut kazasına dışarıdan gelen kişiler, Kale Mahallesi'nde oturmuşlardır. Kale mahallesinde oturmuş olan bu kişiler genellikle gayrimüslimler ve memurlardan oluşan Müslümanlardır. Mut kaza merkezinde, Kale Mahallesi dışında çoğunlukla Müslüman nüfusun oturmuş olduğu Şih ve Hamidiye Mahallesi de yer almıştır.

Yabancı Eras defterlerinin verilerine göre Mut kaza merkezinde oturmuş olan hane halkı çekirdek aile profiline uymuştur. Her bir hanede, hane reisi olan baba, anne ve çocuklar oturmuştur. Bu da bize Osmanlı devleti gibi geleneksel toplumlarda varolan aile yapısının Mut kazasıyla uyuşmadığını göstermiştir. XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında Osmanlı devletinin başkenti olan İstanbul'da ise geleneksel aile yapısının varlığını koruduğu söylenebilir. Fakat, Osmanlı devletinin iç kesimlerinde yer alan Mut kazasında geniş aile yapısının yaygın olmadığı elimizde bulunan nüfus defterlerinin verileri doğrultusunda söylenebilir. Mut kaza merkezinde ikamet etmiş olan hane halkında tek eşli evlilikler yaygındır. XIX. yüzyılda hane olarak kabul edilen bir Osmanlı ailesinde ortalama olarak kaç kişinin yaşadığı ile ilgili çeşitli görüşler vardır. XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında Mut kaza merkezinde hane başına düşen ortalama nüfus 2,58'dir. Mut'a bağlı karyelerde ise hane başına düşen ortalama nüfus 4,78'dir. Mut kaza merkezinin aksine karyelerde bir haneye düşen ortalama nüfus oranı daha yüksektir. Karyelerde de tek eşli evlilikler yaygındır. Nüfus defterlerini incelerken Mut kazasında yaşlı nüfus oranının düşük olduğu tespit edilmiştir. Dönemin beslenme ve sağlık koşulları yetersiz kaldığından yaşlı nüfus oranı düşük olmuştur. Günümüz koşullarında bile

gelişmekte olan ülkelerin gelişmişlik düzeyini tespit edebilmek için yaşlı nüfus oranlarının artışı birer gelişmişlik ölçütü olarak kabul görmüştür. Bundan dolayı çalışmamızın zaman aralığında, Mut kazasında yaşlı nüfus oranının düşük olması anlaşılır bir durumdur.

Anadolu kentlerinin gereksinimleri için şehirler arası ticaret büyük önem taşımıştır. Mut kazasında bölgeler arası ticari döngüyü sağlayan kişilerin büyük bir kesimi Rum cemaatine munsuptur. Mut kaza merkezine gelen bu kişilerin çoğunlukla iş nedeniyle göç ettikleri söylenebilir. Mut kaza merkezine gelen kişilerin büyük bir çoğunluğu Kayseri, Konya, Karaman gibi Mut kazasına yakın olan şehirlerden gelmişlerdir. Adı geçen yerleşim birimlerinden Mut kaza merkezine gelen kişilerin büyük bir bölümü garimüslimlerdir. Özellikle Rum cemaatine mensup olan ve ticaretle uğraşan bu kişilerin iş nedeniyle Mut'a yerleştikleri tespit edilmiştir. Şehir ya da kasaba merkezleri iş olanakları ve ekonomik hareketlilik açısından her dönem çekim merkezleri olmuştur. Bu bağlamda kaza merkezinde ikamet eden hane halkının bir bölümü ticaretle uğraşmışken, diğer bir bölümü de devletin resmi görevlileridir. Buna ek olarak kaza merkezinde oturmuş olan kişilerin bir kısmı köşkerlik, nalburculuk gibi meslek dallarıyla da ilgilenmişlerdir. Toplumların iç yapıları ve çevreyle olan etkileşimi sonucunda ekonomik döngüyü sağlayan birimlerde iş kolları açısından çeşitlilik görülür. Günümüzde de geçerliliğini koruyan bu durum 1896-1906 yılları arasında Mut kazası için de geçerlidir. Kaza merkezinde çeşitli iş kolları görülmesine karşın, Mut kaza merkezine bağlı karyelerde oturan hane halkının büyük bir kesimi ise hububat ekimi ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamışlardır. Mut'un köyleri arasında genellikle iş ve evlilik münasebeti nedeniyle görülen sosyal hareketlilik çok canlıdır. Mut'a bağlı köylerde yaşayan nüfusun büyük bölümü çiftçidir. Nüfus defterleri verileri ışığında köyler arasında yaşanan göç hareketlerinde çiftçilikle uğraşan hane reislerinin bir köyden başka bir köye göç ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca köylerdeki

sosyal hareketliliğin en önemli nedenlerinden bir tanesi de köyler arası yaşanan evliliklerdir.

Nüfus defterleri verilerinin sağladığı bilgiler doğrultusunda Mut kaza merkezinde ikamet etmiş olan hane halkının okuma-yazma oranının Mut'un karyelerine göre daha yüksek olduğu sonucu çıkartılabilmektedir. Özellikle bu oranın yüksek olmasında Mut kaza merkezinde oturan hane halkının bir bölümünün devletin çeşitli birimlerinde çalışan kişiler olması etkili olmuştur. Mut kaza merkezinde okuma-yazma oranının yüksek olmasında etkili olan diğer bir neden ise ticaretle ilgilenen gayrimüslimlerdir. Bu kişilerin ticari faaliyetlerini yürütebilmesi için okuma-yazma bilmeleri gerektiği sonucu çıkartılabilir. Nüfus defterleri verilerine göre karyelerde oturan hane halkının okuma-yazma oranı oldukça düşüktür. Özellikle Mut kaza merkezinde okuma-yazma oranının yüksek olmasında gelir düzeyinin yüksek olması etkili olmuştur. Kaza merkezinde oturan hane halkının mesleklerine bakıldığında bu durum daha iyi anlaşılacaktır. Yukarıda da değinildiği gibi Mut kaza merkezinde ağırlıklı olarak gayrimüslimler oturmuştur. Mut kaza merkezine bağlı köylerde ise yoğunluklu olarak Müslüman nüfus oturmuştur.

YMD, YED, Nakil ve Vukûat defterlerinden çıkartmış olduğumuz verilere göre, Mut kaza merkezi ve merkeze bağlı karyelerde yaşayan erkek nüfusun antropolojik özellikleri şu şekildedir; erkek nüfus çoğunlukla orta boylu, ela gözlü ve buğday tenlidir. Elimizde bulunan nüfus defterleri Kilikya bölgesinde yaşayan nüfusun antropolojik özelliklerini yansıtması açısından büyük bir önem taşır. Osmanlı devleti gibi geleneksel toplum yapısının hakim olduğu coğrafyalarda kişilerin kimlik özellikleri verilirken sadece erkeklerin fiziksel özellikleri nüfus defterlerine kaydedilmiştir. XIX. yüzyılda kaydı tutulmuş olan nüfus defterlerinde, demografik verileri kaydedilmiş olan herhangi bir Osmanlı vatandaşının nüfus bilgileri incelendiğinde o kişinin genel bir portresi çizilebilir.

Osmanlı kayıt sistemi kişinin nüfus bilgilerini tüm ayrıntısıyla kaydetmiştir. Kişinin doğum yeri, anne adı, baba adı, askerlik durumu, iş ve evlilik durumu, göç ettiği bölge, göç nedenleri gibi genel bilgiler dışında, sayımı yapan nüfus memurları, kişinin boy özelliğinden, göz rengine kadar görebildiği tüm fiziksel özelliği ve detaylarını yazmıştır. Örneğin sayımı yapılan kişinin yüzünde herhangi bir yara var ise nüfus defterinin ilgili sütununa katip tarafından “yüzü yara bere içindedir”²⁶⁷ şeklinde bir ibare kullanılmıştır. Bundan dolayı elimizde bulunan nüfus defterlerinin verileri bölgenin genel antropolojik bir tablosunu çizdiği için önem taşımıştır. Yukarıda da değinildiği gibi bölge insanı orta boylu, buğday tenli ve ela gözlü olarak kaydedilmiştir.

1896-1906 yılları arasında Mut kazasında Müslüman nüfusun yanı sıra, Rum cemaati, Ermeni cemaati de yaşamıştır. Yahudi cemaatinden ise bir kişinin kaydına rastlanmıştır. Rum cemaati genellikle Mut’un Kale Mahallesi’nde ikamet etmiştir. Ermeni cemaati ise Karadöne ve Hisar karyelerinde, Yahudi cemaatinden yaşayan bir kişi ise köyde yaşamıştır.

Yukarıda adı geçen cemaatlerin yanı sıra Tahtacılar ve Kiptiler de Mut kazasına bağlı karyelerde yaşamıştır. Tahtacı cemaatinin yoğunluklu olarak yaşadığı karyeler, Kumaçukuru ve Kelçeköy’dür. Tahtacı cemaati diğer cemaatlere göre dış dünyaya daha da kapalı olarak geleneklerini sürdüren bir topluluktur. Günümüzde bu özelliklerini yavaş da olsa kırmaya çalışan Tahtacılar Mut kazasının köylerinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Osmanlı merkezi yönetimi Müslümanları tek bir millet olarak görmüştür. Bu anlayış Osmanlı kayıt sistemine de yansımıştır. Katipler tarafından kayıtları tutulan nüfus defterlerinde “milleti” hanesinde kişinin mensup olduğu etnik aidiyet kaydedilmiştir. Fakat Tahtacı cemaati Müslüman olmasına rağmen “milleti” başlığı altında Tahtacıyan ya da

²⁶⁷ Yabancı Eras ve Nakil defterlerinin ilgili sütunları.

Tahtacı taifesi şeklinde kaydedilmiştir. Bu da bize Mut kazasında Osmanlı devletinin Millet Sistemi uygulamasının çözüldüğünü göstermiştir. Millet Sistemi uygulamasının çözüldüğünü gösteren bir diğer örnek ise Kıptilerin de ayrı bir cemaat olarak kaydedilmiş olmasıdır. Kıpti nüfusun yoğunluklu olarak yaşadığı karyeler, Fakırca, Kıpti ve Yapıntı'dır. Nüfus defterleri verilerini incelerken cinayet olaylarının en çok Çingenelerin yoğun olarak yaşadığı köylerde gerçekleşmiş olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak, Çalışmamızda kullandığımız nüfus defterleri, Osmanlı Devleti'nin sayım ve kayıt sistemi hakkında detaylı bilgi verirken, İçel Sancağı'nın iç kesimlerinde yer almış olan bir kazanın bütün demografik özelliklerini ortaya koymasından önemli bilgiler sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Mut Nüfus Müdürlüğü Arşivi

Yerli Müştevitia Defterleri

Yabancı Eras Defterleri

Nakil 1 Defterleri

Nakil 2 Defterleri

Vukûat Defterleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dahiliye Nezareti Sicill-i Nüfus İdare-i Umumiyesi Tahrirat Belgeleri

DH.SN. M. Dosya No: 6, Sıra No: 92, T.1325 M.12.

DH.SN. M. Dosya No:24, Sıra No:31, T.1330. Ra. 23.

BOA, DH.I.UM.nr. E-3/65, ek 4.

BOA. ML. CRD, NR.146.

BOA, ML.VRD. TMT. nr.10498.

BOA, ML.VRD.TMT. nr. 10571.

BOA, ML. VRD. TMT. nr.10528.

BOA, ML. VRD. TMT. nr. 10527.

Salnâmeler

Salnâme-i Vilâyet-i Adana, sene 1308

Salnâme-i Vilâyet-i Adana, sene 1309

Salnâme-i Vilâyet-i Adana, sene 1312

Salnâme-i Vilâyet-i Adana, sene 1316

Salnâme-i Vilâyet-i Adana, sene 1318

Salnâme-i Vilâyet-i Adana, sene 1319

Salnâme-i Vilâyet-i Konya, sene 1286

Araştırma ve İnceleme Eserler

Abdulkadiroğlu, A. (1998). *Kastamonu jurnal defteri (1252-1253/1836-1837)*. Ankara:

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Adıyeke, N., ve Adıyeke, A. N. (2005). Girit’te millet sisteminin örnekleri, kapıda işaret

hamamda çingirak. *Toplumsal Tarih*. 136, 92-97.

Adıyeke, A. N. (1999). Osmanlı millet sistemi uygulamasında gelenekselciliğin rolü,

Düşünen Siyaset, Osmanlı ve İdeoloji. 157-162.

Adıyeke, A. Nükhet ve Adıyeke N. (2004). Modernleşmenin doğurduğu kent: Mersin. *Sırtı*

Dağ Yüzü Deniz: Mersin. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. ss.69-89.

Adıyeke, N. (1994) *XIX. yüzyılda Milas’ın sosyal, demografik, ekonomik ve kültürel*

gelişimi. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Adıyeke, N. (1997). Osmanlı siyasal söyleminde cemaat-millet ve Anadolu uygulaması.

Tarih ve milliyetçilik içinde (ss. 38-42). *I. Ulusal Tarih Kongresi*. Mersin.

Adıyeke, N. (1999). Islahat Fermanı öncesinde Osmanlı İmparatorluğu’nda millet sistemi

ve gayrimüslimlerin yaşantılarına dair, *Osmanlı içinde* (Cilt 4, ss. 255-261) Ankara:

Yeni Türkiye Yayınları.

Adıyeke, N. (2002). Osmanlı döneminde İçel’in merkez kaymaları, etki alanı değişimleri

ve Mersin Kenti’nin doğuşu *Tarih içinde Mersin, Kolokyum*, içinde (ss. 81-85)

Mersin.

- Akbat, C. (1993). Kıptiler. *İslam ansiklopedisi*, içinde (Cilt 6, ss. 716-733.) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ana britannica genel kültür ansiklopedisi*, (2004). (Cilt 7, s. 569). İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Ana britannica*.(2004). içinde (Cilt 10 s. 176). İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Arıkan, Z.(1988.)XV-XVI. yüzyıllarda *Hamit Sancağı*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No 52.
- Atlay, D. (2007), Mut adı üzerine. *Çıtlık* 1, 5
- Atlay, N. (2006). *Mut tarihi*. Mut: Mut Belediyesi Kültür Yayınları.
- Augustinos, G. (1997). *Küçük Asya Rumları* (Çev. Devrim Evcı) Ankara: Ayraç Yayınları.
- Aydın, M. (1990). Sultan II. Mahmud döneminde yapılan nüfus tahrirleri. *II. Mahmud ve reformları semineri, bildiriler* içinde (ss. 81-106) İstanbul.
- Balkan, B. (1975) Available sources of data on population. *The Turkish Journal of Population Studies*, 1-56.
- Barkan, Ö. L. (1943). *XV. ve XVI. ıncı asırlarda Osmanlı İmparatorluğu 'nda zirai ekonominin hukuki ve mali esaslar*. cilt 1. Kanunlar. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınlarından Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı.
- Barkan, Ö. L. (1953). Tarihi demografi araştırmaları ve Osmanlı tarihi. *Türkiyat Mecmuası*, 9, 10-12.
- Barkan, Ö. L. (1993). Avâız. *İslam ansiklopedisi* içinde (Cilt II ss. 13-19.). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Baykara, T. (1988). *Anadolu'nun tarihi coğrafyasına giriş I, Anadolu'nun idari taksimatı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 86.
- Bozkurt, İ. (2001). *Salnamelerde Mersin*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Büyük Larousse sözlük ve ansiklopedisi. (1990). (Cilt 14, s.7068). İstanbul: Milliyet

Yayınları .

Cerit, S. (1985). Türkiye’de tarihi demografinin konumu. Ankara: *Hacettepe Üniversitesi*

Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2, 106-112.

Çadircı, M. (1997). *Tanzimat döneminde Anadolu kentlerinin sosyal ve ekonomik yapısı.*

Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çağatay, N. (1993). Tahtacılar. *İslam ansiklopedisi* içinde (Cilt 11, ss. 669-705) İstanbul:

Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Çıblak, N. (2005). *Mersin Tahtacıları, halk bilim araştırmaları.* Ankara: Ürün Yayınları.

Çıplak, N. M. (1968). *İçel tarihi (tarihi-turistik zenginlikleriyle).* Ankara: Güzel Sanatlar

Matbaası.

Davis, E. J. (1879). *Life in Asiatic Turkey, a journal of travel.* Londra.

Demirtaş, A. (2004). *Mersin ili yakın çevre incelemeleri.* Mersin

Devellioğlu, F. (1993). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat.* Ankara: Aydın Kitabevi

Yayınları.

Doğan, M. (1990). *Büyük Türkçe sözlük.* Ankara: Rehber Yayıncılık.

Durukan, M. (1999). İlkçağ ve Erken Hristiyanlık kaynaklarında Olba sözcüğünün değişik

kullanımları. *Olba* 8, 60-69.

Durukan, M. (2005). Antik dönemde mersin coğrafyasının jeostratejik ve politik önemi.

Tarih içinde Mersin, Kolokyum II içinde (ss. 6-11), Mersin.

Editör: Behar, C. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu ’nun ve Türkiye ’nin nüfusu 1500-1927,*

Ankara: Tarihi İstatistikler Dizisi, Cilt 2, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik

Enstitüsü, XVIII.

Erdoğan, E., ve Aydın, D. (2003) *Türkiye'nin beşeri ve ekonomik coğrafyası*. Ankara:

Doğan Yayıncılık.

Evlıya Çelebi Seyahatnamesi, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672), (1935) cilt 9. İstanbul:

Devlet Matbaası.

Faroqhi, S. (1993). *Osmanlı'da kentler ve kentliler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Göyünç, N. (2002) Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler. *Türkler içinde*

(Cilt 10, ss. 232-250). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Graunt, J. (1662). *Natural and political observations mentioned in a following index, and made upon the bills of mortality, with reference to government, religion, trade, growth, air, diseases and the several changes of the said city.*

Güngör, K. (1941) *Cenubi Anadolu Yürüklerinin etno-antropolojik tetkiki*. Ankara:

Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı.

Halaçoğlu, Y. (1995). Osmanlı döneminde Türkiye'nin nüfus yapısı ve aşiretler, *Tarih*

boyunca Anadolu'da Türk nüfus ve kültür yapısı (Tebliğler) içinde (ss.26-27).

Ankara.

Hamdi, M. (1999). Kilikya'da tanrılar ve kültler. *Olba III/I*, Mersin. ss. 131-154.

Hançerlioğlu O. (2000) *Felsefe ansiklopedisi içinde* (Cilt 1 A-D s. 287). İstanbul: Remzi

Kitabevi.

Hatemi, H., ve Kazancıgil, A. (1996). *Tıp tarihi araştırmaları*. İstanbul .

Hild, F. und Hellenkemper, H. (1990). "Klaudiupolis" Kılıkien und Isaurien.

Österreichische Akademie Der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse,

Band 5 Wien, ss. 307-308.

İçel il yillığı, (1967)

İçel maddesi, (1982). *Yurt ansiklopedisi*. Cilt V, İstanbul.

- Kılıç, O. (2004). *Eskiçağdan Yakınçağ'a genel hatlarıyla dünyada ve Osmanlı Devleti'nde salgın hastalıklar*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Yayınları.
- Kılıçbay, M. A. (2000). *Şehirler ve kentler*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kızılcılık, S., ve Erjem, Y. (1996). *Açıklamalı Sosyoloji sözlüğü*. İzmir: Saray Kitabevleri.
- Kocacık, F. (2000). *Toplum Bilim ders notları*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Konyalı, İ. H. (1967). *Âbideleri ve kitâbeleri ile Karaman tarihi, Ermenek ve Mut Âbideleri*. İstanbul: Baha Matbaa.
- Köse, E., ve Atlay, D. (2005). *Mut, Claudiopolis*. Mut: Mut Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kösemihal, N. Ş. (1989). *Sosyoloji tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurt, M. (2003). *Tarih boyunca Mut*. Ankara.
- Mackay, T. S., ve Mackay, P. (1969). Inscriptions from rough cilicia east of the Calycadnos *Anatolian studies 19*, 139-142.
- Maisels, C. K. (1999). *Uygarlığın doğuşu, Yakındoğu'da avcılık ve toplayıcılıktan tarıma, kentlere ve devlete geçiş*. (Çev. Alaeddin Şenel). Ankara: İmge Kitabevi.
- Malthus, (1798). *An essay on the principle of population*. London: Printed For J. Johnson, In St. Paul's Church Yard.
- Meydan Larousse (1990). içinde (Cilt 9 ss. 438-443). İstanbul: Meydan Yayınları.
- Mitchell, S. (1979). Iconium and ninica, two double communities in Roaman Asia minor. *Historian Band 28*.
- Oğuz, İ. (2006), *Mersin kentinin kuruluş öyküsü*. Mersin: Mersin Ticaret ve Sanayi Odası.
- Tarihten güncel Mersin*. (1992). Orta Doğu Toplumsal Araştırmalar Limited. Mersin.
- Ortaylı, İ. (1985). Osmanlı İmparatorluğu'nda millet, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye ansiklopedisi*. içinde (Cilt 4, ss. 996-1001). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Ostrogorsky, A. (1995). *Bizans Devleti tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. Cilt 3. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Panzac, D. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda veba (1700-1850)*. (Çev. Serap Yılmaz). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*. (Çev.Mihri Pektaş) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Sami, Ş. (1996)a. *Kâmûs-ı Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sami, Ş. (1996)b. *Kâmûsu'l-A'lâm*, Cilt 6 Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- Sayar, M. H. (1999). Antik Kilikya'da şehirleşme. *XII.Tarih Kongresi*, içinde (Cilt I, ss. 197-198). Ankara.
- Serjeant, B. R. (1992). *İslam kenti*. (Çev. Elif Topçugil). İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Şikari, (2005). *Karamannâme, zamanın kahramanı Karamanilerin tarihi*. Karaman: Karaman Valiliği Yayınları.
- Teoman, Z. (1952.). *İçel mektubu*. Mersin: İçel Matbaası.
- Tuğlacı, P. (1983). *Osmanlı şehirleri*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Uğur, S. (1943). *İçel tarihi*. Cilt I. Mersin: Yeni Mersin.
- Ünal, A. (2003). Hititler, Akdeniz ve liman kenti Ura. *Olba VII* (Özel Sayı), KAAM, Mersin, ss. 13-34.
- Ünal, E. (1980). Bir zamanlar sakalsızları adamdan saymazlardı, *Yıllarboyu Tarih*, 10, 30-33.
- Yağcı, R. (1999). M.Ö.III.-II. binde Kilikia'da ticaret, *Olba, II* içinde (ss. 23-24). I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri, Mersin.

Yörükân, Y. Z. (1998). *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yund, K., ve Uğur, S. (1952). *İçel antolojisi, Mut kazasının tarihi ahvali*. Ankara.

Köse, K., Erişim Tarihi, 26. 3. 2007,

http://www.toraks.org.tr/mse-ppt-pdf/Kenan%20_Kose2.pdf

EKLER



Ek - 1 : Tezkere Örneği

Kaynak : BOA.DH.SN.M. 6/92

DH-SNM, 1330 Ra. 23



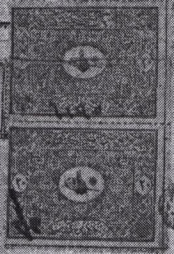
Handwritten notes in Ottoman Turkish script, including the name 'Sicill-i Nüfus' and other administrative details.

سجل نفوس نظامنامه سنک اخیراً تعدیل
یوریلان دروغی ماده سیدر

هر شخص اموال غیر منقوله بیع و فراق و انتقالده و بر ما مورث و خست
انتخابنده و بولیس ماملانسته و مرور تذکره سی و سیسایوط اخذنده
و بناکنده نفوس تذکره سی اراز اتمک مجبوردر کوستره مدتی حالده
خصوصات مذکوردهک اجرائی سجال نفوسه قد اولدیتی مین تذکره
اخذ ایدجهیه قدر تاخیر اولور و بوقیدسراق بر سبب و عذر مشروعه منی
اولسینی اداره نین ایلر اسه نفوس مکتوبدن عد اولدتی بر عیندی جزای
قصدی اخذ ایدیلور و سررد ایدیک مملدک مشروعی اعلیه لازم کلان
جزای قندی اغان ایدیلر مجلس ادارهیه کرندیلور و اسنان عسکره
داخلنده اولونده سجال نفوسه اسمی قید ایدر مملک اینون اخقا ایدلاری
سکماً تحقق ایدیلر لاقعه عسکره آنور

فی ۴ دی الحجه سنه ۱۳۰۴ و فی ۱۲ اغستوس سنه ۱۳۰۳

سجل نفوس نظامنامه سنک اخیراً تعدیل



BAŞBAKANLIK
OSMANLI
ARŞIVI

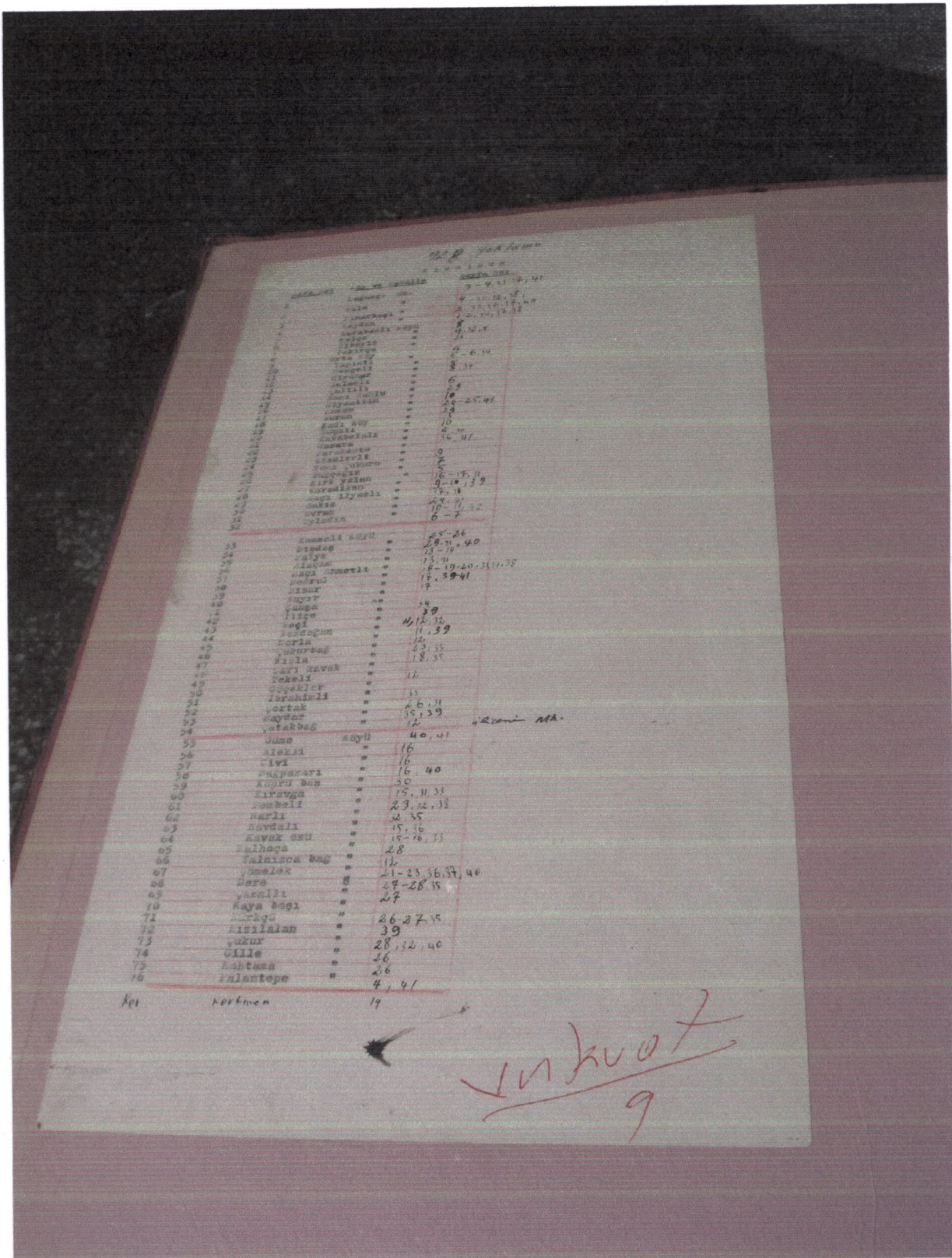
Ek-2 : Sicill-i Nüfus Nizamnamesi Örneği

Kaynak : BOA, DH.SN.M. 24/31

ردیف	تاریخ	ملاحظات	نوع سند	محل سند	شرح سند	فردی نوسازی		ردیف	تاریخ	ملاحظات
						ردیف	تاریخ			
۱	۱۳۰۱
۲
۳
۴
۵
۶
۷
۸
۹
۱۰
۱۱
۱۲
۱۳
۱۴
۱۵
۱۶
۱۷
۱۸
۱۹
۲۰
۲۱
۲۲
۲۳
۲۴
۲۵
۲۶
۲۷
۲۸
۲۹
۳۰

Ek - 3: Çalışmada Kullanılan Nüfus Kayıt Örneği

Kaynak : Vukuat Defteri



Ek - 4 : Mut'un Karyeleri

Kaynak : Vukuat Defteri

